

EESTI MAAÜLIKOOL
Majandus- ja sotsiaalinstituut

Karin Sõrmus

**VABATAHTLIKE PÄÄSTJATE ROLL KOGUKONNAS JA
JÄTKUSUUTLIKKUST MÕJUTAVAD TEGURID**

**THE ROLE OF VOLUNTEER RESCUERS IN A
COMMUNITY AND FACTORS INFLUENCING ITS
SUSTAINABILITY**

Magistritöö
Ettevõtluse ja ökonoomika õppekava

Juhendaja: Jaan Leetsar, *dr econ*

Tartu 2019

Eesti Maaülikool Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Magistritöö lühikokkuvõte	
Autor: Karin Sõrmus		Õppekava: Ökonoomika ja ettevõtlus	
Pealkiri: Vabatahtlike päästjate roll kogukonnas ja jätkusuutlikkust mõjutavad tegurid			
Lehekülgi: 77	Jooniseid: 8	Tabeleid: 3	Lisasid: 2
Osakond / Õppetool: Majandus- ja sotsiaalinstituut ETIS-e teadusvaldkond ja CERC S-i kood: S195 Juhendaja: Jaan Leetsar Kaitsmiskoht ja -aasta: Tartu 2019			
Piiratud võimaluste tingimustes on avalik sektor sunnitud muutustega kohanema ja leidma viisid avalike teenuste osutamise jätkamiseks linnadest kaugemates piirkondades. Paralleelselt kodanikuühiskonna arenguga suurenevad ootused kogukonnale turvalisuse küsimustes ja riskikäitumise ennetamisel. Sisejulgeoleku vabatahtlikku tegevust käsitleva avaliku arvamuse uuringust (Eesti elanikud... 2016) selgus, et teadlikkus vabatahtlike päästjate töö sisust piirdub üldjuhul tulekustutamisega. Mittemõistmine vabatahtlike päästjate rollidest ja eesmärkidest võib mõjutada vabatahtlike kaasamist, erinevatel tasanditel tehtavaid otsuseid ning seega ka ühenduste pikaajalist tegevusvõimekust. Magistritöö eesmärk on välja selgitada vabatahtlike päästekomandode roll kogukonnas osapoolte arusaamadel ning ühenduste jätkusuutlikku tegevust mõjutavad tegurid ja nende omavahelised seosed. Juhtumiuuringus kasutati kombineeritud metoodikat. Koguti ja analüüsiti nii kvalitatiivseid kui ka kvantitatiivseid andmeid, sealhulgas rahastamine ja liikmete arv. Kvalitatiivsete andmete kogumiseks viidi läbi dokumendianalüüs ja individuaalintervjuud vabatahtlike päästekomandode, kohaliku omavalitsuste ja Päästeameti esindajatega. Tuginedes uurimuse tulemustele ja kodanikuühiskonna funktsiooni- ja rollipõhisele liigitusele on vabatahtlikel päästjatel kogukonnas: 1) hariv ja arendav roll: väljendub ennetustöö tegevustes läbi teabe vahendamise, ühiskonna sidumise, noorte kasvatamise ja arendamise, huvitegevuse läbiviimise; 2) sotsiaal-majanduslik roll: väljendub teenuste osutamises; 3) kommunikatiivne roll: väljendub võimaluses mõjutada läbi arutelude teisi			

ühiskonna sfääre. Vabatahtlike päästekomandode jätkusuutlikkust mõjutavad osapoolte ühiste huvide määratlemine, vabatahtlike endi võetud ülesanded ja asukohajärgsed võimalused.

Märksõnad: kodanikuühiskond, kogukond, roll, vabatahtlikud päästekomandod, jätkusuutlikkuse tegurid

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Abstract of Master's Thesis	
Author: Karin Sõrmus		Curriculum: Economics and Entrepreneurship	
Title: The Role of Volunteer Rescuers in a Community and Factors Influencing its Sustainability			
Pages: 77	Figures: 8	Tables: 3	Appendixes: 2
Department / Chair: The Institute of Economics and Social Sciences Field of research and (CERC S) code: S195 Supervisors: Jaan Leetsar Place and date: Tartu 2019			
When faced with limited resources, the public sector is forced to adapt to change and find ways to continue providing public services in remote areas. With the development of civil society, expectations regarding safety issues and risk behaviour prevention increase for the community. A study of the public opinion on volunteer activities related to internal security (Eesti elanikud... 2016) showed that generally, the public associates the work of volunteer rescuers with extinguishing fires. Not understanding the role and purpose of volunteer rescuers could influence the inclusion of volunteers, decisions made on different levels and thus the long-term operational capabilities of organisations. The purpose of this thesis is to identify both parties' opinion of the role of volunteer rescue brigades within the community and factors influencing sustainable activities of volunteer organisations, as well as links between those factors. Combined research methodology was used in the case study; both qualitative and quantitative data, including financing and number of members was collected and analysed. Qualitative data was collected using document analysis and individual interviews with volunteer rescue brigades, local governments and representatives of the Estonian Rescue Board. Based on the results and the classification of civil society's functions and roles of, the role of volunteer rescuers within the community is: 1) educative and developing: preventing emergencies by mediating information, integrating communities, educating and developing the youth, carrying out recreational activities; 2) socio-economic: providing			

services; 3) communicative: the potential to influence other societal spheres through discussion. The sustainability of volunteer rescue brigades is influenced by the definition of common interests between all parties involved, the tasks the volunteers have chosen to undertake and specific opportunities arising from the location of the brigades.

Keywords: civil society, community, role, volunteer rescue brigades, sustainability factors

SISUKORD

SISUKORD	6
SISSEJUHATUS	7
1. KODANIKUÜHISKOND JA VABATAHTLIK TEGEVUS	10
1.1. Kodanikuühiskonna olemus ja rollid	10
1.2. Vabatahtliku töö olemus ja tähtsus kogukonnas	14
1.2.1. Kogukonna määratlemine ja osalemine turvalise elukeskkonna säilitamisel	14
1.2.2. Vabatahtliku töö defineerimine, olemus ja tähtsus.....	16
1.3. Vabatahtlike ühenduste jätkusuutlikkust mõjutavad tegurid	21
1.3.1. Vabatahtlike kaasamise ja tegevuse mõjurid.....	21
1.3.2. Koostöö ja sotsiaalne kapital	25
2. VABATAHTLIKE PÄÄSTJATE ROLL JA JÄTKUSUUTLIKKUST MÕJUTAVAD TEGURID.....	29
2.1. Uurimismetoodika	29
2.2. Vabatahtlikud päästjad kui osa ühtsest päästevõrgustikust	31
2.2.1. Vabatahtlikud päästjad Eestis.....	31
2.2.2. Vabatahtlike päästekomandode tegevuskeskkond ja kogukond.....	32
2.3. Vabatahtlike päästekomandode loomine, tegevus ja olulisus.....	35
2.4. Ühenduse jätkusuutlikku tegevust mõjutavad tegurid	44
2.5. Arutelu ja järeldused	58
KOKKUVÕTE	64
KASUTATUD KIRJANDUS	67
LISAD	74
Lisa 1. Intervjuu küsimustik vabatahtlike päästjate esindajatele.....	75
Lisa 2. Intervjuu küsimustik kohaliku omavalitsuse ja Päästeameti esindajale	76

SISSEJUHATUS

Turvalisus on valdkond, millele inimesed igapäevaselt tähelepanu ei pööra, kuid mis muutub oluliseks ohuolukorras, kus vajatakse kiiret abi. Hajaasustatud piirkonnas on suurem tõenäosus, et toimunud õnnetus avastatakse hiljem, mistõttu abi saabumine suuremate kahjude ärahoidmiseks on ajakriitiline. Piiratud võimaluste tingimustes on avalik sektor sunnitud muutustega kohanema ja leidma viisid avalike teenuste osutamise jätkamiseks linnadest kaugemates piirkondades.

Kogukondadelt oodatakse üha suuremat vastutuse võtmist ja osalemist turvalisuse küsimustes ja riskikäitumise ennetamisel (Julgeoleku... 2019: 3). Kuigi elanike seas on ülekaalus arusaam ja harjumus, et turvalisusega seotud teenuseid peaksid osutama eelkõige elukutselised päästjad (Eesti elanikud... 2016: 4), peab riik ohutu elukeskkonna säilitamiseks üha tähtsamaks erinevate sektorite ja elanike koostööd (Siseturvalisuse arengukava 2015–2020: 2015).

Sarnaselt teistele riigi vastutusala valdkondadele nähakse päästeteenuse tagamisega seotud raskuste leevendamist maapiirkondades vabatahtliku sektori kaasamises (Puolokainen, Jaansoo, Klaos 2018), mille järjepidev tegevus eeldab erinevate ressursside olemasolu. Vabatahtlike päästjate tegevust soodustava keskkonna loomisel ja finantseerimisel on peamine roll riigil, mis ei ole aga jätkusuutlikkuse ja arengu seisukohast piisav (Riiklikud suunad... 2013: 9–10).

Vabatahtliku päästevaldkonna nimetus viitab üheselt päästmisele, mistõttu võib arusaam vabatahtlike päästjate tegevustest ja olulisusest jääda ühekülgses. Sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll läbiviidud sisejulgeoleku vabatahtlikku tegevust käsitleva avaliku arvamuse uuringust (Eesti elanikud... 2016: 5, 32) selgus, et vaid 26% respondentidest (küsitleti kokku 1603 Eesti elanikku vanuses 15 aastat ja enam) on enda hinnangul hästi teadlikud, mida vabatahtlikud päästjad teevad. Nendest 26% nimetab vabatahtlike päästjate tegevusena tuletorjumist ja 24% ei oska küsimusele vastata (*Ibid.*). Vabatahtlike päästjate tegevus hõlmab rohkemat, kui ainult tule kustutamine. Mittemõistmine ühenduse rollidest ja eesmärkidest võib mõjutada vabatahtlike kaasamist (Käger *et al.* 2019: 83), erinevatel

tasanditel tehtavaid otsuseid ning seega ka vabatahtlike päästekomandode pikaajalist tegevusvõimekust.

Kodanikuühiskonna arengukavas 2015–2020 (2015: 9) nimetatakse keskse probleemina kodanikuühenduste ja osapoolte erinevaid arusaamasid nende võimalustest, vajadustest ja ootustest. Vastuolu vabatahtlike kaasamise vajadustes ja teiselt poolt võimalustes nähakse kui lähiaastate suurimat riski (Käger *et al.* 2019: 6).

Magistritöö eesmärk on välja selgitada vabatahtlike päästekomandode roll kogukonnas osapoolte arusaamadel ning ühenduste jätkusuutlikku tegevust mõjutavad tegurid ja nende omavahelised seosed. Uurimistöös käsitleti osapooltena kohalikus piirkonnas turvalist elukeskkonda mõjutavaid ja kujundavaid institutsionaalseid koostööpartnereid, milleks on vabatahtlikud päästeühendused, kohalikud omavalitsused ja Päästeamet.

Magistritöö eesmärgi täitmiseks püstitas autor järgmised uurimisülesanded:

1. uurida vabatahtlike päästekomandode tegevuskeskkonda;
2. selgitada välja vabatahtlike päästekomandode loomise põhjused;
3. selgitada välja komandode tegevuspraktikad ja nende olulisus kogukonnas;
4. selgitada välja komandode tegevust mõjutavad olulisimad tegurid, sealhulgas osapoolte koostöö tegevuspraktikad ja arengukohad;
5. analüüsida 2018. aasta Päästeameti rahastamist komandodele.

Uuritava valdkonna puhul on tegemist ühiskondlikult olulise, riigi vastutada oleva teemaga, mis on seotud sotsiaalsete protsessidega piirkonnas ja arengualase koostööga. Autorile teadaolevalt ei ole senini uuritud komplekselt vabatahtlike päästjate tegevust ja olulisust kogukonnas seostades neid kodanikuühiskonna rollidega. Teema käsitus ja vabatahtlike päästjate tegevuse mõju ulatuse mõistmine on eelduseks uute potentsiaalsete vabatahtlike ja erinevate tasandite toetajate teadlikkuse tõstmiseks. See võib omakorda viia praktiliste tegevusteni aitamaks kaasa ühenduste toimimisele ja arengule. Kuna tegevuste täitmise eelduseks on vajalikud vahendid, siis käsitletakse paralleelselt jätkusuutliku tegevuse mõjureid ja nende omavahelisi seoseid. Uudsus seisneb ka asjaolus, et teemat uuritakse samaaegselt kolme osapoole esindajate vaatest, kellega viidi läbi süvaintervjuud.

Varasemalt läbiviidud uuringutest on vabatahtlike päästekomandode jätkusuutlikkuse tegureid uurinud indiviidi ja vabatahtliku komando tasandilt Kuno Tammearu (2012) magistritöös „Riigi tegevus vabatahtlike päästekomandode jätkusuutlikkuse tagamisel“.

Käesolev töö koosneb kahest peatükist. Esimeses, teoreetilise raamistiku kujundavas peatükis, antakse ülevaade kodanikuühiskonna, kogukonna ja vabatahtlikkuse käsitlustest. Paralleelselt tuuakse temaatilisi näiteid ja selgitusi. Teises peatükis esitatakse uurimuse empiiriline osa, kus selgitatakse uurimistöö metoodikat, kirjeldatakse uurimisobjekti ja valimi moodustamist, antakse ülevaade empiirilises osas kasutatud materjalist, analüüsitakse ja esitatakse uuringu tulemused vastavalt püstitatud uurimisülesannetele. Käesolevas juhtumiuuringus kasutati kombineeritud metoodikat. Uurimisülesannete ja eesmärgi täitmiseks koguti ja analüüsiti nii kvalitatiivseid kui ka kvantitatiivseid andmeid.

1. KODANIKUÜHISKOND JA VABATAHTLIK TEGEVUS

1.1. Kodanikuühiskonna olemus ja rollid

Ühiskonna kestlik areng saab toimuda demokraatlikest põhimõtetest kinnipidamisel, mis on tugeva kodanikuühiskonna kujunemise alus (Eesti... 2017: 2) ja mis loob omakorda võimalused vabatahtlikuks tegevuseks. Kodanikuühiskonna arengust ja rollidest sõltub nii vabaühenduste tegevus kui ka elujõulisus. Seetõttu peab käesoleva töö autor vajalikuks käsitleda kodanikuühiskonna olemust ja kujunemist Eestis, tuues välja seda mõjutanud asjaolud viimaste kümnendite jooksul. Nende arengute ja diskussioonide kaudu on võimalik selgitada vabatahtliku tegevuse kujunemist taasiseseisvunud Eestis.

Lagerspetzi (2000) sõnul aitavad ühiskonna arengu probleeme paremini mõista varasemad teema käsitletused ja teiste riikide kogemused. Lagerspetz, Ruutsoo, Rikmann (2000: 270) selgitavad, et kodanikuühiskonna arengule avaldasid mõju 1980. aastatel Kesk- ja Ida-Euroopas ilmnunud vastuolud ühiskonnakorralduses, mida võimendas samal ajal Lääne-Euroopas levinud mõistmine, et kodanikuühiskond saab olla alternatiiv riigile ja mõnedes tegevusvaldkondades ei ole riigi sekkumine üldse soovitatav. Antropoloog Aet Annist (2011: 66, 95, 112) selgitab tänapäeva kodanikuühiskonna kujunemist Eesti külaelu uurimuses „Otsides kogukonda sotsialismijärgses keskuskülas“ ja väidab, et Eesti taasiseseisvumise järgsel perioodil mõjutasid riigis kodanikuühiskonna arengut esimesed koostöösuhted välismaiste rahastajatega ja arusaamad Lääne-Euroopa kolmanda sektori olemusest.

Arusaamad kodanikuühiskonna vajadustest olid erinevad. Uute sotsiaalsete liikumiste eestvedajad soovisid kaasata tavakodanikke demokraatlikesse otsustusprotsessidesse, uusliberalistid nägid aga võimalust suunata suurte kuludega riikliku sotsiaalvaldkonna tegevused vabaühendustele ja vähendada sellega survet maksumaksjatele. (Lagerspetz, Ruutsoo, Rikmann 2000: 270)

Eesti kodanikuühiskonna arengu algfaasis 2001. aastal toimunud Eesti Ühistegevuskonverentsil arutles ühiskonna teemadel tolelaegne Eesti Kodanikuühenduste Liitude Esinduskogu juhataja Taivo-Ahti Adamson. Ta osutas erinevatele Eesti ühistegevuse

probleemidele, muuhulgas eesmärkide ebaselgusele, rahastamisele ja koostöö puudumisele nii ministeeriumite kui ka kohalikul tasandil. Adamson esitas mitmeid intrigeerivaid küsimusi nagu näiteks – „Kas Eesti riik koosneb üksikutest üksteisega võitlevatest valdkondadest?“ või kes peaks seda toetama, kui ühistegevuse eesmärk on kogukonna sidususe suurendamine ja arendamine. Esinduskogu juhataja kritiseeris projektide rahastamisprotsessi ning ministeeriumite omavahelist konkureerimist ja koostöö puudumist selles. (Adamson 2001: 19–20) Samuti nägi ta võimalikke probleeme liikumaks ühiste eesmärkide poole ühenduste erinevate valdkondade ja arengutasemete tõttu. Adamson tõi välja, et osapoolte koostöö on tulemuslikum võrdsete partnerite vahel. (Adamson 2000)

Annisti (2011: 112–113) sõnul peeti piiritletud arusaama kodanikuühiskonnast kodanike osaluse ja sotsiaalsete suhete arenemise seisukohast probleemiks. Kuna üheksakümnendatel olid tähelepanu ja rahastamise keskmes eelkõige mittetulundusühingud ja sihtasutused, sattusid teiste koostöövormidena tegutsenud ühistegevuse rühmad – näiteks ühistud ja kooperatiivid – ebavõrdsesse olukorda, jäädes kõrvale nii toetustest kui ka Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni ettevalmistamisest. (*Ibid.*) MTÜ Eesti Euroopa Liikumise tegevjuht Kristiina Ling (2009: 175) toob välja, et kodanikuühiskonda ja mittetulunduslikke juriidilisi tegevusvorme ei saa samastada. Viimased hõlmavad ka näiteks riigi asutatud sihtasutusi, avalikes huvides mittetegutsevaid korteriühistuid ja teisi erahuvides tegutsevaid kodanikualgatuslikke gruppe.

Käesoleva sajandi alguses kodanikuühiskonna olemuse selgusetusele ja „sisutühjale“ kolmanda sektori mõistele vaatamata nähti kodanikuühiskonna tähtsust lahendada mitmeid ühiskonnaelu probleeme nagu: massiühiskond, kus ei tehta koostööd; kodanike vähesed osalemise võimalused demokraatlikes protsessides ja avalike teenuste korraldamine. Samas lisab Lagerspetz veel ühe olulise rolli – „vastupanu osutamine repressiivsele riigile“ – viidates Kesk- ja Ida-Euroopa, sealhulgas Eesti ajaloolisele kogemusele. (Lagerspetz 2000)

Diskussiooni tekitanud „kolmanda sektori“ terminit kasutatakse ka 2005. aastal valminud Eesti säästva arengu riiklikus strateegias (SE21). SE21 ühe eesmärgina nimetatakse sidusa ühiskonna saavutamist põhinedes tugevale kodanikuühiskonnale, kus „kolmas sektor“ on võrdväärne partner riigi- ja äri sektorile osaledes poliitiliste otsustuste kujundamisel ja sotsiaalse suunitlusega teenuste osutamisel. (Eesti... 2005: 22) Kolmanda sektori mõiste tuleneb ühiskonna jaotumisest kolmeks, kus eristatakse avalikku sektorit, äri sektorit ja nende vahepealset ehk kodanikualgatuse sfääri (Yaziji ja Doh 2010; Lagerspetz 2000).

Ruutsoo (2001) sõnul toimib kodanikuühiskonna keskkond ühismaailma seostajana, kus suheldakse ja tehakse koostööd. Soome teadlane Laine (2014) viitab „kolmanda sektori“ terminis kahele eksitavale asjaolule – esiteks ei ole see kolmas ja teiseks ei saa seda nimetada eraldiasuvaks sektoriks. Ühiskonna arenedes on avaliku, äri- ja mittetulundussektori piirid hägustunud. Lisaks on tekkinud uusi organisatsioone, kus äritegevus seguneb avalike teenuste pakkumisega ehk sotsiaalsed ettevõtted, mis viitavad sellisel juhul juba „neljandale sektorile“. (*Ibid.*) Lagerspetzi (2000) sõnul tähendab kodanikuühiskond riigi ja kodanikuühenduste koostoimimist, mis samas täiendavad teineteist.

Eestis on kodanikuühiskonna mõiste defineeritud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioonis (EKAK), kus mõtestatakse kodanikuühiskonda kui demokraatliku ühiskonna korraldust toetavat koostööd, mida inimesed teevad oma algatusel ja huvides osalemaks avalike küsimuste aruteludes ja otsustusprotsessides. Selleks luuakse mittetulunduslikel eesmärkidel erinevaid kodanikuühendusi ja suhtevõrgustikke. (EKAK 2002)

Praktikas võivad mitmekülgsed käsitlused põhjustada suuri erinevusi kodanikuühiskonna uurimuste tulemustes ja/või nende tõlgendamises, mistõttu hinnangud ei pruugi alati olla võrreldavad (Lagerspetz Ruutsoo, Rikmann 2000: 275). Edwards (2011: 7–11) toob välja valdkonna uurijate kolm erinevat lähenemist, mille alusel on kodanikuühiskond kui: 1) ühiskonna osa, eelkõige vabatahtlikud organisatsioonid, 2) hea ühiskond ehk ühiskonna tüüp, mida iseloomustavad sotsiaalsed normid, väärtused ja saavutused või 3) kodanike tegevuste ja kaasamise avalik ruum, kus isikud suhtlevad teineteisega, riigiga ja ärisectoriga. Edwards viitab vajadusele neist mudelitest otsida ühiseid jooni vastavalt uurimuse kontekstile, mitte neid jäigalt eristada. (*Ibid.*)

Näiteks ulatusliku maailma riikide mittetulundussektorit võrdleva Johns Hopkins'i projekti raames määratletigi esmaselt kodanikuühiskonna põhimõtetest tulenevalt uuringu objektide tunnused, mille alusel kaastati uurimusse: 1) organiseeritult tegutsevad organisatsioonid; 2) institutsionaalselt avalikust sektorist eraldiseisvad organisatsioonid, mis võivad samas saada riigilt toetusi; 3) avalikes huvides tegutsevad ühendused, kus sissetuleku korral kasutatakse see ühiskondlike eesmärkide täitmiseks; 4) juriidiliselt sõltumatud iseseisvad organisatsioonid; 5) vabal tahtel tegutsevad ühendused. (Salamon *et al.* 2003: 3–4, 8)

Vaatamata kodanikuühiskonna mõistete paljususele ja paindlikule kontseptsioonile on Eesti politoloog Rein Ruutsoo (2001) sõnul kodanikuühiskonna põhialus avatuse suurendamine ja osalusdemokraatia, mida Tootsi (2005: 177) sõnul saab ka pidada kogukonnademokraatia sünonüümiks. Avatus tähendab indiviidi tasemel valikuvabaduse suurenemist ja võimalust eneseteostamiseks ning ühiskonna seisukohast kodanikualgatuse ja ühistegevuse soodustamist (Ruutsoo 2001). Kogukonnademokraatiat iseloomustab dialoog kohalikul tasandil, kus elanikud on kaasatud vahetult otsustusprotsessidesse ja ühiskond toimib eelkõige vastutustundlike kogukonnaliikmetega koostöös (Toots 2005: 177–178).

Kodanikuühiskonna funktsioonid on väga mitmekesised (Salamon *et al.* 2003: 20). Edwards'i (2011: 7–11) sõnul on kodanikuühiskonna hea toimimise aluseks reguleeritus ja kokkulepitud käitumisnormid, mille kehtestab riik. Normide ja väärtuste kogumi tekkimine ei ole iseeneslik ning need tuleb seostada hea ühiskonna eesmärkidega. Enjolras *et al.* (2018: 97–98) rühmitavad kodanikuühiskonna organisatsioonide rollidest tuleneva panuse neljaks: 1) majanduslik, 2) sotsiaalne, 3) poliitiline ja 4) kommunikatiivne. Samas tõdetakse, et mõju mõõtmine on küll keeruline, kuid selle teada saamiseks tuleks esitada küsimus: „Mis juhtub ilma kodanikuühiskonna aktiivsusega?“ (*Ibid*: 96). Eestis kodanikuühenduste projektipõhist rahastamist uurinud Puust (2009: 169) grupeerib ühendused tulenevalt funktsioonipõhisest jaotusest rollid kolmeks: 1) organisatsioonid kui poliitilised toimijad, 2) sotsiaal-majanduslikud toimijad ja 3) pedagoogilis-harrastuslikud toimijad.

Koondades vabatahtlikke ressursse seisneb kodanikuühiskonna organisatsioonide majanduslik tähtsus kaupade ja teenuste pakkumises, erinevate spordi-, kultuuri ja teiste tegevuste korraldamises. Poliitilisest ja kommunikatiivsest aspektist on kodanikuühiskonna organisatsioonidel võimalus mõjutada teisi ühiskonna sfääre algatades arutelusid, mille tagajärjel võivad toimuda sotsiaalsed, poliitilised ja väärtuspõhised arengud. Sotsiaalne panus seisneb inimeste heaolu tõstmises ning erinevate tasandite koostöö ja suhtlemise soodustamises, suurendades kaasatust, usaldust, sidusust ja initsiatiivi. (Enjolras *et al.* 2018: 98)

Ruutsoo, Leif ja Jakobson nimetavad kodanikuühiskonna kolm rolli ja nende alamjaotused järgmiselt (2013: 183-185):

- 1) poliitiline roll: avaliku arutelu välja looja, võimu kontrollija, teabe vahendaja ja ühiskonna ühendaja ning poliitilisse ellu kaasaja;
- 2) sotsiaal-majanduslik roll: ühismajandusse panustaja, teenuse osutaja, töötuse asendaja;

3) hariv ja arendav roll: huvitegevuse pakkuja ning kasvataja ja arendaja.

Tuginedes eelnenule kasutatakse käesolevas töös terminit „roll“ kodanikuühiskonna organisatsioonide olulisuse ja tegevuste kontekstis.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et kodanikuühiskonda ei saa tõlgendada eraldiseisvalt toimivaks sektoriks. Kodanikuühiskond on kui ühine ruum, kus vabatahtlikud organisatsioonid järgivad tegevustes hea ühiskonna väärtusi ja kehtestatud norme ning riigi ja kogukonna heaolu suurendamise eesmärgil teevad koostööd üksikisikute ja institutsioonidega. Funktsioonidest tulenevalt on kodanikuühiskonna organisatsioonidel ühiskonnale poliitiline, kommunikatiivne, majanduslik, sotsiaalne, hariv ja arendav mõju.

1.2. Vabatahtliku töö olemus ja tähtsus kogukonnas

1.2.1. Kogukonna määratlemine ja osalemine turvalise elukeskkonna säilitamisel

Ootused kogukonna tegevusele on aastate jooksul oluliselt kasvanud ja muutunud. Kui 90ndatel nähti kogukonna rolli kultuuri ja traditsioonide hoidjana, siis tänapäeval üha enam demokraatia suurendamise allikana ja praktiliste vajaduste, sealjuures riigi ja ühiskondlike ülesannete täitjana. (Vihma, Lippus 2014: 7)

Kogukonna terminit kasutatakse sotsiaalteadustes erinevates kontekstides, kuid üldjuhul kirjeldatakse seejuures ühiste huvidega samas piirkonnas või kuuluvuse alusel tekkinud inimeste rühmi. Kogukonna kontseptsioon on alustugi inimeste seotuse selgitamisel nii isiklike suhete ja ka ühenduste kaudu. (Annist 2011: 16, 203)

Tänapäeva muutunud keskkonnas on kogukonna mõiste asukohapõhisest käsitlemisest mitmetähenduslikum. Näiteks Eesti julgeolekupoliitika alustes mõtestatakse kogukonda laiemas tähenduses nagu „rahvusvaheliste ettevõtjate pidevalt kasvav kogukond“ (Eesti... 2017: 5) ja „Eesti maailmakogukonna osana ja tunnustatud arenenud riigina“ (*Ibid.*: 20). Inimesed moodustavad üksteisega suheldes nii virtuaalseid, olukorrapõhiseid ja ka huvialapõhiseid kogukondi (Fraser 2005: 286–287). Virtuaalsetel kogukondadel on tugev mõju sidususe tugevnemisele ja suhtevõrgustike laienemisele. Seevastu väikeste ühenduste loodud grupid ei pruugi olla regulaarsed kogukonnaelus osalemise vormid (näiteks tugirühmad), mistõttu seos avaliku huviga on väike. (Putnam 2000: 152, 171)

Cohen (1985: 19, 21) ei piiritle kogukonda füüsiliselt, vaid mõtestab seda sümboolse tähenduse kaudu. Igale kogukonnale on omane normide ja väärtushinnangute süsteem, kus liikmed võivad omistada sümbolitele küll erinevaid tähendusi, kuid need ei saa olla omavahel vastuolus (*Ibid.*). Vastastikusel usaldusel, normidel ja võrgustikel põhinevas kogukonnas on ühistegevus lihtsam, mis omakorda aitab kaasa ühiskonna tõhusale toimimisele (Putnam 1993: 167).

Geograafiliste piiride ja seal tegutsevate ühiskonna eri osade koostöö kaudu käsitletakse kogukonda ja kogukonnakeskset lähenemist siseturvalisuse (Siseturvalisuse... 2015: 15) ja vabatahtliku pääste valdkonna arengukavas (Riiklikud... 2013: 4). Eesti regionaalarengu strateegias (2014: 19) tuuakse välja kogukonna osaluse suurendamise vajadus piirkondade arenguks ja teenuste osutamiseks. Eesti julgeolekupoliitika alustes (2017: 2, 12) rõhutatakse kogukonna erinevate osapoolte – kohalike elanike, kodanikuühenduste, avaliku- ja äri sektori – koostöö tähtsust ja üha suuremat vastutuse võtmise vajadust turvalisuse küsimustes ja riskikäitumise ennetamisel (Julgeoleku... 2019: 3).

Käesoleva töö teemast tulenevalt peab autor siinjuures oluliseks selgitada ohu ja riski erinevust. Luhmann'i (1993 ref Kiisel, Seppel 2017: 197) järgi on oht olukord, mille realiseerumisel juhtumiga kaasnevad kaotused ei sõltu inimese valikust (õnnetusse sattumine), riski avaldumisel on aga kaotuste ulatus mõjutatud inimese eelnevatest otsustest. Nii näiteks: 1) kui oht realiseerub tulekahjul, siis sündmusega kaasnev kahju ei sõltu indiviidi valikutest, 2) kui risk ilmneb kriisi- või hädaolukorras, siis kaasnev kahju sõltub inimese eelnevatest ettevalmistustest, mis on seotud tema valikutega.

Kogukonnas saavad vabatahtlikud mõjutada riskikäitumisel erinevaid elanike gruppe, kuid inimesed tajuvad riske ja tõlgendavad hoiatusi väga erinevalt. Kiiseli ja Vihalemma (2014: 290–292) läbiviidud riskisõnumite vastuvõtmise uuringu tulemused näitavad, et inimesed reageerivad eelkõige hoiatustele, kui see on esmaselt vaadeldav ja nõuab otsekohest tegutsemist (näiteks torm). Samuti on oluline usaldus sõnumite allika suhtes, kuid isegi sel juhul ei järgita alati kõiki nõuandeid, kui see on vastuolus inimeste praktiliste probleemidega. Tajus on elukogemustega kaasnev nähe, mida mõjutavad inimese hoiak ja ühiskondlik aktiivsus. Riske teadvustavad ja maandavad eelkõige ühiskonda sidustunud inimesed. (*Ibid.*)

Olukorras, kus erinevad teenused on linnast kaugemates maapiirkondades üha raskemini kättesaadavad, suureneb toimivate ja abistavate suhete tähtsus. Siiski ei teki väikestes maakohtades elavatel inimestel alati kokkukuuluvustunnet ning erinevate väärtuste ja käitumisharjumiste ilmnemisel soovitakse pigem hoida distantssi. (Annist 2011: 249, 258-259) Sotsiaalsete sidemete tekkimise põhieeldus on suhtlus (Putnam 2000: 171). Hajaasustusega maapiirkonnas mõjutab suhtevõrgustiku hõrenemist ja sotsiaalse sidususe vähenemist inimestevaheline füüsilise ruumi laienemine (Kiisel, Seljamaa 2017: 363).

Igas piirkonnas on erinevate arusaamade kujunemist ja kogukonnatunde tekkimist mõjutavad eripärad. Ühtsuse saavutamine ei ole iseeneslik ja see on pidev protsess, mis samas peab olema kogukonda võimustav. Arengu käigus tõusetuvad probleemid, mis omakorda toovad kaasa muutused. (Fraser 2005: 291–293; Vihma ja Lippus 2014: 24) Vihma ja Lippuse (2014: 10) sõnul ei loo ühtset kogukonda ainuüksi asukoha piirid ja asupaigaga samanimeline ühendus, vaid määrav on sotsiaalne mõõde. Sotsiaalne sidusus on eelduseks ühiste huvide ja eesmärkide saavutamiseks (*Ibid.*).

Tuginedes ülaltoodud arutelule ja arvestades käesoleva uurimuse konteksti, mõtestatakse kogukonda kui geograafiliselt piiritletud kohta, kus piirkonnaga seotud isikud ja organisatsioonid teevad ühiste huvide ja eesmärkide nimel koostööd.

1.2.2. Vabatahtliku töö defineerimine, olemus ja tähtsus

Kogukonnas väljendub kodanikuaktiivsus peamiselt vabatahtlikus tegevuses, mis tugevdab nii ühtsust kui ka sotsiaalset kaasatust (Communication on EU... 2011: 2). Vabatahtlik töö on seotud elukestva õppega ja aitab kaasa tööhõivele (*Ibid.*: 6), inimeste heaolu suurenemisele ja majanduskasvule, samuti organisatsioonide tööjõukulude kokkuhoiule (Hackl *et al.* 2010).

Lagerspetz (2007: 17) defineerib vabatahtlikku kui isikut, kes tegutseb avalikes huvides kas ühekordselt või pikema aja jooksul. Samal ajal ei teki isikul töösuhet, ta teeb seda vabast tahtest, vabal ajal ja tasu saamata (*Ibid.*). Eesti kodanikuühiskonna arengukavas 2015–2020 on lisaks eelnevatele tunnustele välja toodud, et vabatahtlikuks tegevuseks loetakse „oma aja, energia või oskuste pakkumist“ (Eesti... 2015: 13).

Vabatahtlikku tegevust määratletakse riikides väga erinevalt. Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) sõnul on vabatahtlikku tööd keeruline üheselt defineerida (Manual... 2011: 11) selle negatiivse tähenduse tõttu mõnedes ühiskondades; 2) kultuurilise tausta tõttu; 3) vabatahtliku töö tasustamise erinevate tõlgenduste tõttu ja 4) lähisugulaste erineva määratlemise tõttu.

Euroopa Liidu Komisjoni sõnastuses saab vabatahtlik tegevus olla „nii ametlik kui ka mitteametlik, mida isik teeb omast vabast tahtest, valikust ja motivatsioonist juhindudes ning mis ei ole seotud rahalise kasu saamisega“ (Communication on EU... 2011: 2).

Analüüsinud vabatahtliku töö mitmekülgeid määratlusi erinevate riikide (näiteks Eesti, Kanada, Taani) ja institutsioonide sõnastuses, leiab ILO põhimõtteliselt kaks erinevust: 1) alati ei ole kasutatud terminit „vabatahtlik“ ja 2) vabatahtlik tegevus on kas ametlik ehk korraldatud läbi organisatsiooni tegevuse või siis on suunatud vahetult inimese abistamiseks (Manual... 2011: 11–13). Yaziji ja Doh'i (2010) sõnul ühinevad üksikisikud vabal tahtel ühiste ideede ja vajaduste elluviimiseks, mille eesmärk on kollektiivne hüve. Organisatsiooni kaudu tegevuste läbiviimiseks moodustatakse kodanikuühendusi ehk vabaühendusi, mida Lagerspetz (2007: 9) defineerib kui kasumit mittetaotlevaid üksikisikute eestvedamisel loodud organisatsioone.

Kokkuvõtlikult määratleb ILO vabatahtlikku tegevust mittekohustusliku, tasuta, mitteametliku või ametliku, kuid korraldatud töö vormina, mida ei tehta lähisugulaste abistamiseks. Siin tuleb eristada tasu saamist tegevusega kaasnenud kulude hüvitamisest. Vabatahtliku töö puhul on lubatud kulude hüvitamine, kingituste ja sümboolse tasu saamine, mille hinnangu andmisel hüvise sisule ja suurusele peab arvestama riigi palgataset ja seadusi. (Manual... 2011: 11–13)

Kuigi vabatahtlikkuse üks tunnuseid on tasuta tegevus, on praktikas siiski näiteid osapoolte erinevatest arusaamadest ja ootustest vabatahtliku töö tasustamise osas. Uurimuse teemaga seoses toob autor siinkohal välja Euroopa Kohtu (2018) otsuse, mis puudutab Nivelles'i linna ja vabatahtliku päästja Rudy Matzaki vahelist kohtuvaidlust linna päästeteenistuses täidetud tööülesannete tasustamise üle. Nivelles'i päästeteenistuse koosseisus on nii kutselised kui ka vabatahtlikud päästjad, kes osalevad päästetöödel ning kellele „kohaldatakse valveaega ja füüsilist valvet päästekomandos vastavalt aasta alguses kindlaks määratud valvegraafikule“ (Judgment... 2018: 4). Nivelles'i päästetepoo valveteenistuses

olles peab iga päästeteenistuse vabatahtlik liige olema pidevalt päästedeпоost kaheksa minuti kaugusel, olema kättesaadav erinevate tehniliste vahendite abil ja väljakutse korral valmis kohe lahkuma. Arvestades eelnevalt nimetatud piiranguid ja teisi detailseid asjaolusid Belgia õiguse kontekstis, käsitleti seda tasustatava ajana. (*Ibid.*: 10) Kantar Emori siseturvalisuse avaliku arvamuse (2018: 40) küsitlusest selgus, et vastanutest ($n = 1153$) 14% inimesi motiveeriks turvalisusega seotud tegevustes osalema selle eest saadav materiaalne hüvitis. 2016. aastal nimetas hüvitist motivatsiooniks tegurina 10% respondentidest. (*Ibid.*)

2018. aasta vabatahtlikus tegevuses osalemise uuringust (Käger et al. 2019: 28) selgub, et viimase 12 kuu jooksul osales kõige rohkem inimesi vabatahtlikus töös järgmistes valdkondades: kohaliku elu edendamine 42%, keskkond ja loodus 34%, haridus ja teadus 23%, sport 21%, loomakaitse 20%, noorsoo ja töö lastega 19%. 2009. aastal tegeles viimati nimetatud valdkonnas 29% respondentidest ehk 10% rohkem. Küsitlenutest osales vähem inimesi vabatahtlikus tegevuses korrakaitse, sisejulgeoleku ja pääste valdkonnas 16%, kultuuri tegevustes 15%, arengukoostöös ja humanitaarabis 13%, sotsiaaltöös ja tervishoius (sealhulgas tegelemine tõrjutud gruppidega) 10% ning teistes tegevustes alla 10%. (*Ibid.*)

Praxise läbiviidud vabatahtlikus tegevuses osalemise uuringus on vabatahtlikud osalemise aktiivsuse alusel jaotatud kolmeks (2013: 10):

- 1) ühekordne vabatahtlik tegevus, kus inimesed reageerivad üleskutsele ja mille eesmärk on aidata mingi kindla ürituse või projekti läbiviimist;
- 2) regulaarne vabatahtlik tegevus, kus on tegemist järjepideva vabatahtliku tööga;
- 3) episoodiline vabatahtlik tegevus, mis on juhuslik kuid mitmekordne tegevus.

Sotsioloog Amitai Etzioni jaotab vabatahtlikud ühendused nende eesmärkide alusel kaheks (Kodanikuühiskonna... 2015: 4):

- 1) väljenduslikel eesmärkidel tegutsevatel organisatsioonidel on peamine siht koostegutsemine, samas säilitada ja edendada neile olulisi väärtusi;
- 2) rakenduslikel eesmärkidel toimivatel ühendustel on eesmärk kaitsta mingi rühma huve, parandada sihtrühma olukorda, pakkuda teenuseid ja arendada kohalikku elu.

Johns Hopkins'i ülemaailmses mittetulundussektori uurimuses tuuakse välja, et paljud organisatsioonid täidavad mõlemaid funktsioone, kuid siiski on ülekaalus teenuseid osutavad ühendused (Salamon *et al.* 2003: 22). Vihma ja Lippuse kogukonnauuringu (2014: 24–25) tulemused näitavad, et Eestis on esialgsed ühenduste tekkimise ja edaspidi

kooskäämise põhjused eelkõige väljendusliku iseloomuga. Inimesed tunnevad vajadust omavaheliseks läbikäimiseks ja kultuurielu arendamiseks. Probleemide lahendamise eesmärgil on omaalgatuslik aktiivsus väiksem, millest järeldatakse, et kohaliku omavalitsuse soovid ei oma ühenduste tegutsemisel olulist mõju. (*Ibid.*)

Vabatahtlikust tegevusest saavad kasu teenuse tarbijad, kogukonnad ja erinevad institutsioonid (Clary, Snyder 2002). Yaziji ja Doh (2010: 5) mõtestavad kodanikuühiskonna organisatsioone kahe dimensioonina (joonis 1), kus lähtutakse küsimustest:

- 1) kellele tuuakse kasu ehk kellele on organisatsiooni tegevus suunatud ja
- 2) mida organisatsioon teeb ehk milline on tegevuse iseloom.

Hüve saaja	Organisatsiooni liikmed	Klubid	Ametiühing
	Teised	Sotsiaaltöö, tervishoid, päästeteenus jt	Katusorganisatsioonid
		Teenus	Huvikaitse
Tegevuse iseloom			

Joonis 1. Valitsusväliste organisatsioonide kahemõõtmeline jaotus tulenevalt hüve saajast ja tegevuse iseloomus (autori koostatud Yaziji ja Doh'i (2010) alusel).

Tegevuse suunitluse alusel saab organisatsioone jaotada teenuse osutajateks ja liikmete huvide eest seisvateks ühendusteks. Samas on ühendusi, kus tegeletakse mõlema suunaga. Hüve saajad on organisatsiooni tegevuse rahastajad, abisaajad ja teised huvipooled. Need võivad olla nii üksikinimesed kui ka organisatsioonid. Ühendused, kus kasu saajad ja liikmed kattuvad, peavad enda tegevusi rahastajatele rohkem tõestama ja toetajateks ongi üldjuhul liikmed ise. Kui tegevus on suunatud teistele, siis neid väärtustatakse ja seega ka toetatakse rohkem. (*Ibid.*: 6–7)

Näiteks Austrias osutatakse mittetulundussektori abiga päästeteenust ülekaalukalt 70%-le riigi elanikkonnast ja kutselised päästekomandod on vaid kuues suurimas linnas.

Vabatahtlikud päästjad likvideerivad õnnetusi kustutades ohtlikke tulekahjusid, päästavad õnnetustesse sattunud inimesi ja osutavad teisi tehnilisi päästeteenuseid. (Hackl *et al.* 2010)

Maakogukonnad sõltuvad väga palju vabatahtlikust päästeteenistusest (McLennan ja Birch 2009). Tallinna Ülikooli töögrupi läbiviidud „ELU: mõju“ projekti (Kaldma *et al.* 2017) raames uuriti päästetöö mõju vara ja ökosüsteemiteenuste kahjude suurusele metsapõlengu korral, mille alusel on võimalik hinnata päästetud vara ja keskkonna väärtust. Juhtumiks valiti Valgamaal 2016. aastal toimunud ulatuslik metsapõleng, kus hävis 39,13 hektarit metsa. Uurimuses tuuakse välja kahju nii puidu hävimisest kui ka ökosüsteemiteenuste kahe stsenaariumi alusel. Esimesel juhul, kui reageerimine oleks olnud kiirem, oleks kahju olnud 62 700 eurot ja teisel juhul, kui üldse ei oleks sündmusele reageeritud, oleks kahju olnud 12 122 000 eurot. (*Ibid.*)

Malinen ja Mankkinen (2018) toovad välja, et lisaks päästeteenuste osutamisele, on vabatahtlike päästjate panus ka kogukonna heaolu suurendamine sotsiaalse kaasamise kaudu. Vabatahtlike päästjate töö tegevusi sõnastatakse erinevates (näiteks Hackl *et al.* 2010; McLennan ja Birch 2008; jt) uuringutes tihti päästmise kontekstis ja tähelepanuta on jäänud õnnetusi ennetavad tegevused. Halvorsen, Almklov, Gjørund (2017) sõnul on ohustatud rühmadeni jõudmisel ja ennetustöös oluline erinevate sektorite (päästeteenistus, sotsiaalhooldus jt) koostöö.

Kodanikuühiskonna poliitiliste arutelude käigus on sageli küsimus valitsusväliste organisatsioonide võimalikust tegevusest avalike teenuste osutajana valdkondades, mille korraldamise eest vastutab riik (Lagerspetz 2000). Üldjuhul tuleneb asutusele avaliku teenuse osutamise kohustus õigusaktist, kuid hüve pakutakse ka vajaduspõhiselt ja valdkonna arendamise eesmärgil. (Uus, Tatar, Vinni 2014: 125). Asutuste partneritena pakuvad vabaühendused sotsiaal-, tervishoiu-, pääste-, kultuuri-, puhkuse- ja usuteenuseid, lisaks osaletakse haridus- ja noorsootöös (Hackl *et al.* 2010).

Lagerspetzi (2000) sõnul on nii avalikul sektoril kui ka vabaühendustel avaliku hüve pakkumisel omad eelised ja kitsaskohad. Kui avaliku sektori tegevust iseloomustab paindumatus ja bürokraatia, siis vabaühendused saavad tegutseda vajaduspõhiselt oludega kiiremini kohanedes ja tasustamata töö tõttu väiksemate kuludega. Riigi tugevus teenuste osutamisel seisneb selle võrdses kättesaadavuses kõigile (kodaniku õigus), mis on samas vabaühenduste nõrkus (*Ibid.*).

1.3. Vabatahtlike ühenduste jätkusuutlikkust mõjutavad tegurid

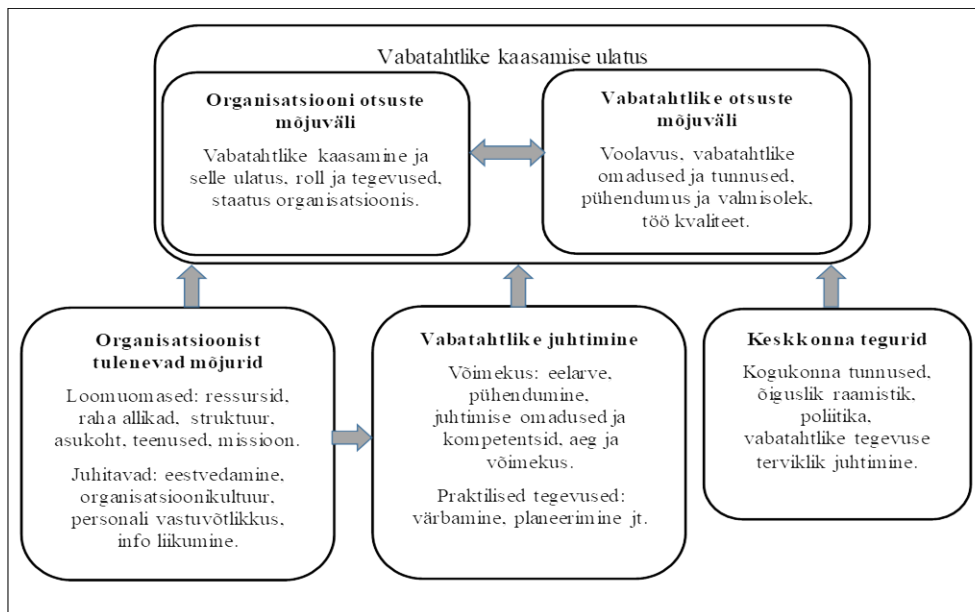
1.3.1. Vabatahtlike kaasamise ja tegevuse mõjurid

Lagerspetz (2007: 6) defineerib organisatsiooni jätkusuutlikkust kui võimet viia järjepidevalt ellu tegevusi olemasolevate ressurssidega ja tulla toime ka võimalike muudatustega keskkonnas. Vabatahtlik tegevus sõltub laiemalt vaadatuna poliitika prioriteetidest, kohalikust keskkonnast ja inimeste elutingimustest, ühiskondlikust korrast ja majanduse arengust (Wilson, Musick 1997; Hackl *et al.* 2010).

Lagerspetz (2007: 6) nimetab vabaühenduste elujõulisust mõjutavate teguritena seaduslikku reguleeritust, ühenduse tegevusvõimet, koostööd teiste organisatsioonide ja sektoritega, majanduslikku olukorda, mainet, tegevuskeskkonda, vabaühendusse kuuluvate ja potentsiaalsete liikmete kaasamist.

Ameerika Ühendriikide Rahvusvahelise Arengu Agentuur (USAID) koostöös Rahvusvahelise Mittetulundusõiguse Keskusega mõõdab Kesk- ja Ida-Euroopa ja Euraasia riikides, sealhulgas Eestis, kodanikuühiskonna ühenduste arengut jätkusuutlikkuse indeksi alusel, kus tulemused põhinevad organisatsioonide enesehinnangul. Indeks sisaldab seitset iseloomustavat komponenti, milleks on: õiguskeskkond, organisatsiooni tegevusvõime, finantssuutlikkus, huvikaitse, teenuste osutamine, toetav infrastruktuur ja avalik kuvand. (Civil Society... 2018) Arengu mõtestamiseks on võimalikud erinevad käsitlused, millest üks on staatiline ehk soovitatav seisund või eesmärk ja teine dünaamiline, mille alusel vaadeldakse arengut protsessina koos seda mõjutavate seostega (Parts 2000: 15).

Vabatahtlike kaasamise teoreetilisi ja empiirilisi lähtekohti uurinud Ameerika Ühendriikide teadlased Nesbit, Christensen, Brudney (2017) on koondanud vabatahtlikus töös osalemist ja kaasamist mõjutavad olulised tegurid ühtsesse raamistikku (joonis 2). Vabatahtlike osalemise ulatus sõltub kaasava organisatsiooni ja vabatahtlike endi otsustest, mida omakorda mõjutavad organisatsioonist ja keskkonnast tulenevad tegurid ning ka vabatahtlike juhtimise võimekus ja praktilised tegevused (*Ibid.*)

Joonis 2. Vabatahtlike kaasamise ulatus (autori koostatud Nesbit, Christensen, Brudney (2017) alusel).

Joonisel 2 kujutatud raamistikus eristatakse kahte tüüpi vabatahtlike kaasamist mõjutavaid organisatsiooni omadusi: 1) loomuomased ehk raskesti muudetavad ja 2) tulemuslikuma juhtimise läbi arendatavad tunnused. Loomuomased mõjurid seavad piirid vabatahtliku tegevuse laiendamiseks. Nii näiteks on asukohaga seotud vabatahtlike ühenduste tegevuse ulatus ja roll seotud teenuse tarbijate arvuga, mis vähendab vajadust ühenduse liikmete arvu suurendamiseks. Küll aga saab soodustada teadliku tegevusega vabatahtlike kaasamist, muutes protsesse ja organisatsioonist tulenevaid eestvedamise, organisatsiooni kultuuri, kommunikatsiooni ja personali suhtumisega seotud asjaolusid. (Hager ja Brudney 2011)

Vabatahtliku tegevuse ulatus sõltub inimese individuaalsetest valikutest. Kiiseli ja Seljamaa (2017: 398) uuring näitab, et kodanikuühendustes on aktiivsemad eelkõige tugevalt sidustunud inimesed, kes tihti osalevad erinevate vabatahtlike organisatsioonide töös samaaegselt. Samas seab see lisapiirangu kasutatavale ajale. Võrreldes nõrgalt sidustunutega tunnevad mitmekülgsest sidustunud inimesed oluliselt rohkem ajapuudust ja ületöötamist. Lisaks peavad nad oma planeeritud tegevusi tihti ümber korraldama. (*Ibid.*)

Soome vabatahtlike tuletõrjajate probleeme uurinud Malinen ja Mankkinen (2018) tõdevad, et päästjate töö on väga ajamahukas ja eeldab kõrgelt koolitatud inimesi. Kuigi üldiselt vabatahtlike arv kasvab, siis päästeteenuseid osutavate vabatahtlike arv pigem väheneb. Uuringu tulemuste alusel on eelkõige ajapuudus, konflikt töö ja teiste kohustustega peamised

takistused osalemaks vabatahtlikus päästetöös. (*Ibid.*: 7) Ühiskonnas toimuvad suundumused nagu linnastumine, elanikkonna vananemine ja pendelränne, muudavad maapiirkonnas erinevate teenuste osutamise ja kättesaadavuse süvenevalt problemaatilisemaks. Kuna põllumajandussektor kahaneb ja maapiirkondade elanike arv väheneb, siis on ka potentsiaalsete vabatahtlike päästjate arv piiratud. (McLennan ja Birch 2009)

Wilson ja Musick (1997) väidavad, et inimesi mõjutavad tegurid toimivad vabatahtliku töö ressursidena. Austraalias vabatahtlike tuletõrjute motivaatoreid uurinud McLennan ja Birch (2008) tõdeavad, et kui vanema vanusegrupi inimesi ajendab rohkem tegutsema kogukonna turvalisusega ja kogukonna arenguga seotud asjaolud, siis nooremaid (18–34) motiveerib enda tajutav kasu, mistõttu peaks nooremate värbamisel rõhutama just vabatahtliku tööga kaasnevaid võimalikke isiklikke eeliseid (*Ibid.*) Eesti vabatahtlike päästjate ja abipolitseinike motivatsiooni uurinud Agu-Kruusmaa (2014) töö tulemusena selgus, et vabatahtlikud päästjad on kõige rohkem motiveeritud ja nõus panustama oma kogukonna turvalisuse huvides – soov kaitsta oma kogukonda ja lähedasi ning hoida ära oma kogukonnas õnnetusi.

Putnam (2000: 130) toob välja uute liikmete värbamise raskused vabaühendustes, kus vabatahtlik töö eeldab inimeselt füüsilist jõudu, mis seab omakorda piirid vanemaealiste tegevusele. Näiteks 90ndatel langes USA-s vabatahtlike päästjate arv, kuna vanemaealised lahkusid ja noori liikmeid ühines vähe. Samas suurenes eakate hulgas nõustamisalane vabatahtlik töö. (*Ibid.*: 130–131) Ka Eestis 2018. aastal läbiviidud vabatahtlikus tegevuses osalemise uuringu (Käger *et al.* 2019: 23) tulemused näitavad, et vabatahtlikus töös osalejate keskmine vanus on tõusnud, mida põhjustab vähene noorte järelkasv.

Vabatahtlike vähenemine mõjutab omakorda kogukonnaelu aktiivsust ja eelkõige organiseeritud gruppide vabatahtlikku tegevust, kus töö eeldab meeskonnatööd (Putnam 2000: 45). Hollandi teadlased (De Haan *et al.* 2017) uurisid kohaliku omavalitsuse spetsialistide perspektiivist maapiirkonnas avalike teenuste säilitamise eesmärgil kodanikualgatuse edutegureid ja nende positiivseid kõrvalmõjusid. Uuringus osalenud spetsialistid pidasid oluliseks protsessi iseenesest ja sellega kaasnevaid lisamõjusid, kuna praktilistes tegevustes avaldunud inimeste aktiivsus, vastutus, omandatud kogemused ja oskused on vajalikud osalusühiskonna arendamiseks ja aktiivsuse tõstmiseks laiemalt. Respondendid pidasid tähtsaks eelkõige koostööprotsessiga kaasnevaid positiivseid

kõrvalmõjusid nagu kogukonnatunde tekkimist, isiklike suhete loomist ja võrgustiku laienemist. Finantsressursside olemasolu kodanikualgatuste algfaasis edu saavutamise tegurina esmatahtsana ei tajutud. (*Ibid.*)

Putnami (2000: 89) sõnul on peamine roll uute liikmete kaasamisel küll kodanikuühendustel endil, kuid oluline vabatahtlike värbamise paik on ka töökoht. Wardell *et al.* (2000) tõdeb, et inimesed valivad vabatahtlikuks tööks tegevuse, milles nad tunnevad ennast kompetentsena. Vabatahtliku tegevuse muutumine professionaalsemaks on üha kasvav suundumus, mille kõrval oodatakse inimestelt lühemates projektides osalemise asemel pikaajalist panustamist (Communication on EU... 2011: 3). Vabatahtlike aktiivsust ja pikaajalist seotust mõjutavad oluliselt ühenduste liidrid ja nende kaasamisoskused (Clary, Snyder 2002). Vihma ja Lippuse (2014: 20) sõnul on juhtidel peamine roll kogukondliku aktiivsuse ja tegevuse jätkumisel. Võrreldes mitteformaalsete gruppide eestvedajatega, avaldub MTÜde liidrite väsimus tihemini, mille põhjusena nimetatakse ametliku organisatsiooni juhtimise suuremat koormust ja bürokraatiat (*Ibid.*).

Vabatahtlike organisatsioonide vajadused on erinevad ning need sõltuvad ühenduse tegevustest ja ülesannetest (Putnam 1994). Päästealases vabatahtlikuks tööks vajaliku tehnika ja varustuse probleeme on välja toodud erinevates uurimustes nii välismaal kui ka Eestis. Näiteks Austraalias läbiviidud uuringu tulemustest (Wallace 2009: 7) selgus, et paljudel juhtudel saavad maapiirkonna vabatahtlikud päästeüksused kasutatud sõidukid ja seadmed, mis on ebasobivad vajalike ülesannete täitmiseks. Ebapiisav on ka isikukaitsevarustus, samas linnapiirkonna päästjad eelnimetanud probleemi välja ei toonud. Kõige rohkem mõjutavadki vabatahtlike lahkumist vajaliku varustuse puudumine, omavahelised suhted rühmas ja tulemusliku juhtimise puudumine. (*Ibid.*: 9) Magistritöö raames Eesti vabatahtlike päästekomandode jätkusuutlikkust uurinud Tammearu (2012: 36) tööst selgus, et vabatahtliku päästekomando tegevust takistavad probleemid on samuti seotud varustuse, komando hoone ja tehnikaga.

Juhtimise olulisus selgus ka Eesti vabatahtlike päästjate ja abipolitseinike motivaatoreid uurinud Agu-Kruusmaa (2014) magistritööst. Rahulolematud ollakse just riikliku juhtimistasandiga, kuna ei saada piisaval hulgal ja õigeaegset infot ning neid puudutavatel teemadel kaasarákimise ja ettepanekute tegemise võimalused on väikesed (*Ibid.*). Tammearu (2012) tõdeb, et riik peab vabatahtlikke päästjaid rohkem kaasama ühiste eesmärkide ja tulevikusuundade määramiseks.

Sisuline kaasamine eeldab osapooltelt vastastikust panust, mis tähendab töömahu suurenemist juhiste väljatöötamise, süsteemse tagasisidestamise ja analüüsimise vajadusest, kuid samas võib see vähendada soovi osaleda vabatahtlikus tegevuses (Käger *et al.* 2019: 18).

Kaasamise mõtestamiseks on võimalikud erinevad lähenemisviisid. OECD (2001: 22) käsitleb riigipoolset kodanike ja kodanikuühenduste kaasamist kolme alavormina, milleks on informeerimine, konsulteerimine ja osalus. Informeerimise puhul ei küsita koostööpartnerilt tagasisidet, vaid piirduakse ühepoolsete tegevuste ja otsuste teavitamisest. Konsulteerimise korral saavad osapooled teha ettepanekuid ja avaldada arvamust. Kuigi nendega alati ei arvestata, on konsulteerimine siiski tugeva koostöö arendamise eelduseks. Osalus tähendab mõlemapoolset aktiivset partnerlust, mida iseloomustavad vastastikused, läbipaistvad ja avatud suhted. (*Ibid.*: 23; Lepa *et al.* 2004: 16–17)

Lisaks OECD käsitlesele, kus kasutatakse „kaasamist“ pigem poliitika kujundamise protsessi kontekstis ja huvikaitse eesmärkidel, on Lagerspetz (2007: 6) terminit selgitanud ka praktilistes tegevustes osalemise tähenduses – osapoolte aktiveerimise kaudu. Lagerspetz (2000) toob välja, et ühenduste tasandil esitatud mõtted ja praktilised teadmised võivad olla uute lahenduste alguseks. Sisuline kaasamine tähendab organisatsioonide osalemist neid puudutavates otsustusprotsessides, kuna tegemist ei ole „mitte tellimuse täitjatega, vaid vabatahtliku iseorganiseerunud tegevusega“ (Vihma ja Lippus 2014: 48), kus algatus peaks tulema alt üles, mitte vastupidi (Lagerspetz 2000).

1.3.2. Koostöö ja sotsiaalne kapital

Üha enam on tänapäeval avaliku halduse tegevustes ja teenuste pakkumisel olulised märksõnad kaasamine ja koostöövõrgustikud (Avalike teenuste... 2014: 11). Kuigi kodanikuühiskonda mõtestatakse riigist ja ärist suhteliselt eraldiseisva ühiskonna osana (Lagerspetz 2007: 9), saavad vabaühendused toimida ja edeneda äri- ja riigisektoriga koostoimes (Ruutsoo *et al.* 2013: 181; Communication on EU... 2011: 9). Äriorganisatsioonidel on võimalus abistada vabaühendusi nii materiaalselt, kui ka luua oma töötajatele soodsaid tingimusi osalemaks vabatahtlikus töös (Clary, Snyder 2002). Tuues kasu kohalikule kogukonnale, paraneb samal ajal ettevõtte enda maine ja suureneb töötajate rahulolu (Communication on EU... 2011: 9). Avalik sektor loob omakorda võimalused

vabaühenduste edendamiseks läbi õigusliku reguleerituse ja rahastamise (Ruutsoo *et al.* 2013: 180). Kodanikuühiskonna organisatsioonide mõju ei sõltu ainult tegevusest, vaid ka valitsuste pakutavast toetusest ja tingimustest (Enjolras *et al.* 2018: 118).

Et osapooltel oleks selge teadmine oma koostööpartnerite ootustest, on oluline teha järjepidevalt sisulist koostööd. Norras läbiviidud uuringu tulemused näitavad turvalisuse tagamisega seotud erinevate sektorite koostöös kolme peamist kitsaskohta: 1) sektoriülest koostööd ei toeta riiklik regulatiivne tase, 2) omavalitsuse tasandil puuduvad strateegiad, mis kajastaksid sektoriülest koostööd tuleohutuse eesmärgil ja 3) ebakindlus ametialase vastutuse piiride osas (Halvorsen, Almklov, Gjørund 2017).

Vihma ja Lippuse (2014: 12) sõnul on riigi ja kohaliku omavalitsuse ootused küll kogukondadele suured, samas konkreetsed tegevused erinevate rühmade kaasamiseks ja koostööks on sageli läbi mõtlemata. Eestis päästeteenuste osutamiseks vabatahtlike päästeühenduste kaasamisega seotud eeliseid ja riske uurinud Puolokainen, Jaansoo, Klaos (2018) toovad välja peamised Päästeameti ja vabatahtlike päästjatega seotud koostöö kitsaskohad. Riske nähakse eelkõige teenuse kontrolli puudumisega seotud küsimustes, mille põhjuseks võivad olla kaasava organisatsiooni ebapiisavad oskused pädevate suhete juhtimiseks lepingute haldamisel ja teenustaseme kokkulepete kavandamisel. Tähelepanu peab pöörama asutuse ja vabatahtlike tugevama seose loomiseks. (*Ibid.*)

Putnam väidab, et sarnaselt füüsilisele ja inimkapitalile on oma väärtus inimeste vahelistel sidemetel ja võrgustikel, millele põhineb sotsiaalse kapitali teooria (Putnam 2000: 19). Kui füüsiline kapital on materiaalne, visuaalselt nähtav ja selgesti eristatav, siis inimkapital avaldub isiku individuaalsetes teadmistes ja võimetes ning võimalustele viitav sotsiaalne kapital inimeste vahelistes suhetes (Coleman 1988: 100). Sotsiaalse kapitali idee tekkis majandusteadlaste uuringute jooksul, kui otsiti vastust küsimusele, miks sarnastel tingimustel tehtava koostöö puhul on osade inimeste ja institutsioonide tulemused paremad (Ruutsoo 2001).

Sotsiaalse kapitali olemust mõtestatakse läbi tegevuse, mille peamised tunnused mitmekülgses kogumis on: 1) sotsiaalse struktuuri olemasolu ja 2) üksikisikute või organisatsioonide koostööd soodustavad näitajad selles struktuuris (Coleman 1988: 98). Paldam (2001: 1–2) toob välja uurijate erinevad rõhuasetused sotsiaalse kapitali tunnuste käsitlemisel, milleks on usaldus, koostöö oskus ja võrgustikud. Samas selgitab ta nende

näitajate seotust üksteisega. Omavahel usaldavatel inimestel tekib parem sünergia koostöö tegemiseks ja võrgustike tekkeks. (*Ibid.*)

Sotsiaalne kapital on tavaliselt avalik hüve, kuid väljakujunenud võrgustikuga ühiskonnas ja kogukonnas võib sotsiaalne kapital luua nii avalikku kui ka isiklikku hüve, toetades vastastikuse seotuse, oodatavate käitumisreeglite ja normide tugevnemist. Eelnimetatu ilmestamiseks toob Putnam näitena Oregoni Gold Beachi vabatahtliku tuletõrjekomando rahakogumise ürituse reklaamimiseks T-särgil kasutatud sõnumi: „Tulge meie hommikusöögile, meie tuleme teie tule äärde.“ (Putnam 2000: 20-21)

Sotsiaalne kapital avaldub kahel tasandil – mikrotasandil horisontaalselt ja makrotasandil vertikaalselt. Ühe või teise vormi domineerimine oleneb ühiskonna arengust, kuid siiski esinevad need kombineeritud kujul. (Parts 2003: 249) Putnam kasutab (2000: 22) sotsiaalse kapitali jaotusel levinud termineid nagu „sildav“ ja „siduv“ ning toob välja nende erinevused. Kui siduv sotsiaalne kapital soodustab inimeste vastastikuseid suhteid sarnastes rühmades, siis sildav kapital on sisend mitmesuguste huvidega gruppide võrgustike tugevdamiseks. (*Ibid.*)

Sotsiaalse kapitali olulisus ja vajadus võimendub olukordades, kus füüsiline või institutsionaalne kapital on vähene või puudub (Ruutsoo 2001). Putnami (2000: 321, 323) sõnul on sotsiaalsel kapitalil rahaline väärtus, kuna laialdased suhtlusvõrgustikud on eelduseks vajaliku informatsiooni saamiseks ja võimalike koostööpartneritega sidemete loomiseks, mis omakorda soodustab piirkonna arengut.

Kuigi oluliseks peetakse vastastikuseid sisulisi suhteid, piirduvad tihti arutelud ja kokkupuutekohad rahastamisega seotud küsimustega (Vihma ja Lippus 2014: 45; Uus, Tatar, Vinni 2014: 89). Vabatahtliku töö raskused on seotud püsiva rahastamisega, kusjuures piiratud vahendite tõttu on tihe konkurents (Communication on EU... 2011: 3). Tulevikusuundumused näitavad kodanikuühiskonna organisatsioonide osatähtsuse kasvu avaliku teenuste osutamisel, mis suurendab jätkuvalt konkurentsi (Uus, Tatar, Vinni 2014: 19). Ühenduste vajalike vahendite taotlemist soodustab formaalne toimimine. Rohkem ressursse suudavad tegevusse kaasata ühendused, kus on aktiivsem liikmeskond. (Vihma ja Lippuse 2014: 18, 24)

Vabatahtlikel organisatsioonidel on peamiselt kolm sissetuleku allikat: 1) valitsuse maksed, mis sisaldavad toetusi, lepingujärgseid tasusid ja hüvitisi teenuste eest; 2) tasu kaupade ja

teenuste müügist ja isikute tasutud liikmemaksud ja 3) heategevuslikud annetused nii eraisikutelt kui ka organisatsioonidelt (Enjolras *et al.* 2018: 50–51).

Vabaühendustele makstakse toetusi, mis sõltuvalt eesmärgist on liigitatud kolmeks (Matt *et al.* 2013: 14, 17, 23):

- 1) sihtotstarbeline kindla suunitlusega ajaliselt piiratud projektitoetus;
- 2) ühenduse võimekuse tõstmist, arengut ja püsivat tegevust soodustav tegevustoetus ja
- 3) rahastaja korraldada ja vastutada olev avaliku teenuse delegeerimine, mille eesmärk on tagada järjepidev vajaduspõhine teenuse olemasolu sihtgrupile.

Olukorras, kus rahastamine vabatahtlike päästjate tegevuseks on ebapiisav (Riiklikud suunad... 2013: 10, Tammearu 2012: 61), samas soovitakse suurendada vabatahtlike päästjate arvu ja osalemist teenuste osutamisel (Riiklikud suunad... 2013: 6; Päästeameti aastaraamat 2018: 9), on vabatahtlike vajaduspõhiseks kaasamiseks ja toetamiseks oluline huvirühmade koostöö (Tammearu 2012: 40).

Tuginedes eelnenule, mõjutavad jätkusuutlikkust kaasava organisatsiooni paljud erinevad komponendid. Soodustamaks ühenduse jätkusuutlikkust, on mõned tegurid kergemini sihipärase tegevusega muudetavad, teised vastupidiselt raskemini suunatavad, millega tuleb kohaneda. Tegevuste elluviimist mõjutavad asjaolud tulenevad ühiskonna, organisatsiooni ja indiviidi tasandilt ning seda vastastikusel koostööl. Käesolevas alapeatükis välja toodud kirjanduse põhjal on materiaalsed vahendid kõrval olulised suhtevõrgustikud, inimeste aktiivsus, osapoolte kaasamine ja koostöö, sealhulgas ühiste eesmärkide määratlemine.

2. VABATAHTLIKE PÄÄSTJATE ROLL JA JÄTKUSUUTLIKKUST MÕJUTAVAD TEGURID

2.1. Uurimismetoodika

Arvestades kiiresti muutuvat väliskeskkonda, ühiskonnas vabatahtlikule tegevusele järjest suurenevaid ootusi ja rahastamise vajadust, vajab vabatahtliku pääste valdkonnaga seonduv järjepidevat uurimist. Vabatahtliku päästevaldkonnast üldisema taustainfo saamiseks osales töö autor vaatljana 2018. aasta detsembris toimunud Lõuna-Eesti vabatahtlike päästjate seminaril ja samal aastal toimunud arvamusfestivalil vabatahtliku päästeteemalisel arutelul.

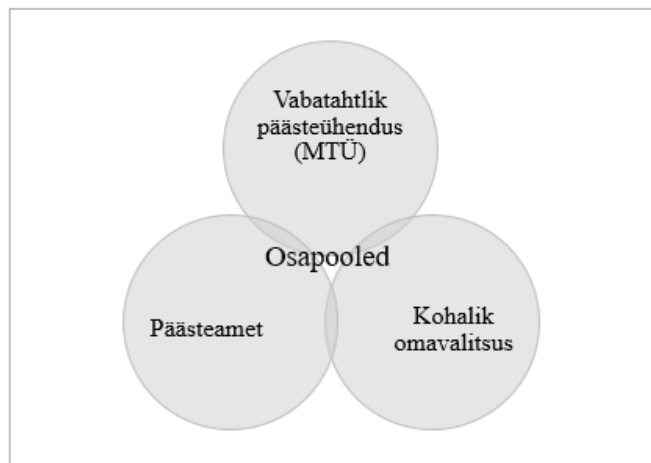
Töö raames uuriti Lõuna-Eesti viit vabatahtlikku päästekomandot, mis on oma juriidiliselt vormilt mittetulundusühingud (MTÜ): 1) Karula Vabatahtlik Tuletõrjeselts (asutatud 2009), 2) Rõngu Vabatahtlik Päästeselts (asutatud 2011), 3) Saverna Vabatahtlik Päästekomando (asutatud 2013), 4) Tõrvandi Päästeselts (asutatud 2015) ja 5) Valgjärve Vabatahtlik Päästeselts (asutatud 2013). Valim moodustati vabatahtlike päästekomandode paiknemise alusel (vt lk 33), et oleks esindatud tõmbekeskuste lähedal ja kaugemal paiknevad komandod. Lisaks valiti komandod, mis asuvad teineteisele suhteliselt lähedal.

Uurimistöös kasutatakse vabatahtliku päästekomando (VPK) sünonüümina terminit „ühendus“ või MTÜ.

Kui uuritavate objektide arv on väike, samas tehakse seda võimalikult põhjalikult ja paljudelt seisukohtadelt, on tegemist juhtumiuuringuga, kus kasutatakse intensiivset uurimisstrateegiat (Lagerspetz 2017: 82).

Kuna vabatahtlike päästjate ühendused on igal üksikjuhul erinevad, siis tuleks rühmi uurida põhjalikumalt kvalitatiivsete meetoditega (Puolokainen, Jaansoo, Klaos 2018). Käesolevas juhtumiuuringus kasutati kombineeritud metoodikat. Uurimisülesannete ja eesmärgi täitmiseks koguti ja analüüsiti nii kvalitatiivseid kui ka kvantitatiivseid andmeid, sealhulgas rahastamine ja liikmete arv. Kvalitatiivsete andmete kogumiseks viidi läbi dokumendianalüüs ja individuaalintervjuud vabatahtlike päästekomandode, kohaliku omavalitsuste ja Päästeameti esindajatega (joonis 3). VPK-de liikmeid ei küsitletud, seega

uuringus on kajastatud arusaamad, kogemused ja hoiakud institutsionaalsest vaatest, mida võrreldi teoreetiliste seisukohtadega.

Joonis 3. Uurimistöös intervjueeritud osapooled (autori koostatud).

Uurimuse rõhuasetuse määramiseks tutvus töö autor enne intervjuude tegemist varasemate uuringute ja dokumentidega. Andmete kogumiseks viis töö autor läbi ühe telefoniintervjuu ja kümme otsevestlust, mis kestsid vastavalt 35–70 minutit. Struktureerimata intervjuud tehti kohaliku omavalitsuse esindajaga, kus vallas vastav päästekomando asub. Selline materjali kogumise meetodit iseloomustavad vastusevariantide puudumine, kus esitatud küsimused ei pea olema kindlas järjekorras ja küsimusi võib jooksvalt täpsustada (Lagerspetz 2017: 140). Kasutades eelnimetatud meetodit, on respondentil võimalus vabalt arutleda ja uurijal on tõenäosus kuulda midagi ootamatut, kuid uurimuse seisukohalt vajalikku infot. (*Ibid.*: 141–142) Vestlused salvestati, transkribeeriti ja kodeeriti teemade lõikes, millele järgnes induktiivne analüüs.

Transkribeerimisel kasutati TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboratooriumi veebipõhist kõnetuvastust. Intervjuud säilitatakse helisalvestistena ja tekstifailidena.

Kvalitatiivse analüüsimeetodi puhul tehakse valik kasutatava materjali osas analüüsi käigus (Lagerspetz 2017: 123). Juhtumiülene ehk horisontaalne analüüs (cross-case analysis) annab võimaluse võrrelda erinevatest intervjuudest selgunud infot teemade lõikes, mille tulemusena võib selguda juhtumite tüpoloogia, läbivad teemad või erinevad mustrid tegevuste või seoste kohta (Kalmus, Masso, Linno 2015).

Teiseste andmete, kirjalike allikate ja dokumendianalüüsis kasutati järgmisi andmekohti:

- Päästeseadus – redaktsiooni jõustumise kuupäev 15.03.2019;
- Siseturvalisuse arengukava 2015-2020;
- Päästeameti aastaraamat 2017, Päästeameti aastaraamat 2018;
- Päästeameti strateegia aastani 2025;
- Päästeameti peadirektori käskkiri;
- Päästeameti koduleht;
- Päästeameti rahastamise ja vabatahtlike päästjate andmed;
- Statistikaameti andmebaas.

Teksti mahu vähendamiseks kasutatakse empiirilises osas intervjueeritute arvamuste viitamisel alljärgnevat koodi: Karula VPK – KP; Rõngu VPK – RP; Saverna VPK – SP; Tõrvandi VPK – TP; Valgjärve VPK – VP; PÄA eksperdid (2 inimest) – PA1, PA2; Kanepi vald – KI; Kambja vald – KA; Valga vald – VA; Elva vald – EA.

Töö autor kasutas intervjueeritu teksti lühendamiseks /.../ märget. Vajadusel on tsitaati lisatud töö autori kommentaar, mida tähistavad nurksulud.

2.2. Vabatahtlikud päästjad kui osa ühtsest päästevõrgustikust

2.2.1. Vabatahtlikud päästjad Eestis

Eestis defineeritakse vabatahtlikku päästjat kui vabatahtlikult päästetööl või ennetustööl osalevat isikut, kes võib päästetööl osaleda ainult koos päästeametnikuga või päästeametniku korraldusel (Päästeseadus 2010, § 32 lg 1–2). PÄA ekspertide sõnul on vabatahtlike ja kutseliste päästjate ühtse päästevõrgustiku loomine olnud pikaajaline arenev protsess, mis on kestnud praeguseks ligikaudu 10 aastat. Vabatahtliku päästevaldkonna arengu algaastatel toimusid vabatahtlikud pigem eraldi süsteemina. (PA1, PA2)

Eestis on 2019. aasta oktoobrikuu seisuga 117 vabatahtlikku päästekomandot (VPK) ja 3 reservpäästerühma, vabatahtlikke kokku 2030. 120-st ühendusest 10 vabatahtlikku komandot tegutsevad valla alluvuses. (Päästeamet 2019) PÄA eksperdi sõnul on senini kogu süsteemi arendatud eesmärgiga, et jõuda kiiresti abivajajani. Üha enam ootab aga Päästeamet vabatahtlikelt päästjatelt tegevusi inimeste teadlikkuse tõstmiseks ja õnnetuste ärahoidmise eesmärgil, et need jätkuvalt väheneksid. Uute suundadena on tõusetunud esile elanike teadlikkuse tõstmine koduohutuse ja kriisideks valmisoleku teemadel ning sellega kaasneva vabatahtlike päästjate rolli võimalik suurenemine. (PA1, PA2)

2.2.2. Vabatahtlike päästekomandode tegevuskeskkond ja kogukond

Vabatahtlike päästekomandode asukoht

Käesoleva töö raames uuritakse Lõuna-Eesti viit vabatahtlikku päästekomandot (tabel 1), mis asuvad Kanepi, Kambja, Elva ja Valga vallas. Vallad on erinevad nii pindala, rahvaarvu ja asustustiheduse poolest.

Suurima pindalaga Valga vallas elab 21,1 elanikku km² kohta, samas väikseima suurusega Tartu linna piiril paiknevas Kambja vallas elab 40 elanikku km² kohta (tabel 1).

Tabel 1. Uuritavad vabatahtlikud päästekomandod, komando asukohapõhine vald ja valla suurust iseloomustavad näitajad

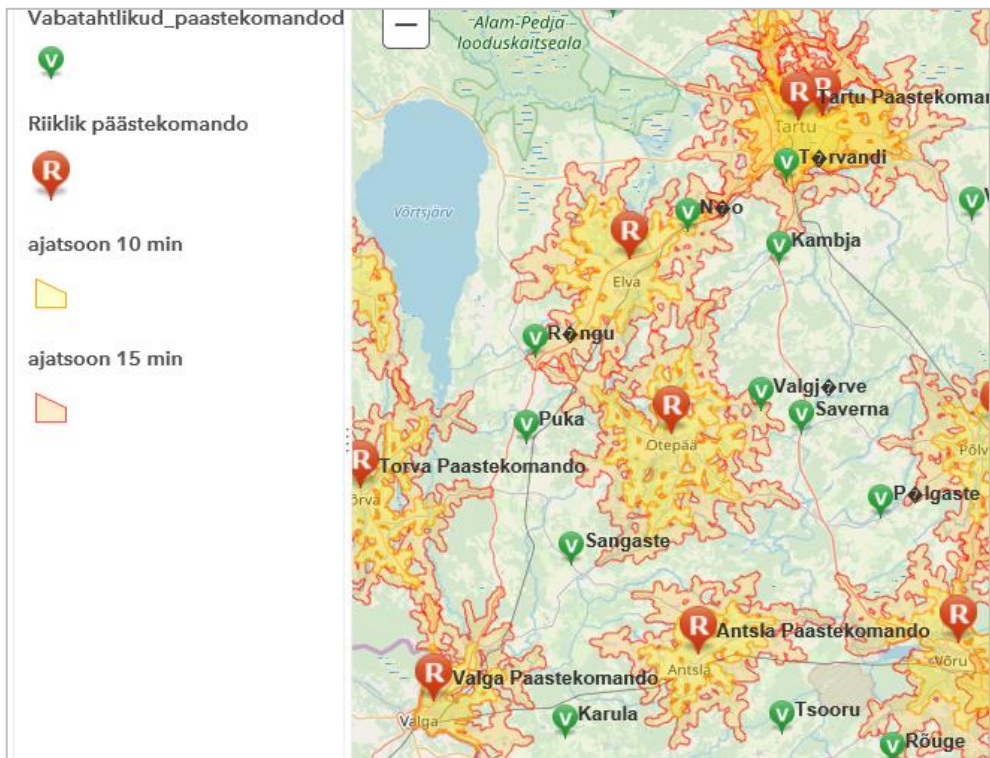
Vabatahtlik päästekomando	Asukohapõhine vald	Pindala, km ²	Asustustihedus, elanikku km ² kohta	Rahvaarv
Rõngu VPK	Elva vald	732,3	19,8	14 494
Karula VPK	Valga vald	749,7	21,1	15 785
Saverna VPK	Kanepi vald	524,7	9,1	4 780
Valgjärve VPK				
Tõrvandi VPK	Kambja vald	275,1	40	11 012

Allikas: Statistikaamet RV0291U

Vabatahtlike päästeühenduste tegevust ja olulisust mõjutab muuhulgas nende kaugus nii kutselistest kui ka teistest vabatahtlikest päästekomandodest. Arengudokumendis „Riiklikud suunad vabatahtlike pääste arengus 2013-2016“ (2013) nimetatakse ühe probleemina päästeteenuse kättesaadavust abikaugetes piirkondades. Pääste valdkonnas mõistetakse abikaugena piirkonda, kuhu õnnetuse korral jõuavad kutselised päästjad kohale hiljem kui 15 minutit (Espenberg *et al.* 2013: 4–5). Intervjueeritud PÄA ekspertide sõnul on Eestis päästeteenus tagatud 95%-le elanikest ja vabatahtlike päästekomandode vajadust nähakse eelkõige abikaugetes kohtades ja piirkondades, kus kutselised komandod paiknevad kaugemal (PA1, PA2).

Valimisse kuuluvatest vabatahtlikest päästekomandodest on kutselisele komandole kõige lähemal (15 minuti ajatsoonis) Tõrvandi VPK, mis asub samas Tartu linna piiril (joonis 4). 15 minuti ajatsooni jäävad veel Rõngu ja Valgjärve VPK. Tuginedes eelnevalt väljatoodud PÄA ekspertide selgitustele, peaksid abikaugete piirkondade Karula ja Saverna VPK-d

olema asukohapõhiselt olulisimad ühendused turvalise elukeskkonna tagamise kontekstis, kuna asuvad kutselisest komandost kaugemal kui 15 minutit. Samas Saverna ja Valgjärve VPK paiknevad teineteisest 6 km ehk umbes 6 minuti kaugusel.

Joonis 4. Vabatahtlike ja kutseliste päästekomandode võrgustik ja ajatsoonid uurimistöös piirkonnas (Päästeamet 2019).

VPK asukoht ja kaugus lähimast kutselisest komandost on üks VPK rahastamise kriteeriumitest (Pääste- ja ennetustööl... 2018).

Kogukonna määratlemine

Põhjusel, et riigil on suured ootused kogukonna panusele ja laiatähenduslik „kogukonna“ termin esineb läbivalt erinevates pääste valdkonda suunavates arengukavades (Siseturvalisuse... 2015; Riiklikud suunad... 2013; Eesti julgeolekupoliitika... 2017), paluti intervjuueeritutel väljendada arusaama kogukonna terminist. Küsimusega sooviti välja selgitada – kes on need inimesed või kui suur on see piirkond, keda kogukonnaks peetakse ja kelle jaoks vabatahtlikku tööd tehakse.

Käesolevas uurimuses mõtestasid kokkuvõttes intervjueeritud kogukonda kui: 1) piirkonda ja 2) asukohaga seotud kohalikke elanikke, keda seob kuuluvustunne konkreetse kohaga.

Piirkonnast räägiti kolmest aspektist. Esimesel juhul seostati seda vabatahtliku päästekomando asukohajärgse asulaga, teisel juhul komando asukohapõhise ja ümberkaudsete küladega ning kolmandal juhul kogu valla territooriumiga. Siinjuures räägiti omakorda kahes tähenduses: 1) vald enne haldusreformi, mil uuritavad vabatahtlikud päästekomandod loodi ja 2) haldusreformijärgne vald, kus piirid laienesid.

PÄA ekspert mõtestab kogukonda kui väiksemal territooriumil – külades, asulates – elavaid kohalikke elanikke, kes teineteist tunnevad ja käivad koos erinevatele sündmustel (PA 2). Teisel juhul väljendatakse kogukonna mõistet läbi piirkonna ja seostatakse elanikega, kelle huvides VPK-d soovivad tegutseda: „Ega see vabatahtlik ei taha ka minna, ma ei tea, kümnete kilomeetrite kaugusele täiesti võõrasse keskkonda. Ta ikkagi tuli ja lõi oma MTÜ selleks, et oma ümbruskonda, kogukonda kaitsta“. (PA2)

Valla ja VPK-de esindajad seostavad kogukonda lähipiirkonna külade, asula (endise valla) tasemel (KP, RP, EA) või valla (reformijärgse) piiridega (KP, TP) ning piirkonnas elavate elanikega. Valgjärve esindaja sõnul moodustab kogukonna piirkond ja ühiste huvidega inimesed, kes seal elavad, õpivad või on mingitel muudel asjaoludel selle kohaga seotud (VP).

Suurima pindalaga Valga vallas asuva VPK esindaja piiritleb kogukonda lähipiirkonna küladega, kohtadega, kus on kujunenud inimeste või organisatsioonidega tihe kontakt ja kus viiakse läbi erinevaid üritusi (eelkõige koolid ja lasteaiad). Intervjueeritu viitab pindalalt suurele vallale ja kaugemate kohtadega kogukonda ei seostata. (KP) Väikseima pindalaga ja suurima asustustihedusega Kambja vallas asuv Tõrvandi VPK ja ka valla esindaja määratlesid kogukonda üheselt valla piiridega.

Vestlustel tõdeti, et kogukonna mõiste määratlemist mõjutas toimunud haldusreform ja uurimuses käsitletav valdkond (VA). „Et tulekahju või ma ei tea, mis kulupõleng või ega ta tuleb väga kergelt üle selle küla piiri, nii et siin me mõtleme ikkagi laiemalt. /.../ selle suure vallalahmaka teenistuses. /.../ selles valdkonnas küll ei ole mingit mõtetki, et me ühe külapõhiselt mõtlema /.../“ (VA).

Õnnetustele reageerimise kontekstis ei saa küll mõelda väiksema territooriumi ja küla keskselt, kuid siiski soovivad vabatahtlikud eelkõige panustada enda aega kogukonna huvides. „/.../ piirid on läinud palju laiemaks /.../ mõtlesime küll jah, et me oleme nagu oma piirkonna, oma valla elanike jaoks [viitab haldusreformieelsele vallale]“ (RP).

Kogukonna mõiste üle arutleti ka laiemalt – läbi kuuluvustunde, asukohapõhise seotuse (sealhulgas ajutiselt viibivad inimesed), ühiste huvide, hoolimise ja traditsioonide.

/.../ ühes vallas on väga palju kogukondi, et selles mõttes on see nagu lai /.../ selline ikkagi natuke kuuluvustundepõhine nagu /.../ nende kogukondlikud suhted ja traditsioonid ei kao kusagile. /.../ Ehk siis pigem väike, ma tooksingi siin välja, et pigem küla tasand, siis vana valla tasand, mis ongi nagu loogiline. Ja siis on meil ka kihelkondade teema sees /.../. (EA)

Erinevad arusaamad väljendavad respondentide tajumist, kelle jaoks VPK-d eelkõige vabatahtlikku tööd teevad ja kellega suhestuvad. Tuginedes intervjuudele saab välja tuua, et pikemalt ja erinevatest külgedest arutlesid kogukonna mõiste üle respondendid, kelle asukohapõhine valla pindala on reformijärgselt suurem. Sellisel juhul seostatakse VPK tegevuse eesmärgi ja peamist sihtrühma väiksema alaga – pigem haldusreformieelse piirkonnaga – lähedalasuvate külade, asula ja sealsete inimeste ja organisatsioonidega.

2.3. Vabatahtlike päästekomandode loomine, tegevus ja olulisus

Järgnevas osas selgitatakse päästekomandode loomise (taasiseseisvunud Eestis) põhjuseid ja asjaolusid ning tuuakse välja osapoolte arusaamad vabatahtlike päästeühenduste tegevuse prioriteetsetest eesmärkidest ühenduste asutamisel. Eelnevat teades on võimalik võrrelda vabatahtlike eesmärgi ja rolli ulatust praeguse ajaga. Lisaks sooviti välja selgitada asjaolud, mis soodustasid tegevuse alustamist.

Vabatahtlike päästekomandode loomine

Intervjuudest selgus, et ühenduste loomisel olid esialgsed eestvedajad nii kohalikud elanikud, Päästeameti töötajad ja ka ühel juhul kohaliku omavalitsuse töötaja. Eesmärgi täitmiseks oli oluline kohalike elanike kaasa tulemine ja osapoolte koostöö. VPK-de ja valla esindajate sõnul oli ühenduste tegevuse alustamisel määrav vallapoolne tugi. Mitmed VPKd alustasid tegevust valla käest saadud hoonetes ja vähem tähtis ei olnud algkapitalina „vana tuletõrjeauto“ ja esialgse varustuse olemasolu. Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioonis on „koostöö“ ja „suhtevõrgustik“ läbivateks mõisteteks. Küsimuse käsitlemisel selgus, et mitmel juhul olid MTÜ-de algatajad samaaegselt kas Päästeameti või KOV-i töötaja/ töötajad või volikogu liige.

Vestluste põhjal selgus, et valimisse kuuluvate vabatahtlike päästekomandode loomise eesmärgid ja vajadus oli:

- alternatiiv kutselistele päästjatele riigi piiratud ressursside tingimustes;
- kogukonnas turvatunde loomine ja õnnetuse korral kiire abi osutamine.

Kui ühenduste loomist põhjendati eelkõige kohalike elanike (kogukonna) turvatunde tagamisega, siis ühel juhul tõdeti, et esmane vajadus tuli siiski erahuvist – ohutus puiduettevõttes. Kokkuvõtlikult on vabatahtliku tegevuse alustamise põhjus ja esmane eesmärk ning initsiaator välja toodud tabelis 2.

Tabel 2. VPK-de loomise põhjus, eesmärk ja esialgsete tegevuste algataja (autori koostatud intervjuude põhjal)

Komando	Tegevusega alustamise põhjus ja esmane eesmärk	Esialgsete tegevuste algataja
Karula VPK	Kutselise komando sulgemine/ kogukonnas abi osutamine	Naabervalla KOVi töötaja, PÄA töötajad
Tõrvandi VPK	Kutselise komando sulgemine/ abi osutamine ja õnnetuste ennetamine	Kohalikud elanikud (samaaegselt PÄA töötajad ja volikogu liige) koostöös vallaga
Rõngu VPK	Traditsioonide jätkamine/ kogukonnas abi osutamine	Kohalikud elanikud koostöös vallaga
Saverna VPK	Kutselise komando sulgemine/ kogukonnas abi osutamine	Kohalikud elanikud koostöös vallaga
Valgjärve VPK	Ettevõtjate erahuvi/ ettevõtte vara kaitsmine, seejärel kogukonna huvi	Kohalikud elanikud (ettevõtjad)

Päästeühenduste loomist põhjendati kogukonnas otsese kahju ärahoidmise vajadusega. Vabatahtliku tegevuse alustamise eesmärgina nimetati üldjuhul nii turvalisuse tagamist kui ka turvatunde loomist, kuid vestlustel väljendus see eelkõige tulekahjudele reageerimise kontekstis ja tulekahjude korral kiire abi saamisega. Ennetustööd nimetati ühel juhul, kuid mitte prioriteetse tegevusena. See võib olla seletatav asjaoluga, et ennetustöö kui teadlik laiaulatuslikum tegevus vabatahtlike päästjate töös on suhteliselt uus suund ja samas üha arenev prioriteetne valdkond (PA1).

Eesti majanduslikku ja sotsiaalset keskkonda mõjutas 2008. aastal puhkenud majanduskriis. Majanduse langedes algasid suured koondamised, põhjustades tööpuuduse kasvu ja heaolu vähenemist, kiirenes maapiirkondade ääremaastumine. Valitsus rakendas kriisiga toimetulekuks kokkuhoiupoliitikat kärpides avaliku sektori kulusid. (Lauristin, Vihalemm 2017: 82-83) PÄA eksperdi sõnul rakendati eelnevalt toodud asjaoludel kokkuhoiu

meetmeid ka Päästeametis (PA2). Lõuna-Eestis suleti aastate jooksul mitmed kutselised päästekomandod nagu Kanepi, Puhja, Palamuse, Puka; sealhulgas lõpetas tegevuse 2009. aastal Karula kutseline päästekomando. „Riik pani kinni Karula tugikomando, ehk me oleme selle baasilt tehtud.“ (KP) Intervjueeritud PÄA ekspert tõdes, et riigis võeti sel ajal suund vabatahtliku tegevuse, sealhulgas vabatahtlike päästjate arvu suurendamiseks, mistõttu survestati poliitiliselt tasandilt ka Päästeametit. PÄA-le anti ette kindlad kvoodid vabatahtlike päästjate ja MTÜ-de arvu osas. (PA2)

Valga valla esindaja tõdeb, et kutseliste päästekomandode sulgemise järgselt tundsid kohalikud elanikud muret turvatunde ja teenuse kadumise tõttu. Negatiivseid emotsioone tekitas riigipoolne surve vabatahtlike leidmiseks ja tegevuse alustamiseks. Karulas seisis kohalikud ja ümberkaudsete külade elanikud valiku ees – kas teha ise midagi või jääb õnnetuse korral abi kaugele. (VA) Valla esindaja sõnul oli Karula vabatahtliku päästeühenduse loomisega seotud tegevuste algataja ja toetaja naabervalla omavalitsuse töötajana tema ise, kuna kohalike elanike hulgast ei leidunud eestvedajat ja tekkis seisak. Samas lisab, et ühenduse juriidilised asutajad olid siiski Päästeameti töötajad eraisikutena, kes samas koheselt tegevusest taandusid. (VA) VPK esindaja sõnul: „/.../ initsiatiiv loodi ära, aga nendest inimestest siin valves olnud inimesi nagu ei ole olnud.“ (KP)

Päästeameti kui eestvedaja (küll mitte juriidiliselt) rolli ühenduste loomisel tõdevad PÄA eksperdid. „Ühelt poolt /.../, et üldse kogu seda vabatahtlust edasi aidata, on ta olnud päris suures osas ka Päästeameti initsiatiiv, et nii-öelda turgutada vabatahtlike teket.“ (PA2) „/.../ et ei tekiks auku, et inimestele jääks nii-öelda punane valge triibuga auto ja et see turvatunne jääks sinna kogukonda.“ (PA1) Kohtadesse, kus aastate jooksul suleti kutselised päästekomandod, oli PÄA kui valdkonna eest vastutava asutuse huvi rakendada teenuse osutamiseks ja turvatunde jätkumiseks alternatiivse lahendusena vabatahtlikke.

Viidates kunagistele sovhoosidele ja sellest ajast tuletõrjeautode olemasolule, soodustas VPK-de esindajate sõnul vabatahtliku tegevuse alustamist ka traditsioonid ja olemasolevad vahendid (KP, RP, SP). Rõngu VPK esindaja rõhutas kohaliku omavalitsusega koostöö tähtsust ja nendelt saadud vajalikku tuge. „/.../ sovhoosi ajast oli olemas auto /.../ nende inimeste, kes seda noh, poole – enam kui poole oma elust on teinud ja õnneks tuli nagu siis vald vägagi kiirelt järgi /.../ alguses sai see, põhimõte oligi nagu oma kogukonna jaoks olla.“ (RP)

Kanepist ligikaudu 9 km kaugusel paiknev Saverna VPK alustas vallaga koostöös tegevust pärast Kanepi kutselise komando sulgemist (SP, KI) ja Kanepis vabatahtliku komando loomise ebaõnnestumist. Kanepi valla esindaja sõnul oli initsiaator PÄA töötaja, kes korraldas ka inimestele koolituse, kuid kohaliku eestvedaja puudumise tõttu jäi siiski vabatahtlik ühendus loomata. (KI)

Samaaegselt Saverna VPK-ga loodi vajadusel kiire abi saamise eesmärgil vabatahtlike komando Valgjärvele, kus valla ja VPK esindaja sõnul oligi esmaseks tõukejõuks eelkõige erahuvi ja turvalisus puidutööstusettevõttes (VP, KI). „See on ikkagi erahuvides /.../ riiklik komando jõuaks väga pika ajaga /.../ meil on puidutööstusettevõtte /.../ mõni õnnetus juhtub, siis oleks väga karm ja samas meil on ka kohalikke ettevõtteid päris palju.“ (VP)

Tõrvandi vabatahtlike ühendus loodi 2015. aastal, mil Tõrvandi kutseline komando suleti ja isikkoosseis viidi üle Tartu kesklinna. Tõrvandi vabatahtlik komando alustas tegevust valla elanike algatusel, kes samaaegselt olid PÄA töötajad (KA, TP). Lisaks nimetab valla esindaja ühe eestvedaja seotust volikoguga (KA). Valla ja ühenduse eestvedaja intervjuudest selgus, et tegevuse alustamise protsessi ja koostööd vallaga lihtsustas eestvedajate teadlikkus valdkonnast (PÄA töötajatena) ja ka tihe seotus vallaga (elanikuna ja volikogu liikmena). Tõrvandi VPK eestvedaja sõnul on neil alates asutamisest kindel eesmärk: „/.../ teeme kiireima ja efektiivsema /.../ kui riiklik abi on, on meie põhieesmärk. Olla esimesena sündmuskohal, kui omavalitsuse piires toimub õnnetus /.../.“ (TP) Tõrvandi esindaja nimetas loomise peapõhjuseks küll reageerimisega seotud asjaolusid, kuid selle kõrval tõi lisaks välja õnnetuste ärahoidmise ehk ennetustöö vajaduse, mida teised intervjuueeritud ei nimetanud. Tõrvandi eestvedajate (ka enamuse vabatahtlike liikmete) puhul on tegemist samaaegselt PÄA töötajatega, mistõttu ollakse paremini teadlikud PÄA eesmärkidest ja prioriteetidest ning valdkonnast üldiselt (KA).

Vabatahtlike päästekomandode tegevus ja olulisus kogukonnas

Selgitamaks välja vabatahtlike päästjate tegevused ja olulisus, uuritakse käesolevas osas dokumendianalüüsi ja intervjuude põhjal vabatahtlike päästjate tegevuspraktikaid ja neid mõjutavaid tulevikusuundumusi.

VPK-de tegevus. Koostöös Päästeametiga kujundavad ja hoiavad vabatahtlikud päästjad turvalist elukeskkonda, mis seisneb ohtude ennetamises ja vajadusel abistamises (Päästeseadus 2010, § 2 lg 2 ja 4).

Päästetöö. Uuringus osalenud VPK-de esindajad nimetasid kas otse või kirjeldasid läbi praktiliste tegevuste intervjuudes järgmisi **päästetöö tegevusi** (päästetöö teenused):

- hoone-, metsa- ja maastikupõlengute kustutamine; abitus seisundis loomapääste (RP, TP, SP, KP, VP);
- liiklusavariide tagajärgede likvideerimine (RP, TP, SP);
- veepääste tegevused (RP).

VPK-de päästealased tegevused (osutatavad teenused) sõltuvad vabatahtlike endi otsustest, mida omakorda mõjutab VPK suutlikkus võetud kohustusi täita. Iga teenus eeldab vastavat varustust ja tehnikat, samuti liikmete väljaõpet. (PA1, PA2) Osutatavate teenuste ulatusest sõltub VPK kaasamise ulatus päästetöödele, seega ka ühenduse rahastamine. Küll aga puudub vabatahtlikel elupäästevõimekus ehk nad ei saa teha suitsusukeldumist, mis nõuab inimeselt täiendavate erinõuete täitmist ja spetsiifilist varustust. (PA1, TP, RP)

VPK-de esindajate ja PÄA ekspertide sõnul seisneb päästetöödel vabatahtlike päästjate tähtsus eelkõige kutseliste päästjate abistamises, esimesena sündmusele jõudes kutseliste päästjate saabumisel nende esmase info edastamises ja päästetöödeks ettevalmistuste tegemises (näiteks voolikuliinide moodustamine) (PA1, TP, RP). „Kui me oleme esimesena kohal, siis tõmbame liinid maha, kogu hargnemine [viitab kustutusvooliku liinidele] käib meie autolt ja kutselised saavad kohale jõudes tegutsema hakata.“ (RP) PÄA eksperdi sõnul mõjutab kõik eelnevalt nimetatud päästmisega alustamise aega ja sündmuse käiku (PA1). Viidates vabatahtlikule päästjale sõnab valla esindaja: „Nad ütlesid, et oluline on reageerimiskiirus ja aeg, et kui sa oled 3 minutit juba hiljaks jäänud, siis on ainult rehasid vaja.“ (KA) VPK esindaja sõnul: „/.../ tänasel päeval tegelikult ka tööstusettevõtted juba arvestavad meiega. Oleme kiiremini kohal, me oleme saanud väiksemad asjad kiiremini ära lahendada tegelikult.“ (TP)

PÄA intervjuueeritud ekspertide sõnul on tänaseks tõusetunud arutelu päästetöö teenuste osutamise vajaduspõhise lähenemise ja sellega seotud rahastamise teemadel. Tõdetakse, et praegu ei ole piisavalt läbimõeldud ja kaardistatud, millist teenust mingis piirkonnas PÄA kui teenuse delegeerija vajab. Tuuakse välja, et kohati on komandod kõrvuti ja teenuseid dubleeritakse, mistõttu tegeletakse praegu tervikvõrgustiku kontekstis sobivaimate koostöövormide otsimisega. „Kui tuua selline piltlik näide, et täna me oleme nagu, ütleme siis ostjana käinud poes ja teinud natuke selliseid võib-olla emotsioonioste ehk et, kes on ennast paremini müünud, siis selle toote me oleme ostnud.“ (PA1, PA2)

Ennetustöö. PÄA eksperdi sõnul päästesündmuste arv pigem väheneb, mida seostatakse tulemusliku ennetustööga (PA1). „Ennetustöö on tule- ja veeohutuse tagamiseks elanikkonna seas tehtavad nõustamis-, koolitus- ja teavitusalased tegevused.“ (Pääste- ja ennetustööl... 2018)

PÄA ootab üha rohkem vabatahtlikelt ennetustöö tegemist kogukonnas, mis tähendab tegevusi õnnetuste ärahoidmiseks ja kahju vähendamiseks. Samuti nähakse vabatahtlike rolli suurenemist kogukonnas nõustajatena elanikkonnakaitse teemadel. (PA1, PA2) Koduohutust ja elanikkonna hädaolukorraks valmisolekut kui uute oluliste teemadena PÄA fookuses, nimetatakse Päästeameti 2017. aasta aastaraamatus (2017: 26-29). Samas tunnistatakse, et elanikkonnakaitse on uus teema, kus praktilised tegevused vabatahtlike kaasamiseks vajavad veel läbimõtlemit (PA1, PA2), mistõttu ka VPK-de esindajad vabatahtlike rolli elanikkonnakaitstes ei osanud kommenteerida.

Aga me näeme ka rolli /.../ rohkem ennetustööl ja ka elanikkonna kaitstes. Ehk et just see kohaliku tasandil kohaliku elaniku informeerimine, abistamine, inforuumis hoidmine, juhul kui on suured hädaolukorrad. /.../ Meie põhieesmärk on ikkagi viia iga inimeseni see tunnetus, et mida mina ise saan selleks ära teha, et mul kodus ei oleks õnnetusi. (PA2)

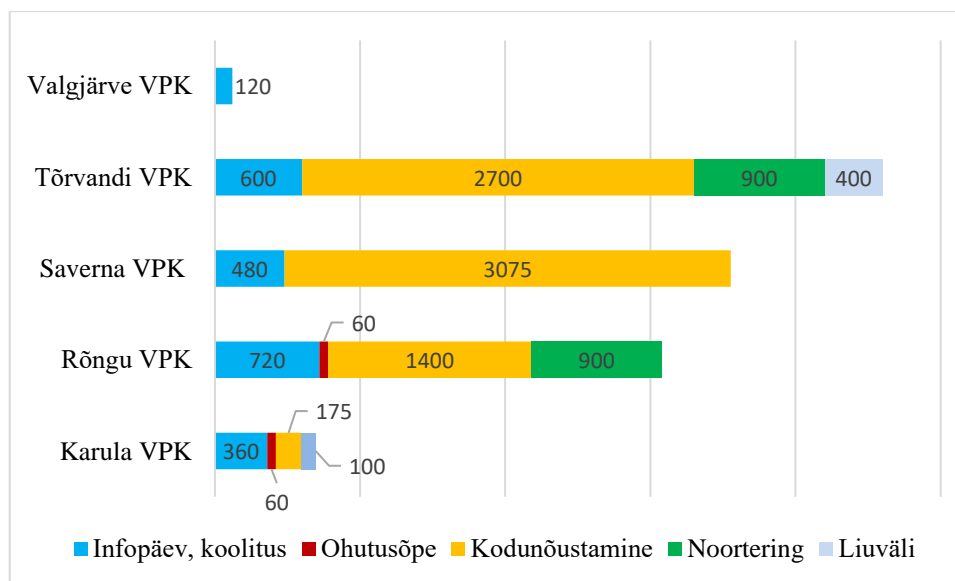
Ennetustöö tähtsust rõhutavad küll valdkonna inimesed, kuid üldjuhul laiem üldsus seda vabatahtlike päästjate tegevusega veel ei seosta. Siinjuures toob VPK esindaja välja: „... selleks, et seda õnnetust ei juhtuks, see on nüüd see suurem tööpõld, mis üldse välja ei paista ja millega käib igapäevaselt tegelikult tegevused, et elanikkonna mõistes on meil noh, päästeameti vaates on see kodunõustamiste pealkiri.“(TP) „/.../ mõnele koidab Päästeamet, päästeselts, päästeteenistus ainult põlemisega, see ei ole nii /.../ Vabatahtlikel on siin oluline osa, nõustamine. Lisaks kodudes tuletekk ja kustuti. Inimestele tuleb meelde tuletada ja meelde tuletada, kasvõi seda PÄA numbrit 112. Kui oled olukorras, kus peab abi kutsuma, ise oled aga paanikas.“ (KA)

Kogukonnale ja ka väljapoole suunatud vabatahtlike päästjate tegevused on enamasti läbipõimunud ohutuse ja turvalisuse teemadega. Intervjueeritud nimetasid VPK-de järgmisi **ennetustöö või ohutusega seotud tegevusi** (erisuse korral, mida nimetas üks VPK, on sulgudes tegevusele viidanud VPK kood):

- kodunõustamised, sealhulgas suitsuandurite paigaldamine;
- tuleohutus-, evakuatsiooni- ja esmaabikoolituste läbiviimine (TP);
- ürituste korraldamine või üritustel ohutusteema tutvustamine ja praktiliste tegevuste läbiviimine erinevatele sihtrühmadele, sealhulgas info- ja ohutuspäevad küla- või vallapäevadel, perepäev ettevõttes (RP), jaanipäev;

- päästeala noortelaager;
- veepääste demopäev Võrtsjärvel (RP);
- päästeala lasteringi läbiviimine;
- uisuväljakute rajamine;
- veevõtukohtade kontrollimine;
- ujumiskohtades infotahvlite ja päästevahendite kontrollimine (SP);
- depoo lahtiste uste päevad.

PÄA poolt rahastatavate ennetustöö tegevustest on 2018. aastal kõik komandod teinud kogukonnas infopäevi (joonis 5). Noorteringi viivad läbi Tõrvandi ja Rõngu komandod. VPK esindaja sõnul: „Lastering toimib väga hästi /.../ õppevideod ja väga palju räägivad tulekahju tekkepõhjustest, teevad väljasõite /.../ seda teeb ... [viitab isikule], ta on väga tubli, aga kogu aeg peab midagi uut välja mõtlema, jutt hakkab korduma.“ (RP) Liuvälja on kogukonda rajanud Tõrvandi ja Karula komandod, ohutusõpet on läbi viinud Karula ja Rõngu komando. VPK esindaja ütleb, et „pisikesse ... külla tuli ka sada kuuskümmend inimest kohale. /.../ algas sellise suure ohutuslase asjaga, aga seal oli lastele batuut, ansambel /.../“ (KP) Kõige rohkem kodukülastusi on teinud Saverna VPK, ühtegi kodunõustamist ei teinud Valgjärve VPK.

Joonis 5. Ennetustöö tegevused VPK-de lõikes 2018. aastal (autori koostatud Päästeameti (2019) rahastamise andmete põhjal).

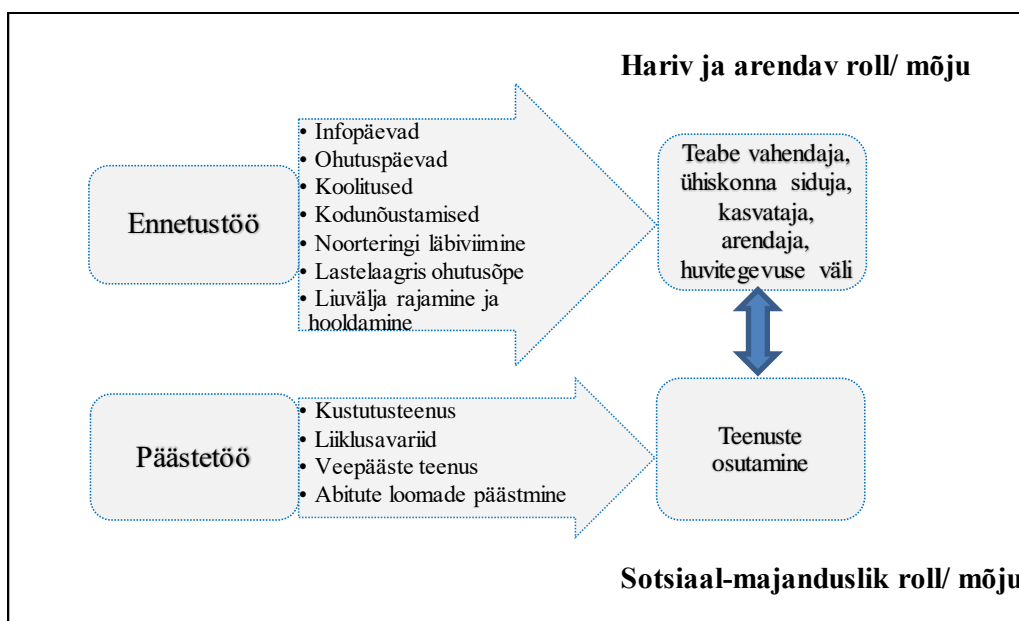
Intervjuudest selgus, et vajadusel tehakse ka heategevuslikke tegevusi ja vastavalt võimalustele osutatakse päästevaldkonnaga mitteseotud teenuseid. Seda tehakse juhul, kui sissetulek katab teenusega seotud kulud. (KP, SP) Siinjuures viidati päästeauto suurele kütuse kulule (SP). Nimetati järgmisi tegevusi:

- discgolfi raja hooldamine ja korrashoid (VP);
- turvateenused spordivõistlustel;
- traditsioonidega seotud tegevused: näiteks tutipeol lastele vahu tegemine, isadepäev (KP);
- kanalisatsiooni läbipesu (SP);
- veevedu (SP), kus vajatakse suuremas mahus vett, näiteks platsi pesemine enne asfalteerimist, veevedu spordivõistlustele, eraettevõtte hoovi pesemine, basseini täitmine. (KP)

Ülaltoodud loeteludest saab järeldada, et vabatahtlike päästjate tegevused on mitmekesised. Tsiteerides VPK esindajat: „Kui kõik need üritused paned sinna kalendrisse niimoodi ritta, siis tegelikult saab neid päris palju.“ (KP)

Intervjuude põhjal saab välja tuua, et kogukonnale suunatud tegevuse ulatus sõltub kohalikest oludest – näiteks elanike arvust, sealhulgas eakate ja noorte osakaal; ettevõtete, veekogude ja ujumiskohtade olemasolust; piirkonnas korraldatavatest spordiüritustest.

VPK-de avaliku teenustega seotud tegevuste kokkuvõtte esitamiseks ja kodanikuühiskonna rollidega seoste loomiseks kasutatakse kodanikuühiskonna funktsiooni- ja rollipõhise jaotuse mudelit (joonis 6).

Joonis 6. Vabatahtlike päästjate tegevuste ja rolli seosed kodanikuühiskonna funktsiooni- ja rollimudelite põhjal (autori koostatud Puusti (2009); Ruutsoo, Leifi, Jakobsoni (2013: 183); Enjolras' *et al.* (2018: 98) mudelite alusel).

VPK-de olulisust kogukonnas kirjeldasid VPK-de esindajad peamiselt eelnevas osas loetletud tegevuste läbi ja lisasid kokkuvõtvalt, et see suurendab kogukonnas inimeste heaolu ja tõstab turvatunnet. Ühel juhul tõi VPK esindaja välja, et tänu vabatahtlikele päästjatele on korstnapühkijate ja pottseppade sõnul viimastel rohkem tööd (SP). Lisati ka, et vabatahtlikud saavad ise lahendada või ära hoida kohapealsetes kodudes või majades tuleohutusega seotud probleeme, enne kui see jõuab laieneda. „/.../ meid kutsutakse, siis me saame juba lahendada neid asju /.../ kortermajades /.../ mõni võtab heaks ja hakkab endale katlamaja ehitama /.../.“ (SP).

KOV-ide ja PÄA esindajate arusaamadel on vabatahtlikud päästjad:

- turvalise elukeskkonna loojad (PÄA, KOV);
- turvalisuse ja päästeala propageerijad (PÄA, KOV);
- kohalike elanike heaolu edendajad (KOV);
- kogukonnas eestvedajad ja kohaliku elu aktiivsuse edendajad (KOV);
- Eesti maaelu edendajad, sidususe loojad (KOV);
- PÄA väärtuste edasikandjad (PÄA).

Ja see, kui me oleme pildis /.../ MTÜ kannab väliselt /.../ näeb väga sarnane välja meie kutselisele päästekomandole. Selles vaates ta kannab igal juhul edasi neid väärtusi, mida meie soovime. Ja kui sa ikkagi iga päev näed tuletõrjeautot on ju, rahvakeeli nimelt, siis ilmselt sa ikkagi ühel hetkel ka nagu mõtled oma kodus nende teemade peale. (PA2)

Näitavad ennast ja oma masinaid ja selles mõttes, et nad ikkagi väga hästi propageerivad seda pääste poolt ja turvalisust. (KI)

/.../ ongi tegelikult näidata, et neil see täna toimib, et nemad käivad nagu koos, neil on eesmärk, nad tahavad koos käia. Et ma arvan, selline nagu mõtteviisi nagu levitamine või sellise inspireerimine /.../. (EA)

/.../ nad on kuidagi Eesti elu edendajad /.../ maainimene peab tegema vabatahtlikku tööd, muidu ei ole meil mitte midagi. (VA)

Nii valla kui ka PÄA esindajad tõid välja, et vabatahtlike päästjate tähtsus seisnebki eelkõige selles, et neid kohalike elanikena tuntakse (PA1) ja rohkem kuulatakse (KI). „Nende eesmärk ei ole karistada, vaid rääkida ja inimene võtab kohe tõsisema hoiaku, kui keegi teine tuleb ja räägib.“ (KA)

Kui vabatahtlike esindajate intervjuudest selgus ühenduste hariv ja arendav ning sotsiaalmajanduslik roll kogukonnas, siis tuginedes KOV-de ja PÄA esindajate intervjuudele on vabatahtlikel päästjatel kogukonnas väärtuste kandjana, turvalisuse ja päästeala propageerijana, sidususe loojana ja kohaliku elu aktiivsuse edendajana **kommunikatiivne roll**.

2.4. Ühenduse jätkusuutlikku tegevust mõjutavad tegurid

Osapoolte koostöö kui jätkusuutlikku tegevust mõjutav tegur

Osapoolte koostöö vajaduse ja kitsaskohtade väljaselgitamiseks paluti intervjuudes kirjeldada seniseid koostööpraktikaid ja võimalikke koostöökohti tulevikuperspektiivis.

Koostööd peetakse küll oluliseks (Siseturvalisuse... 2015; Vabatahtliku pääste... 2013; Putnam 2000), kuid kohtumisi, kus **kõigi kolme osapoolte** esindajate vahel toimuks ühine teemapõhine arutelu, nimetati ühel juhul. Kohtumisel, mille algataja oli PÄA, arutati valla esindaja sõnul osapoolte ootusi ja võimalusi edasiseks koostööks. Intervjueeritu peab korrapäraseid kohtumisi info vahetamiseks vajalikuks, kuid rõhutab, et arutelud peaksid olema aktiivsed ja toimuma maksimaalselt kaks korda aastas. (EA) „/.../ kohtumine, kus me arutasimegi seda, et kuidas nagu või mis on nende ootused KOV-ile ja kuidas nad saavad nii-öelda aidata, et see elu meil siin turvalisem oleks /.../. Sest kui see nii-öelda töötab ja neil muresid ei ole ja meie saame oma info kätte, siis sellest piisab.“ (EA)

VPK ja valla koostööd iseloomustavad jooned ja praktikad:

- koostööd tehakse eelkõige vajaduspõhiselt ja rahastamisega seotud küsimustes;
- rahastamisega seotud koostöö on nii lepinguline kui projektipõhine;
- koostöö erinevate valla ürituste korraldamisel või läbiviimisel,
- sisulistesse aruteludesse ja planeerimisprotsessidesse vabatahtlikke päästjaid üldjuhul ei kaasata;
- koostööd iseloomustab pigem mitteformaalne isiklikele suhetele põhinev suhtlemine;
- koostööd tehakse ennetustöö läbiviimiseks: kodunõustamise kampaaniast teavitatakse eelnevalt valla lehes;
- koostöö toimub VPK ja valla sotsiaalosakonna töötajate vahel, kuid väga vähesel määral ja mittesüsteemselt.

Tulevikuperspektiivis eeldab koostöö arendamine:

- ühiste huvide määratlemist,
- osapoolte aktiivsemat suhtlemist.

Intervjuudest selgus, et omavahelisi regulaarseid arutelusid vabatahtlike ja KOVi vahel üldjuhul ei toimu. Siinjuures tuleb eristada Tõrvandi ja Valgjärve VPK-de esindajaid, kes on samaaegselt ka valla volikogu liikmed ja osalevad volikogu istungitel. Valgjärve VPK esindaja sõnul on see eelis, mis võimaldab jooksvalt mitmesuunalise info vahetamist (VP). Tõrvandi VPK esindaja tõi välja, et tänu seotusele on ta paremini teadlik volikogu liikmena

KOV-i eesmärkidest ja PÄA töötajana PÄA eesmärkidest ja ka tulevikusuundadest (TP). Eelnimetatud intervjueritu ja valla esindaja sõnul kohtuvad lisaks VPK ja KOV-i esindajad korrapäraselt üks kord aastas lepinguga seotud asjaoludel. Kohtumisel antakse ülevaade aasta tegevusest ja lepitakse kokku järgmise aasta koostööpunktid. (KA, TP) Samuti tehakse koostööd kogukonnas ennetustegevusest teavitamise osas. „/.../ piirkonnapõhiselt ikkagi. KOV-iga lepime kokku ja sellest teavitame valla lehes, et sellesse piirkonda ja võetakse terve piirkond nii-öelda ette, kus siis püütakse käia niipalju kodusid läbi kui võimalik.“ (TP)

Mõnel juhul ollakse arvamusel, et osapoolte regulaarsed kokkusaamised ei ole esmatähtsad või sellele ei ole mõeldud, kuna „meil on kõigil telefonid taskus“ (KI) või „tean, kelle juurde minna“ (KP). Oluliseks peetakse isiklike kontakte, mis intervjueritute sõnul lihtsustab ka asjaajamist (SP, KP). Samas ainuüksi isiklikel kontaktidel põhineval suhtlemisel võivad ilmned takistused olukorras, kus inimesed töökohtade vahetuvad. Kuna ühenduse ja KOV-i koostöö, sealhulgas rahastamine võib sõltuda otsustava ametnike isiklikest arusaamadest ja hoiakutest valdkonna suhtes, siis mõningal juhul tuntakse võimalike muudatuste ees ebakindlust. (RP, TP) „/.../ et me ootame ära, mis üldse juhtuma hakkab. Poliitilises mõttes. Et kui meil ikkagi needsamad inimesed jäävad etteotsa, kes praegu meid valla poolt nagu on väga aidanud, siis /.../“ (RP) „/.../ kuni sellisel kujul võim ei muutu /.../“ (TP).

KOV-i ja PÄA esindajate sõnul oodatakse kontakti loomisel ja suhtlemisel vabatahtlike endi aktiivsust (PA1, PA2, EA). „Tegelikult me ikka ootaks, et vabatahtlik peaks ikka leidma ise tee sinna KOVi juurde.“ (PA1) „Üks meie põhiväärtustest on ka ju, et me oleme avatud ja ma usun, et me olemegi. Sa pead ise ütlema ja aktiivne olema.“ (EA)

VPK-de ja valla esindajate hinnangul on tegevusalane koostöö toimunud senini sotsiaalosakonna töötajatega probleemsete kodude teemal, kuid pigem üksikutel kordadel. VPK esindaja sõnul: „Teab sotsiaaltöötaja täpselt neid probleemeid kohti, kus on vaja tihedamini käia.“ (TP) Valla esindaja sõnul suureneb valdkondade koostöö olulisus seoses toimunud haldusreformiga, kuna „omavalitsused on väga suureks läinud ja inimesed on kohtadel vahetunud. /.../ iseasi /.../ sõltub paljuski inimesest, kes selle info vastu võtab.“ (VA)

VPK ja valla vaheline suhtlemine toimub vajaduspõhiselt, eelkõige rahastamise ja projektidega seotult. Siinjuures nimetavad valla ja ühenduse esindaja mõlemapoolselt, et praeguse perioodi intensiivsemat suhtlemist põhjustab VPK arengu ja komandohoone

ehitamisega seotud asjaolud, kuna vald eraldas VPK-le depoo ehitamiseks maa ja toetab detailplaneeringu tegemist. (EA, RP) Vallaga koostööst rääkides jäävad tagasihoidlikuks VPK-de esindajad, kellele püsitoetust ei maksta. Valla esindaja sõnul saavad VPK-d toetust vajaduspõhiselt ja avaldab arvamust, et püsitoetust saadavad VPK-d PÄA-lt. „Ikka kindlalt sihtotstarbeliselt. /.../ näiteks kui me maksame neil elektrikütte kinni, siis ongi, et arve tuleb meile. Või keegi ütleb, et uks on vaja uus panna, siis võetakse hinnapakumine, räägitakse läbi /.../ Aga jah, püsitoetust ei ole, see tuleb ju PÄA-lt.“ (KI)

VPK-de ja KOV-ide vaheliseks koostööks on kolmel ühendusel sõlmitud leping, mille alusel makstakse VPK-le püsivat tegevustoetust (tabel 3) (EA, KA, VA, RP, TP, KP). Ühel juhul sõlmis lepingu VPK-ga endine väikevald (enne haldusreformi), mille kohustuste täitmist jätkatakse (EA). Kui PÄA maksab jooksvad teenuse osutamisega seotud kulud, siis VPK-de esindajad rõhutavad KOV-i toetuse vajalikkust just jätkusuutlikkuse ja arengu kontekstis (TP, RP) ning ühel juhul lisatakse ka, et valla toetuseta ei suudaks nad osutada teenuseid kehtivas lepingus nimetatud tingimustel [tegemist on ühendusega, kus vabatahtlikud viibivad valves ööpäev läbi komandohoones] (TP). Viiest komandost kolmel on tegevuseks kasutada antud valla ruumid.

Tabel 3. Valla toetus VPK-le praktikate põhjal (autori koostatud VPK-de ja valla esindajate intervjuude põhjal)

Komando	Lepingujärgne tegevustoetus	Muu toetus vallalt
Karula VPK	X	Valla hoone, projektide omaosalus.
Tõrvandi VPK	X	Valla hoone, küttekulu, muu toetuse võimalus vajaduspõhiselt.
Rõngu VPK	X	Maatükk ja detailplaneering uue hoone ehitamiseks. Muu toetuse võimalus vajaduspõhiselt.
Saverna VPK	-	Valla garaaž, elektrikulu, muu toetuse võimalus vajaduspõhiselt.
Valgjärve VPK	-	Toetuse võimalus vajaduspõhiselt.

Intervjuudest selgus valla esindajate hoiak vabatahtliku päästetööde tarbeks varustuse ja tehnika toetamise osas. Kuigi kinnitatakse turvalisuse olulisust, on siiski ka KOV-i võimalused piiratud. Tunnustades samas vabatahtlike päästjate pühendumust, tõid valdade esindajad välja, et käesolevat vabatahtliku töö eesmärki ja ressursimahukust arvestades,

peaks teenuse osutamiseks vajaliku muretsema riik. (EA, KA, VA, KI) Lisati, et pidev alarahastus võib väljenduda vabatahtlike tegutsemistahte languses ja nende vabatahtliku tegevuse lõpetamises ning prioriteete seades soovitatakse suunata raha eelkõige tehnilise võimekuse tõstmiseks. (EA, VA) „No eritehnika võiks küll ikka riik soetada /.../ et me tõesti saame toetada inimeste tegevust ja mitte nagu ka täismahus, seda me ei jõua kunagi niimoodi teha. /.../ on vaja depood, siis ma näen, et see investering võiks tulla riigilt. Et jah, meie anname selle maa ja hoonestusõiguse, aga ma ei arva, et me peaks nagu depood ehitama. /.../ Eks see ole ka üks lobitöö.“ (EA) „Ega nad päris seltsielu seal ei käi elamas /.../ eriti selles teemas /.../ riigi ülesanne ja ta peaks selle materiaalse varustuse ja noh ütleme ikka mõistliku rahastuse esmajärjekorras ikkagi ise katma.“ (VA) PÄA eksperdi sõnul ei ole praegu algatatud arutelusid vabatahtlikele päästjatele uue päästetehnika soetamiseks (PA1).

Koostöö arendamise ja vajaduspõhise vabatahtlike suurema kaasamise võimaluste üle arutlesid pigem KOV-i esindajad, VPK esindajad arvamust ei avaldanud. KOV-ide esindajad nimetasid projektipõhiseid kokkupuutekohti, kus võiksid vabatahtlikud päästjad vallale ja elanikele abiks olla. Siinjuures nimetati vinguandurite paigaldamist kodudesse (KI, EA). Tulevikuperspektiivis nähakse vabatahtlike päästjate võimalikku koostööd eelkõige valla sotsiaaltöötajatega (EA, KA, VA, KI, TP). „/.../ selline koostöö peaks selles mõttes nagu olema ja vastupidi ka, et kui nagu päästjad satuvad nendesse kodudesse ja avastavad, et sinna pole ükski sotsiaaltöötaja jõudnud, või neile tundub, et noh peaks jõudma /.../.“ (EA)

Siseturvalisuse arengukava 2015–2020 täitmise aruandes (2018: 8) tuuakse välja, et haldusreformijärgselt oodatakse kohalikelt omavalitsustelt suuremat osalust turvalise elukeskkonna kujundamisel. Rahvatervise seaduse alusel „on edaspidi kohalike omavalitsuste ühiselt täidetav ülesanne kujundada maakonnas tervist, heaolu ja turvalisust toetava elukeskkond“ (Aruanne „Siseturvalisuse... 2018: 8). Valla esindaja ütleb, et kuna riigi suund on käsitleda turvalisust ja terviseedendust koos ja nende valla VPK on silma jäänud aktiivsuse poolest, siis on otstarbekaks kaasata vabatahtlikke päästjaid kriisireguleerimise ja terviseedenduse meeskondadesse (EA).

Kui eelnevast väljendub koostöö eelkõige tegevuste ja rahastamisega seotud asjaoludel, siis kahe valla esindaja arusaamadel võiksid projekti kirjutamise kogemusega valla töötajad aidata vabatahtlikel projektidega seotud asjaajamisel või nõu andmisel (KI, EA). „Mõnikord aitab see rohkem veel edasi, kui see konkreetne – palun anda meile tuhat eurot.“ (VA)

Projektidega kaasnevat suurt ajakulu nimetas üks valla ja üks projektide kirjutamise kogemusega VPK esindaja (VA, KP). Samas sellega kaasnevaid raskusi VPK esindaja välja ei toonud. „/.../ projektitööd /.../ sul on aruandluskohustused ja siis sa pead seda ka nagu rahastajale meelepärast loomulikult ära tegema /.../ päris suur koormus neile /.../ riigihangetega, ehitusküsimustega, juriidilise nõuga /.../ selliseid nõuandeid tegelikult mittetulundusühingud vajavad.“ (VA)

VPK ja PÄA koostööd iseloomustavad jooned ja praktikad:

- osapoolte koostöö põhialused, sealhulgas reeglid, kohustused ja soodustused; on reguleeritud seaduste ja määrustega;
- koostööd tehakse tsiviilõigusliku lepingu alusel teenuste elluviimisel;
- ennetustöö aastapõhiste tegevuste mahtude planeerimisel;
- vabatahtlike päästjate koolitamine;
- rahastamist reguleerib Päästeameti peadirektori käskkiri;
- VPK-dele makstakse võimalusel projektipõhiseid toetusi;
- VPK-le antakse tasuta PÄA-s kasutatud tehnikat ja varustust;
- koostööga kaasneb kontroll ja aruandlus;
- igapäevaseks osapoolte vaheliseks suhtlemiseks ja info vahetamiseks on määratud PÄA kontaktisikud;
- info edastamiseks ja tulevikusuundade tutvustamiseks korraldatakse iga-aastaselt seminare.

Tulevikuperspektiivis eeldab koostöö arendamine:

- selgete ootuste edastamist osapoolte vahel;
- tulenevalt komando asukohast vajaduspõhiselt teenuste määratlemist;
- vabatahtlike pädevuse ja oskuste suuremat usaldamist teenuste elluviimisel ja uute liikmete väljaõpetamisel;
- VPK-de aktiivsust;
- bürokraatia vähendamist.

VPK-de koostöö Päästeametiga seisneb pääste- ja ennetustöö teenuste (vt alapeatükki 2.4) elluviimises. Koostööd reguleerib tsiviilõiguslik leping, milles kirjeldatakse üksikasjalikult teenuste elluviimisega ja tegevustega seotud poolte õigused ja kohustused. Lepingut muudetakse vajadusel. Intervjueeritute sõnul määravad lepingus loetletud teenuste osutamisega seotud kohustused eelkõige VPK-d vastavalt nende endi soovidele ja võimalustele. (PA1, PA2, TP, SP, VP)

Igapäevaseks suhtlemiseks ja info vahetamiseks on PÄA eksperdi sõnul asutusepoolsed kontaktid eelkõige päästepiirkonna juhataja ja kutselise komando pealik. Lisaks on PÄA-s vabatahtlike koordinaatorid, kes tegelevad lepinguga seotud küsimustega. (PA1). VPK-de

esindajate sõnul suhtlevad nad vajadusel eelkõige päästepiirkonna juhatajaga (SP, RP, KP, VP).

Koostööna nimetati PÄA korraldatavat iga-aastast üle-eestilist vabatahtlike foorumit ja regiooni vabatahtlike päästjate seminari, kus antakse ülevaade valdkonnas toimunud ja edasistest eesmärkidest (PA2). Rahulolematust väljendati seminari ülesehitusega. VPK esindaja sõnul ootavad vabatahtlikud esitluste asemel pigem elavat arutelu, samas tuuakse välja, et viimasel aastal on selles osas toimunud mõningane muutus. (KP) PÄA ekspert võrdles foorumit suvepäevadega sarnase üritusena, samas kus arutatakse ka vabatahtlike probleeme ja valdkonna tulevikusuundumusi (PA2). Nii näiteks osales 2018. aastal kriisiks valmisoleku teemalisel vabatahtlike foorumil president Kersti Kaljulaid ja siseminister Andres Anvelt (Päästeameti aastaraamat 2018: 11).

Koostöö vabatahtlike ja PÄA vahel toimub seoses vabatahtlikele antava kasutatud tehnika ja varustusega. Intervjueeritud VPK-de esindajad väljendasid rahulolematust üleantava vara seisukorra kohta (SP, KP, RP, TP). „Alguses tegi jube kurvaks see pilt, kui see auto nagu saabus. Hea küll tööriistad ja asjad olid maas, ok, arusaadav, aga isegi kinnitused olid auto pealt maha võetud, /.../ isegi labidahoidja maha kruvitud /.../.“ (RP) „Päris nii hästi ei läinud, ütleme nii. /.../ Mulle öeldi, et noh, et on ikka korras /.../ tegelikult ei olnud.“ (SP) PÄA eksperdi sõnul on vabatahtlikel võimalus vara vastuvõtmisest keelduda (PA1). Lisatakse ka, et: „Tegelikult on küsimus võõrandatava varustuse hulgas ja kvaliteedis. /.../ PÄA on võõrandanud või andnud kasutada kaks-kolm komplekti kustutusriideid.“ (TP)

PÄA eksperdid tõdevad probleemina vajaduspõhise tervikvaate puudumist päästetöö teenuste osutamiseks ning kohati vabatahtlike ja kutseliste töö dubleerimist konkreetsetes piirkonnas. Piirkondade vajadused ja võimalused on väga erinevad, mistõttu vajatakse uusi koostöövorme ja teistsugust lähenemist võrreldes tänasega. (PA2) Nii tuuakse ühe näitena, et kui kutseline ja vabatahtlik komando paikneb lähestikku, siis nad võiksid tegutseda samas hoones. Kasu oleks mõlemapoolne – ühelt poolt aitaksid vabatahtlikud leevendada PÄA tööjõuprobleeme ja mehitada kutseliste tehnikat (näiteks alarmsõidukijuhina), teiselt poolt saaksid vabatahtlikud töötada paremates tingimustes ja kaasaegsema tehnikaga. (PA1, PA2) Seevastu VPK esindaja sõnul ootavad vabatahtlikud PÄA-lt nende suuremat usaldamist teenuste osutamisel, mis samas aitaks hoida kokku ka kulusid. Tuuakse välja, et üldjuhul saadetakse sündmustele vabatahtlikele lisaks kutselised, samas kui PÄA-s väljaõppe saanud vabatahtlikud saaksid ise lihtsamates olukordades hakkama. (SP)

Rahastamine. Kuna riigipoolne rahastus ei ole kasvanud oodatud tempos, samas on vajadus toetada olemasolevate vabatahtlike komandode arengut ja võimekust, siis soovitakse tulevikus kirjeldada ära ja edastada koostööpartnerile selgemad sõnumid, millist teenust mingis piirkonnas vabatahtlikelt oodatakse (PA1, PA2). PÄA ekspert rõhutab praegust riigipoolset alarahastust olemasolevate VPK-de jätkusuutliku tegevuse toetamiseks ja lisab: „Kui on üks potitäis suppi, siis sõltuvalt sellest, kui palju on sööjaid, on ka portsu suurus.“ (PA2) Lisatakse, et vabatahtlike suurem kaasamine eeldab stabiilset rahastust ning tänaseks on saavutatud vabatahtlike komandode osas vajaduspõhine arv. Edaspidi soovitakse panustada eelkõige olemasolevate VPK-de arengusse. „Meie asi on luua võimekus jätkusuutliku ja stabiilse rahastusega /.../ kulud me kanname juba praegu, aga et just see areng ka tekiks /.../ et neil oleks valmisolek osta omaale riietus, liisida päästetehnikat /.../ et nad oleksid atraktiivsemad /.../ rohkem huvilisi, noori.“ (PA1)

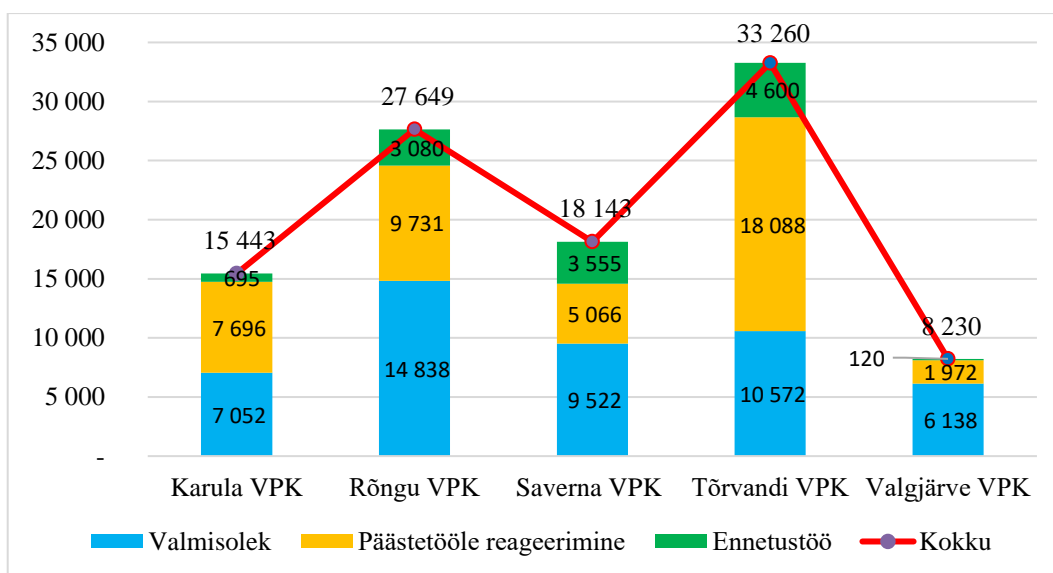
VPK-de esindajate sõnul on PÄA toetus ühenduste peamine rahastusallikas (KP, RP, VP, TP, SP). Mõned korrad on saadud ka projektitoetust. VPK esindaja sõnul saadi näiteks 2016. aastal kohaliku omaalgatuse programmi raames vabatahtlikele isikukaitsevahendid (turvasaapad) (TP). Projektirahadega on remonditud ja renoveeritud komandohoonet (KP, RP). Eraettevõtetelt saadud materiaalsel toetusel nimetati ühel juhul (TP). Komandol on toetuse saamise ja omatulu teenimise võimalused suuremad, kuna see paikneb linna lähedal, kuhu on koondunud palju ettevõtteid (KA, TP). VPK esindaja sõnul on neil intervjuu tegemise ajal umbes viis lepingut, mille täitmiseks vajatakse liikmetelt erinevaid lisaoskusi. Näitena nimetati lepingut Tartu Tervishoiu Kõrgkooliga. (TP) Teiste intervjuueeritute sõnul on omatulu võimalused piiratud asukoha ja aja tõttu. Väiksemates maakohtades nõudlus puudub, kaugemale sõites ei pruugi tulu tekkida. (SP, KP) Intervjuueeritute sõnul peavad vabatahtlikud kindlustama sissetuleku ka oma perele. (SP, KP, EA, VA, KA, KI) „/.../ pean nagu oma pere ja oma selle finantsilise poole ka hoidma /.../“ (KP). „/.../ siis kui sa annad sinna ära peale tööpäeva veel pool tööpäeva julgelt /.../ käärid lähevad väga suureks mingil hetkel /.../ millest siis loobuma pead.“ (VA)

VPK-de jätkusuutlikkuse seisukohast on avaliku sektori toetus olulisim, mistõttu analüüsitakse PÄA poolse rahastuse kriteeriumeid. Pääste- ja ennetustööl osalevatele VPK-dele makstava toetuse põhimõtted ja summade piirmäärad on kinnitanud Päästeameti peadirektor käskkirjaga. **Teenuse osutamisega seotud rahastamist saab eristada kolme hüvitise liigi alusel: 1) valmisoleku hüvitis, 2) reageerimise hüvitis ja 3) ennetustegevuse**

hüvitis. Iga liigi suurus sõltub omakorda erinevatest komponentidest (Pääste- ja ennetustöö... 2018). **Valmisoleku rahastamine** ja summa suurus määratakse VPK valmisoleku taseme järgi, mis lepitakse kokku PÄA ja VPK vahel sõlmitud lepingus. Valmisoleku taset, seega ka hüvitise suurust mõjutab VPK suutlikkus ja tahe osutada erinevaid päästetöö teenuseid. VPK-de valmisoleku tase: Rõngu VPK – 8; Saverna VPK – 7; Tõrvandi VPK – 7; Karula VPK – 3; Valgjärve VPK – 2. Käesolevas töös on VPK-de tasemeid oluline nimetada jätkusuutlikkuse ja rahastamise võrdlemise kontekstis, eesmärk ei ole selgitada päästevaldkonna spetsiifilisi detaile.

Hüvitis sõltub VPK vabatahtlike päästjate arvust, nende väljaõppest (vabatahtliku päästja esimese ja teise astme väljaõpe), kasutatavast tehnikast, ajalisest kaugusest lähimast kutselisest komandost (vt alapeatükki 2.2 joonis 4), väljasõidukorraldusele reageerimise ajast. Rahastatav reageerimisaeg on omakorda jaotatud kolmeks: kuni 5 minutit (Tõrvandi ja Rõngu), 5 kuni 10 minutit (Karula, Valgjärve, Saverna) ja 10 kuni 15 minutit. **Reageerimise hüvitis** makstakse vastavalt sündmusel osalemise ajale ja tehnika kuludele. **Ennetustöö** (vt alapeatükki 2.3) hüvitamiseks on kehtestatud igale tegevusele vastav hind.

Eelnevalt loetletud teguritest kujuneb VPK rahastamise suurus. PÄA rahastatavate tegevuste alusel ja VPK-de võrdluses on aktiivseim komando Tõrvandi ja madalaima aktiivsusega Valgjärve.

Joonis 7. VPK-de rahastamine avaliku teenuse osutamiseks funktsioonipõhiste liikide lõikes ja toetuse summa (euro) kokku 2018. aastal (autori koostatud Päästeameti (2019) andmete põhjal).

Tõrvandi ja Rõngu komandod paiknevad tõmbekeskuste lähedal, kus on suurem asustustihedus ja rohkem väljakutseid. Lisaks on neil lepingujärgne reageerimisaeg kuni 5 minutit, mistõttu on suurem ka töömaht, kuna päästesündmusele saadetakse kiireim kohale jõudev komando. Näitena kirjeldab VPK esindaja olukorda, kui nemad on esmareageerijad piirkonnas, kus on tegelikult vabatahtlikud päästjad olemas, kuid nende lepingujärgne reageerimisaeg on pikem (RP). „Kõige rohkem määrab ära, kui kiiresti vabatahtlik ühing suudab reageerida kutsele.“ (TP) Päästetöödele reageerimise hüvitis oli väikseim Valgjärve komandole. VPK esindaja toob välja võrdluse maapiirkonnas ja linnalähedase komando vahel. „/.../ linnalähedane komando sõidab, kulutab kordades rohkem, aga selle arvelt kompenseeritakse paremini /.../.“ (TP) Suurimat valmisoleku hüvitist maksti Rõngu VPK-le ja väikseimat Valgjärve komandole (joonis 7).

Väikseim osakaal VPK toetusest moodustab ennetustegevuse hüvitis (joonis 7), mida makstakse tehtud ennetöö arvu järgi, kus igal tegevusel on vastav hind. Alapeatükis 2.3 nimetatakse VPK-de tegevused ja tuuakse välja, et ennetustöö on PÄA vaatest vabatahtlike tegevuses prioriteetne suund. Rahastamise andmete alusel panustavad komandod ennetustöösse väga erinevalt (vt alapeatükk 2.3 joonis 5).

VPK-l on võimalus teenuste ulatust, seega ka rahastust suurendada. Samas eeldab see vabatahtlike päästjate tahet ja valmisolekut tõsta enda võimekust läbides vastavad koolitused ja VPK-de vahendite olemasolu. VPK esindaja sõnul: „Lepitakse kokku, et kui meie tahame ja saame võtta liiklusavarii teenuse, siis PÄA on nõus selle meiega sõlmima. Samas saame ka neile öelda, et me ei osuta seda teenust.“ (TP) Tunnistati, et: „/.../ sai teha erinevaid koolitus, liiklusõnnetustele väljasõitmine /.../ meie sellega ei ühinenud.“ (VP) Valikuvõimalust kinnitab ka PÄA ekspert väites: „Maksame toetust hetkel selle järgi, millist valmisoleku taset nad ise meile pakuvad ja millist teenust osutavad.“

Intervjuudes küsiti VPK-de esindajate arvamust võimalike rahastamise muudatuste kohta. Rahastamise põhimõtetega ollakse rahul, kuid rahulolematust väljendati rahastamisega kaasneva bürokraatia osas.

Järgnevas alaosas tuuakse välja tegevusvõimekuse tegurid, mis olid intervjuu tegemise ajal ja respondentide sõnul olulisimad arengut ja vabatahtlike suuremat kaasamist takistavad asjaolud. Siinjuures ei ole eesmärk loetleda intervjuudes nimetatud päästetööl kasutatavaid

spetsiifilisi erivahendeid, mille funktsiooni mõistavad eelkõige päästevaldkonnaga seotud inimesed.

Komando hoone kui jätkusuutlikkuse mõjur

Päästeteenuse osutamine nõuab kallist isikukaitsevarustust, eritehnikat ja hooneid, kus neid hoida (Riiklikud suunad... 2013: 9-12).

Intervjuudest järeldus, et suurimad probleemid VPK-del seostuvad komando hoonega, mida tõdevad nii ühenduste kui ka KOV-ide esindajad (SP, VP, KP, KI, VA). Probleemi ei nimetanud Tõrvandi VPK ja vastava valla esindaja. Valla ja VPK esindaja sõnul oli eeliseks asjaolu, et 2015. aastani asus samades ruumides Tõrvandi kutseline päästekomando. Hoonet ehitati mõningal määral sobivamaks ja praegu on komandos kohapeal ööpäevases valves pidevalt kaks vabatahtlikku. (TP, KA) Teiste vabatahtlike puhul reageeritakse kas kodust või töö juurest, mistõttu pikeneb õnnetuse korral reageerimisaeg. Kahel VPK-l viiest komandohoone puudub. Komandohoone puudumine seab piirid VPK arenguvõimalustele ning omavahelise suhtluse ja sidemete tugevdamisele (SP). Intervjueeritu toob välja, et see on takistuseks noorteringi läbiviimiseks, mis on omakorda oluline ühenduse järelkasvu teadliku suunamise ja kasvatamisega. Samuti nähakse selles seost ja võimalust tekitada teema vastu huvi lapsevanemates, mis võib soodustada uute liikmete värbamist. (SP) „Kui meil oleks komandohoone, siis me teeksime noorteringi sinna juurde, kui oleks normaalsed ruumid ja vot siis oleks selline kogukonda võib-olla kaasata natuke rohkem. /.../ et isegi isad-emad hakkavad huvi rohke tundma, saab kaasata. See motiveeriks kuigipalju, kui meil oleks olemas kas või selline ruum, kus me saame inimestega kokku ja suhelda.“ (SP)

VPK esindaja sõnul hoitakse tehnikat olude sunnil väljas ja erinevates kohtades asuvates ruumides. Lisatakse ka, et see seab piirid paakauto soetamiseks, kuna autot ei ole kusagil hoida. (SP) Paakauto tagab sündmuskohal piisaval hulgal kustutusvee ja on eriti oluline piirkondades, kus on probleemid veevõtukohtadega (TP).

Eriti keeruline on olukord, kus päästeauto asub eraettevõtte territooriumil. Intervjueeritu sõnul on see peamine arengut takistav tegur.

Hetkel on auto meil ettevõtte territooriumil, ettevõtte hoones sees. /.../ kui on mingi õnnetus, siis ei pääse autole ligi, ta on mitme, kolme ukse taga põhimõtteliselt. Kuna tuletõrjeauto ja see nii öelda komandoruum on ikkagi eraettevõtte ruumides /.../ raske lubada ligipääs sinna, sest see läheb läbi mitme tootmisruumi, et sellepärast olekski vajalik /.../ mõtlesime, et kui

me teeme uue depoo, kui siis oleks nii-öelda /.../ teeks korraliku graafiku [viitab reageerimise valvegraafikule]. (VP)

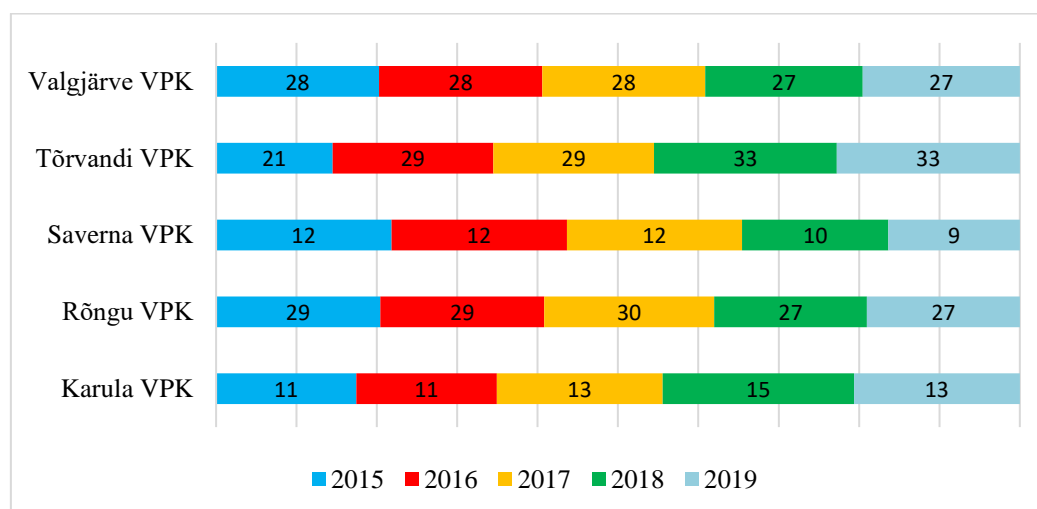
Komandohoone olemasolu ja tingimused, sealhulgas tehnika ja muu varustuse hoidmise ja hooldamise võimalused, mõjutavad otseselt komando tegevusvõimekust ja arengut, kuna rahastamine on seotud nii tehnika arvuga ja reageerimiskiirusega. Kuigi intervjuudes rõhutati läbivalt eelkõige hoonega seotud probleeme, siis kõikide VPK-de esindajad nimetasid takistuseks ka vana tehnikat. „Et kui me tammume ühe koha peal /.../ ja ei ole lootustki, et me võiksime mingit paremat tehnikat saada või paremates tingimustes seda tööd teha, siis see pärsib seda jätkusuutlikkust väga kõvasti.“ (RP)

Komandode vabatahtlikud päästjad ja kaasamine

„Riiklikud suunad vabatahtlike pääste arengus 2013-2016“ (2013: 7) nimetatakse ühenduse tegevust takistava tegurina VPK-de ebapiisavat vabatahtlike arvu soovitud teenuste osutamiseks. Arengukavas tuuakse välja ühenduse jätkusuutlikkuse iseloomustava aspektina – liikmete arv komandos on vähemalt 12 (*Ibid.*)

VPK-de vabatahtlike päästjate arvu võrdlemiseks ja muutuste analüüsimiseks kasutatakse viimase viie aasta liikmete statistikat. 2015–2018. aasta liikmete andmed on võetud seisuga 31.12 ja 2019. aasta liikmete andmed seisuga 30.09.

Uuritavatest VPK-dest on 2019. aastal väikseim vabatahtlike päästjate arv Saverna VPK-s, kus on 9 liiget ja suurim Tõrvandi VPK-s, kus on 33 liiget (joonis 8).

Joonis 8. Vabatahtlike komandode päästjate arv aastatel 2015–2019 (autori koostatud Päästeameti (2019) andmete põhjal).

2015. aastal loodud Tõrvandi VPK vabatahtlike päästjate arv on suurenenud viie aasta jooksul 12 inimese võrra. Siinjuures on oluline märkida, et Tõrvandi VPK paikneb linna lähedal tiheasustusalal (vt joonis 4). Komandos on enamik vabatahtlikke samas kutselised päästjad. „Meil on vabatahtlik päästeselts, aga tegelikult on nad kõik kutselised päästjad ja töötavad PÄA-s. Nad on kõik ju väljaõppinud mehed. Nende töökoht oli ju kümneid aastaid siin ja kui su töökoht on siin, sul on normaalne keskkond ja nad ongi omad kodud loonud siia. /.../ meil on jah tänu sellele, et siin oli kõik olemas.“ (KA)

Saverna VPK-s on liikmete arv viie aasta võrdluses vähenenud kolme võrra, Rõngu VPK-s kahe ja Valgjärve VPK-s ühe võrra (joonis 8). Karula VPK-s suurenenud kahe liikme võrra. Vestlustel nimetati arvu vähenemise ühe põhjusena tervisetõendi mitteesitamist, teisi asjaolusid välja ei toodud. Vabatahtlik päästja peab esitama PÄA-le iga viie aasta järel arsti väljastatud tervisetõendi, mis tõendab inimese sobivat tervises seisundit osalemaks vabatahtlike päästjate tegevuses (Vabatahtliku päästja kutsesobivuse...2010, § 11). Kuna tingimus on kajastatud PÄA ja MTÜ vahel sõlmitud lepingus, siis tõendi esitamata jätmine on lepingu rikkumine. Probleemile viitas vestlusel PÄA ekspert. „Vabatahtlike poolelt ei täideta lepingus kokkulepitud tingimusi. Seda siis suures osas üks plokk, need tervisetõendid, see nii-öelda tervisenõuetele vastavus.“ (PA2)

Liikmete aktiivsus

Jätkusuutlikuks peetakse vabatahtlikku komandot, kus liikmete arv on 12, kuid VPK esindajate sõnul on liikmete arvust olulisem liikmete aktiivsus. Ühenduse päästealaseid tegevusi ja rahastamist mõjutab, kui paljudel on tegelikult tahet ja võimalust reageerida päästesündmustele. Olenemata komando vabatahtlike arvust, nimetatakse aktiivseteks liikmeteks viit või kuut inimest. Suurima vabatahtlike arvuga komandos on VPK esindaja sõnul aktiivsed 2/3 liikmetest. Vestlustest selgus, et aktiivsust seostatakse eelkõige reageerivate vabatahtlikega.

/.../ tegelikkuses aktiivsed, kes nii nagu kogu aeg välja sõidavad, on seal viis–kuus tükki. Ja see on sellest tingitud, kuna meil on väljasõiduaeg viis minutit, nemad on kõige lähemal, see viis inimest on need kõige lähemal. (RP)

Minu arvates on piisavalt, et saaks edasi toimida. /.../ et oleks neid inimesi ... vabatahtlikke päästjaid võtta, kes tahavad valves olla. Noh ... liikmeid on palju, aga tihtipeale /.../ (VP)

Viis on need, kes põhiliselt käivad ja tegelevad ja välja sõidavad ja siis paar tükki on sellised, kes on natukene selle tuumikule natuke lähemal /.../ ülejäänud on sellised, kes tulevad kohale

siis, kui ütleme, mets põleb kolm päeva, et siis teisel päeval saame nad kätte. /.../ Tänaseks on nimekirjas vist üks selline, kes tuleb ainult suurtele metsatulekahjudel kohale /.../ (KP)

2/3 on pigem sihukesed – panustavad /.../ 1/3 on pigem sellised nii-öelda passiivsed, et kui neil aega on /.../ Aga enamus /.../ kellel vähegi võimalust, nad ikkagi tulevad. Aga 2/3 on need, kes ise väljundit otsivad või nii öelda, endast märku annavad ja teevad asju, mis on kokku lepitud. (TP)

Väikseima vabatahtlike arvuga VPK esindaja sõnul on nad vaatamata väiksele koosseisule ööpäev läbi valmis sündmustele reageerima (SP). Ühenduse edukus sõltub palju eestvedaja aktiivsusest. Aktiivse eestvedaja olulisus selgus nii VPK-de, KOV-de kui ka PÄA esindajate intervjuudest. „Ma arvan, et see inimene on kõige tähtsam ja järgmine muidugi ongi seesama, ütleme hoone või või koht, kus olla.“ (KI)

Kahe VPK esindaja sõnul makstakse ühenduses vabatahtlikele tasu – ühes komandos kahele inimesele, kes hoiavad korras ja remondivad tehnikat (RP) ning teises komandos erinevate tegevuste eest. „/.../ see ei puuduta ainult valvet, see puudutab ka teisi tegevusi /.../ Aga ma pigem ütleks, et see on kompensatsioon, kuivõrd töötasu. Et ... [viitab summale] eurot tunnis ei ole väga konkurentsivõimeline töötasu tänasel päeval.“ (TP)

Liikmete elu- ja töökoht kui tegevust mõjutav tegur

Liikmete arvu peavad piisavaks kolme suurima vabatahtlike arvuga komandode esindajad (VP, TP, RP), mis selgub ka jooniselt 8. Kahel juhul lisati, et ei taheta võtta liikmeid ainult arvu pärast, kui neile ei ole tööd anda (TP, RP). „Liikmete hulga mõistes ei näe vajadust, liikmete hulk ja liikmeks soovijate hulk on pidevalt olemas. /.../ meil ei ole tegevust pakkuda. /.../ et tuleb ja teeb korra, et süsteemi ei sobi sisse nii-öelda.“ (TP)

VPK-de esindajate sõnul on vajadus suurendada eelkõige vabatahtlike arvu, kes oleks valmis reageerima õnnetustele. Väikseima liikmete arvuga VPK esindaja tõdeb: „Niisama abimehi oleks meil küll /.../ suurendada liikmete arvu. Ja meil ongi vaja kogu aeg liikmeid juurde, aga keeruline.“ (SP) Valmisolek reageerida sündmustele seab inimesele asukohapõhised piirangud. Kuna vabatahtlikud päästjad ei ole üldjuhul valves komandos ja töö iseloomust tulenevalt, lisaks rahastuse seisukohast (vt valmisoleku hüvitis) on tähtis reageerimise kiirus, siis on oluline nende kodukoha või töökoha kaugus hoonest, kus asub päästetehnika. Lisaks nimetatakse maapiirkonna sotsiaalseid probleeme ja tuuakse välja, et vajatakse inimesi, kelle peale saab ka õhtul ja nädalavahetusel kindel olla. „Ta peabki lähedalt olema, ei saa ju kaugel võtta. Siis inimene tuleb nii kaua, et mis mul sellest kasu on.“ (SP) „/.../ jõuavad

kohale siis, kui ... (viitab VPK liikmele) on kulupõlengult tagasi jõudnud. /.../ enamus on talunikud ja sealsamas depoo ümber või ütleme siis mõne kilomeetri raadiuses talunikud. /.../ ... (nimetab liikme nime) on natuke kaugemal.“ (KP) „Meil on sellest juttu olnud, et võiks suurendada nimekirja, aga milleks /.../ elab kaugel ja pool ajast on ... [viitab välisriigile], et oleks hosti lähedalt, siis /.../“ (RP)

Eelnevalt väljatoodu on lisatakistus päästetööd tegevate vabatahtlike puhul, mis selgitab samas sündmustele reageerivate vabatahtlike päästjate tingimuste erisust võrreldes ennetustööd tegevate või teistes valdkondades tegutsevate vabatahtlikega. Kui viimastel on aja kontekstis suurem paindlikkus piiritledes kindel ajavahemik vabatahtlikuks tööks, siis päästjate töö iseloom ja ööpäevane valmisolek õnnetustele reageerimiseks eeldab pidevat planeerimist. Intervjuudele tuginedes saab järeldada, et liikmeteks oodatakse pühendunuid ja püsivalt aktiivseid inimesi.

Uute liikmete värbamine

Uute liikmete värbamisel on olulised isiklikud kontaktid ja suhtlusvõrgustikud, tähtis on tuttavate soovitus. Ühenduste töös osalevad abilistena tuttavad ja pereliikmed. „Meil on siin mõnel vanemal kolleegil /.../ kui isa on ees, siis loomulikult tuleb poeg ka järgi ja niimoodi see asi käib. Ja ikka soovitus /.../ tuttava soovitusel.“ (RP) „/.../ kõik need liikmed on ikka siit tulnud.“ (KP)

Mitmed intervjuueritud tunnistavad, et nii mõnelgi korral on takistuseks asjaolu, et vabatahtlikuks päästjaks saamine eeldab mitmete nõuete täitmist (SP, RP). „Aga ei ole tegelikkuses asja saanud. Et ikkagi ehmatas ära see, et ei olegi nii lihtne, et tulen ja täidan ära paberi ja mind võetakse kohe vastu. Et sellele kaasneb ka mingisugune väljaõpe ja ikkagi tõestamine.“ (RP)

Kuvand vabatahtlike päästjate tööst kui ainult spetsiifilisest ja füüsilist jõudu nõudvast tegevusest pärsib uute liikmete, sealhulgas naiste liitumist komandoga. Nii toob valla esindaja välja: „Aga kui tead sellest vähe /.../ et ega see minu jaoks ei ole /.../ see on midagi jõulist ja tahab erialast väljaõpet /.../ vaevalt, et siis minu jaoks /.../ paljud naised võivad niimoodi mõelda.“ (VA) Olenevalt töö iseloomust on kehtestatud vabatahtlikele päästjatele erinevad nõuded. Päästetööl osalevate vabatahtlike nõuded erinevad ennetustöö tegijate omast. (Vabatahtliku päästja kutsesobivuse...2010, § 2).

2.5. Arutelu ja järeldused

Käesoleva töö raames uuritud viis vabatahtlikku päästekomandot asuvad Lõuna-Eesti neljas vallas, mis erinevad pindala, rahvaarvu ja asustustiheduse poolest. Vabatahtlike päästekomandode omapära tuleneb eelkõige ühenduse asukohajärgsest paiknemisest, sealsest tegevuskeskkonnast ja vajalike vahendite kaasamise võimalustest. Vabatahtlikud päästekomandod on koos kutseliste komandodega osa ühtsest päästevõrgustikust, mistõttu mõjutab nende tegevust muuhulgas kaugus teistest komandodest. Vabatahtlike päästekomandode vajadust nähakse turvatunde loomiseks ja kiirema abi saamiseks eelkõige piirkondades, kus kutselised päästjad asuvad kaugemal. VPK asukoht ja kaugus lähimast kutselisest komandost on üks VPK-de rahastamise kriteeriumitest (Pääste- ja ennetustööl... 2018). Nesbit, Christensen, Brudney (2017) toovad välja, et vabatahtlike tegevuse ulatus ja roll sõltub asukohast tulenevatest asjaoludest, mida ühendusel on oma tegevusega raske mõjutada. Seega komandode asukoht ja asukohajärgsed võimalused kas soodustavad või pärsivad ühenduse jätkusuutlikkust ja arengut.

Vabatahtlike päästekomandode loomise (taasiseseisvunud Eestis) põhjuste ja eesmärkide uurimine annab võimaluse võrrelda varasemate eesmärkide kattuvust praeguste tegevustega ja tuua välja valdkonna arengut mõjutavad asjaolud. Piiratud ressursside tingimustes on aastate jooksul Eestis suletud mitmed kutselised päästekomandod. 2008. aastal puhkenud majanduskriisi tõttu rakendas valitsus kriisiga toimetulekuks kokkuhoiupoliitikat kärpides avaliku sektori kulusid (Lauristin, Vihalemm 2017: 82-83), mis mõjutasid ka Päästeameti tegevust. Käesoleva uurimistöö valimisse kuuluvatest vabatahtlikest komandodest loodi ajavahemikus 2009–2015 neli ühendust asukohta, kus varem tegutsesid kutselised päästjad. Kirjandusele tuginedes nähakse kogukonda üha rohkem riigi ja ühiskondlike ülesannete täitjana (Vihma, Lippuse 2014), aidates samas kaasa organisatsioonide tööjõukulude kokkuhoiule (Hackl *et al.* 2010).

Kui teooriast tulenevalt eeldatakse kogukonna vajaduste rahuldamiseks, probleemide lahendamiseks ja ühiste ideede elluviimiseks algatust kohalikelt elanikelt (Lagerspetz 2000; ILO; jt), siis käesoleva uuringu raames tehtud intervjuudest selgusid eelnimetatu osas erinevused. Kohalike elanike passiivsuse ja huvi puudumise tõttu olid eestvedajad ka Päästeameti töötajad ja ühel juhul naabervalla omavalitsuse ametnik, kes pärast ühenduse loomist tegevusest taandusid. Intervjueeritud PÄA ekspert tõdes valdkonna algaastatel riigi

survet Päästeametile, mil anti ette kindlad kvoodid vabatahtlike päästjate ja MTÜ-de arvu osas. PÄA ja riigi huvi oli kutseliste komandode sulgemise järgselt säilitada elanikele turvatunne, samas vabatahtlike puhul ei ole tegemist „mitte tellimuse täitjatega, vaid vabatahtliku iseorganiseerunud tegevusega“ (Vihma ja Lippus 2014: 48). Kuigi survestamine tekitas vastakaid tundeid, siis riigipoolne initsiatiiv aitas kaasa vabatahtliku päästevaldkonna arengule. Samas saab järeldada, et tulemus saavutati osapoolte koostöös, mis on kodanikuühiskonna ja vabatahtliku tegevuse peamine tunnus (Edwards; Putnam; Ruutsoo; Lagerspetz; jt).

Komandode loomise peamine põhjus oli kindlustada kogukonnale turvatunne ja õnnetuse korral kiire abi saamine, ennetustööd intervjuudes ühenduste loomise põhjusena esile ei tõstetud. See võib olla seletatav asjaoluga, et ennetustöö kui teadlik laiaulatuslikum tegevus vabatahtlike päästjate töös on üha arenev prioriteetne valdkond. Ühel juhul tunnistati, et esmane vajadus tuli erahuvist – eelkõige mõeldi puiduettevõtte ohutusele. Ühiskonna arenedes tekib üha rohkem organisatsioone, kus äritegevus seguneb avalike teenuste pakkumisega ning avaliku, äri- ja mittetulundussektori piirid segunevad (Laine 2014).

Agu-Kruusmaa (2014) uurimistöö tulemusena selgus, et vabatahtlikud päästjad on kõige rohkem motiveeritud töötama kogukonna turvalisuse huvides. Kuna kogukonda defineeritakse väga erinevalt, siis paluti käesolevas uurimuses respondentidel selgitada enda arusaam kogukonna mõistest. Erinevad seisukohad väljendavad vastajate tajumist, kelle jaoks VPK-d eelkõige vabatahtlikku tööd teevad ja kellega suhestuvad. Pikemalt ja erinevatest külgedest arutlesid kogukonna mõiste üle valla ja VPK-de esindajad, kelle asukohapõhine valla pindala on reformijärgselt suurem. Tõdeti, et „kogukonna“ mõiste määramisel mõjutas neid uurimistöö valdkond. Siiski kattusid arvamused teoorias väljatooduga, mille alusel mõtestatakse kogukonda üldjuhul kui ühiste huvidega samas piirkonnas või kuuluvuse alusel tekkinud inimeste rühmi, mille alusel saab selgitada inimeste seotust Annisti (2011). Turvalisust käsitlevates arengukavades mõtestatakse kogukonda geograafiliste piiride ja seal tegutsevate ühiskonna eri osade koostöö kaudu.

Sisejulgeoleku vabatahtlikku tegevust käsitleva avaliku arvamuse uuringust (Eesti elanikud... 2016) selgus, et teadlikkus vabatahtlike päästjate töö sisust piirdub üldjuhul tulekustutamisega. Ka käesoleva uurimistöö vestlustel toodi välja, et inimesed seostavad ainuüksi „pääste“ sõna tõttu valdkonda tulekahjudega ja füüsilist jõudu vajava tööga. Töö autori arvamusel kinnitab see omakorda käesoleva uurimuse teema käsitlemise vajalikkust.

Inimeste teadlikkuse tõstmise hea näitena saab siinjuures välja tuua koostöö valla ja VPK vahel, kus enne ulatuslikuma kodude nõustamist (kodukülastusi) teavitatakse elanikke sellest valla lehes. Intervjueeritu sõnul on ennetustöö valdkond, mis ei paista välja. See võib tulla asjaolust, et ennetustöö tegevused avaldavad kogukonnas positiivset mõju pikemas perspektiivis, tulemused ei ole füüsiliselt näha. Kiisel ja Vihalemm (2014) on välja toonud, et kogukonnas on riskikäitumise sõnumitel suurem mõju, kui info edastamise allikat usaldatakse. Käesoleva töö intervjueeritute arusaamadel seisnebki vabatahtlike päästjate peamine olulisus asjaolus, et neid kohalike elanikena tuntakse ja usaldatakse. Lisaks omavad nad rohkem infot jõudmaks probleemsema sihtrühmani. Vabatahtlike päästjate töö on seotud erinevatele huvigruppidega, kuid paljudel juhtudel räägiti intervjuudes eelkõige lastele ja noortele suunatud tegevustest (vt alapeatükis 2.3 väljatoodud tegevusi).

Uuringus osalenud VPK-d osutavad vastavalt VPK võimalustele ja nende endi otsustele järgmisi päästetöö teenuseid: hoone-, metsa- ja maastikupõlengute kustutamine; abitus seisundis loomapääste; liiklusavariide tagajärgede likvideerimine ja veepääste. VPK-de esindajate ja PÄA ekspertide sõnul seisneb päästetööl vabatahtlike päästjate tähtsus eelkõige kutseliste päästjate abistamises, esimesena sündmusele jõudes kutseliste päästjate saabumisel nendele esmase info edastamises ja päästetöödeks ettevalmistuste tegemises. Töö autori arvamusel ilmestab vabatahtlike päästjate olulisust Tallinna Ülikooli töögrupi (Kaldma *et al.* 2017) arvutused Valgamaal toimunud metsapõlengu näitel, kuidas mõjutavad hiljem alustatud kustutustööd puidu ja ökosüsteemi hävimist. Abikaugetes piirkondades, kus tegutsevad vabatahtlikud päästjad, on tõenäosus suurem, et sündmusele reageeritakse varem.

Tuginedes uurimuses selgunud teabele ja kodanikuühiskonna funktsiooni- ja rollipõhisele liigitusele (Puust 2009; Ruutsoo, Leif, Jakobson 2013; Enjolras *et al.* 2018) on vabatahtlikel päästjatel kogukonnas: 1) hariv ja arendav roll, mis väljendub ennetustöö tegevustes teabe vahendajana, ühiskonna sidujana, kasvataja ja arendajana, huvitegevuse läbiviijana; 2) sotsiaal-majanduslik roll, mis väljendub teenuste osutamises ning 3) kommunikatiivne roll, kus vabatahtlikel päästjatel on võimalus läbi tegevuse ja arutelude mõjutada teisi ühiskonna sfääre.

Kui vabatahtlike päästekomandode loomisel oli peamine eesmärk õnnetustele reageerimine, siis tegevuste põhjal saab järeldada vabatahtlike päästjate olulisuse ja rolli ulatuse, samas ka osapoolte ootuste suurenemist. Tuginedes Praxise vabatahtlikus tegevuses osalemise uuringu (2013) jaotusele, saab järeldada, et vabatahtlike päästjate planeeritavad ennetustöö

tegevused võimaldavad osaleda vabatahtlikus töös episoodiliselt, päästetöö aga eeldab regulaarset järjepidevat osalemist. Uuringust selgus, et päästetööl osalevatel vabatahtlikel on töö iseloomust tulenevaid mitmeid asukohajärgseid piiranguid. Ööpäevane valmisolek ja kiire reageerimine õnnetustele eeldab vabatahtlike elu- või töökoha lähedust komandohoonele, lisaks pidevat aja planeerimist. Eelnevalt väljatoodu selgitab samas sündmustele reageerivate vabatahtlike päästjate tingimuste erisust võrreldes ennetustööd tegevate või teistes valdkondades tegutsevate vabatahtlikega. Viimastel on aja kontekstis suurem paindlikkus piiritledes kindel ajavahemik vabatahtlikuks tööks.

VPK-de esindajate intervjuudele ja rahastamise andmete analüüsile tuginedes saab järeldada käesoleva töö valimi raames, et avalike teenuste osutamise ulatus ei sõltu komando vabatahtlike päästjate arvust. Oluline on ühenduse enda seatud eesmärgid ja liikmete aktiivsus. Nii näiteks on kahes komandos vabatahtlike arv sama, kuid rahastamise analüüsi alusel erineb tegevuse ulatus ja seega ka toetuse suurus oluliselt. Suurim probleem on intervjuueritute sõnul hoonete ja vananeva tehnikaga. Ühel komandol asub päästeauto eraettevõtte ruumides, mis pärsib ühenduse tegevust ja arengut. Samad probleemid tõi välja 2012. aastal vabatahtlike päästekomandode jätkusuutlikkust uurinud Tammearu.

Lagerspetz (2007) nimetab vabaühenduste jätkusuutlikkuse tegurina koostööd teiste organisatsioonidega. Intervjuudest selgus, et VPK-de koostöö kohaliku omavalitsusega on väga erinev, kuid peamiselt rahastamisega seotud teemadel. Nii praegustes tegevustes kui ka tulevikuperspektiivis nähakse vabatahtlike päästjate võimalikke koostööpunkte eelkõige valla sotsiaaltöötajatega. VPK-de ja KOV-ide vaheliseks koostööks on kolmel ühendusel sõlmitud leping, mille alusel makstakse VPK-le püsivat tegevustoetust. VPK-de esindajate sõnul on valla toetus ühenduse arenguks väga oluline. Viiest komandost kolm tegutsevad valla ruumides. KOV-ide esindajad on arvamisel, et käesoleva vabatahtliku töö eesmärki ja ressursimahukust arvestades peaks teenuse osutamiseks vajaliku muretsema riik ning pidev alarahastus võib väljenduda vabatahtlike tegutsemistahte languses ja nende vabatahtliku tegevuse lõpetamises. Ühe valla esindaja sõnul peaks riik prioriteete seades suunama raha eelkõige tehnilise võimekuse tõstmiseks, samas PÄA esindaja sõnul ei ole riigil võimekust hakata vabatahtlikele muretsema uut tehnikat.

Päästeameti partnerina päästeteenuste osutamisel sõltub vabatahtlike päästekomandode jätkusuutlik tegevus eelkõige avaliku sektori esindaja rahastamisest. Päästeteenuse osutamisega seotud rahastamist saab eristada kolme hüvitise liigi alusel: 1) valmisoleku

hüvitis, 2) reageerimise hüvitis ja 3) ennetustegevuse hüvitis. Valmisoleku hüvitis sõltub VPK vabatahtlike päästjate arvust, nende väljaõppest (vabatahtliku päästja esimese ja teise astme väljaõpe), kasutatavast tehnikast, ajalisest kaugusest lähimast kutselisest komandost (vt joonis 4), väljasõidukorraldusele reageerimise ajast (vt lk 51). Väljasõiduaeg, mis fikseeritakse PÄA ja VPK vahelises lepingus, on intervjueritute sõnul olulisim tegur jätkusuutlikkuse ja rahastuse kontekstis, kuna sündmusele saadetakse kiireima reageerimisajaga komando. See sõltub omakorda liikmete elu- või töökoha kaugusest. Mida rohkem on väljasõite, seda suurem on reageerimise hüvitise summa ja võimalus investeerida ühenduse arengusse, sealhulgas uuemasse varustusse. Rohkem ressursse suudavad tegevusse kaasata ühendused, kus on aktiivsem liikmeskond (Vihma ja Lippus 2014)

Kuigi dokumendianalüüsist ja intervjuudest selgus PÄA üha suurenevad ootused ennetustöö tegevustes, siis ühenduse jätkusuutlikkuse kontekstis on oluline reageerimise ja valmisoleku toetus. Töö autori arvamusel on PÄA ootustes ja VPK-de võimalustes vastuolu ennetustöölase tegevuse suurendamise eesmärgis. Kui vabatahtlikud päästjad on motiveeritud tegema vabatahtlikku tööd oma kogukonna huvides, siis ennetustöölased tegevused sõltuvad kogukonna suurusest, seega asukohajärgsetest võimalustest. Nii näiteks on kodunõustamiste arv otseselt seotud kogukonna kodude arvuga. Rahastus sõltub omakorda kodunõustamiste arvust. Seega on töö autori arvamusel vabatahtlike päästjate rolli ulatuse laienemise potentsiaal tõmbekeskusele lähedal paiknevatel komandodel. Kuigi uurimuses läbivalt jäi kõlama, et vabatahtlikud päästjad otsustavad ise, milliseid teenuseid nad osutavad ja millises mahus, sõltuvad võimalused ka asukohajärgsetest tingimustest.

PÄA eksperdid tõdeavad probleemina vajaduspõhise tervikvaate puudumist päästetöö teenuste osutamiseks ning kohati vabatahtlike ja kutseliste töö dubleerimist konkreetsetes piirkonnas. Piirkondade vajadused ja võimalused on väga erinevad, mistõttu vajatakse uusi koostöövorme ja teistsugust lähenemist võrreldes tänasega. Kuna riigipoolne rahastus ei ole kasvanud oodatud tempos, samas on vajadus toetada olemasolevate vabatahtlike komandode arengut ja võimekust, siis soovitakse tulevikus kirjeldada ära ja edastada koostööpartnerile selgemad sõnumid, millist teenust mingis piirkonnas vabatahtlikelt oodatakse. Nii kirjalike allikate (Communication on EU... 2011; Uus, Tatar, Vinni 2014) kui ka intervjuude alusel tulenevad vabatahtliku pääste raskused valdkonna alarahastusest. Tulevikusuundumused näitavad kodanikuühiskonna organisatsioonide osatähtsuse kasvu avaliku teenuste osutamisel, mis suurendab konkurentsi veelgi (Uus, Tatar, Vinni 2014). Kuna diskussiooni

on tekitanud vabatahtlike ja kutseliste päästjate teenuste dubleerimine, on vajalik vajaduspõhine lähenemine ja uute koostöövormide otsimine. Intervjueeritud PÄA ekspertide sõnul (vt alapeatükis 2.2.1) nähakse vabatahtlike päästekomandode vajadust eelkõige abikaugetes kohtades ja piirkondades, kus kutselised komandod paiknevad kaugemal. Samas rahastamise analüüsist selgus, et aktiivsemad ja suuremate võimalustega on just tõmbekeskuse lähedal paiknevad komandod. Seega ühenduste jätkusuutlikkust mõjutavad vabatahtlike endi aktiivsus ja võetud ülesanded ning komandode asukohast tulenevad eripärad.

KOKKUVÕTE

Avaliku sektori kasvavate kulude kokkuhoiu vajadus sunnib riiki leidma viisid avalike teenuste osutamise jätkamiseks linnadest kaugemates piirkondades. Turvalisus on valdkond, millele inimesed igapäevaselt tähelepanu ei pööra, kuid mis muutub oluliseks ohuolukorras, kus vajatakse kiiret abi. Sarnaselt teistele riigi vastutusaladele valdkondadele nähakse päästeteenuse tagamisega seotud raskuste leevendamist vabatahtliku sektori kaasamises. Kogukonnalt oodatakse üha enam panustamist turvalise elukeskkonna kujundamisele, sealhulgas riskikäitumise ennetamisele. Ühest küljest soodustab see kodanikuühiskonna arengut ja rolli suurenemist, teisest küljest eeldab ka vabatahtlik töö vahendite olemasolu. Vabatahtlike päästjate tegevuste ja olulisuse mittemõistmine võib mõjutada vabatahtlike kaasamist, erinevatel tasanditel tehtavaid otsuseid ning seega ka ühenduste pikaajalist tegevusvõimekust.

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada vabatahtlike päästekomandode roll kogukonnas osapoolte arusaamadel ning ühenduste jätkusuutlikku tegevust mõjutavad tegurid ja nende omavahelised seosed. Uurimistöös käsitleti osapooltena kohalikus piirkonnas turvalist elukeskkonda mõjutavaid ja kujundavaid institutsionaalseid koostööpartnereid, milleks on vabatahtlikud päästeühendused, kohalikud omavalitsused ja Päästeamet.

Esimeses peatükis anti ülevaade kodanikuühiskonna, kogukonna ja vabatahtlikkuse käsitlustest. Kodanikuühiskonna arengust ja rollidest sõltub nii vabaühenduste tegevus kui ka elujõulisus, mistõttu käsitleti lähemalt kodanikuühiskonna olemust ja kujunemist Eestis viimaste kümnendite jooksul. Üha enam räägitakse turvalisuse tagamisel kogukonnakesksest lähenemisest, kus inimeste aktiivsus väljendub üldjuhul vabatahtliku tegevusena. Samas mõtestatakse nii kogukonda kui ka vabatahtlikku töö olemust erinevate tähenduste kaudu. Seetõttu arutleti teoreetilises osas eelnevalt nimetatud definitsioonide, vabatahtlike organisatsioonide olulisuse ja nende tegevust mõjutavate asjaolude üle. Paralleelselt toodi temaatilisi näiteid ja selgitusi.

Magistritöö eesmärgi täitmiseks püstitas autor järgmised uurimisülesanded:

1. uurida vabatahtlike päästekomandode tegevuskeskkonda;
2. selgitada välja vabatahtlike päästekomandode loomise põhjused;

3. selgitada välja komandode tegevuspraktikad ja nende olulisus kogukonnas;
4. selgitada välja komandode tegevust mõjutavad olulisimad tegurid, sealhulgas osapoolte koostöö tegevuspraktikad ja arengukohad;
5. analüüsida 2018. aasta Päästeameti rahastamist komandodele.

Uurimisülesannete ja eesmärgi täitmiseks koguti ja analüüsiti nii kvalitatiivseid kui ka kvantitatiivseid andmeid, sealhulgas Päästeameti poolset rahastamist ja liikmete arvu. Kvalitatiivsete andmete kogumiseks viidi läbi dokumendianalüüs ja individuaalintervjuud osapoolte esindajatega. Uuringus on kajastatud arusaamad, kogemused ja hoiakud institutsionaalsest vaatest, mida võrreldi teoreetiliste seisukohtadega. Järeldused esitati teoreetilise käsitluse, varasemalt läbiviidud uuringute ja käesoleva töö tulemuste põhjal.

Uuringust selgus, et valimisse kuulunud vabatahtlike päästekomandode tegevuskeskkonna eeldused on igal üksikjuhul erinevad. Nii mõjutab ühenduste suutlikkust tegevusi ellu viia ja seega rolli ulatust asukohajärgsed tingimused. Komandode areng sõltub palju vabatahtlike päästekomandode enda aktiivsusest ja otsustest, kuna vabatahtlikud päästjad valivad lepingujärgsed osutatavad teenused ise. Kui päästetöö teenuste tegemine eeldab inimeselt suuremat pühendumust ja regulaarselt panustamist, siis ennetustöö tegevused on pigem episoodilise iseloomuga ning aja ja nõuete suhtes paindlikumad.

Selgitanud välja vabatahtlike komandode tegevuspraktikad ja osapoolte arusaamad nende olulisusest, selgus töö üks eesmärgist – vabatahtlike päästekomandode roll kogukonnas. Vabatahtlikud päästjad teevad pääste- ja ennetustööd, mistõttu on nende tegevused erinevad ja laiaulatusliku mõjuga. Tuginedes uurimuses selgunud teabele ja kodanikuühiskonna funktsiooni- ja rollipõhisele liigitusele (Puust 2009; Ruutsoo, Leif, Jakobson 2013; Enjolras *et al.* 2018) on vabatahtlikel päästjatel kogukonnas: 1) hariv ja arendav roll, mis väljendub ennetustöö tegevustes teabe vahendajana, ühiskonna sidujana, kasvataja ja arendajana, huvitegevuse läbiviijana; 2) sotsiaal-majanduslik roll, mis väljendub teenuste osutamises ning 3) kommunikatiivne roll, kus vabatahtlikel päästjatel on võimalus läbi tegevuse ja arutelude mõjutada teisi ühiskonna sfääre. Kui vabatahtlike esindajate intervjuudest selgus ühenduste hariv ja arendav ning sotsiaal-majanduslik roll kogukonnas, siis tuginedes KOV-de ja PÄA esindajate intervjuudele on vabatahtlikel päästjatel kogukonnas väärtuste kandjana, turvalisuse ja päästeala propageerijana, sidususe loojana ja kohaliku elu aktiivsuse edendajana kommunikatiivne roll.

Omavahelisi seoseid luues analüüsi jätkusuutlikkuse mõjureid eelkõige läbi Päästeameti rahastamise, kuna koostööpartnerina ja teenuste elluviijana sõltub finantssuutlikkus peamiselt avaliku sektori rahast. VPK-de esindajate sõnul on olulisim kriteerium väljasõiduaeg. Mida rohkem on väljasõite, seda suuremad on rahavood. Suurimaks probleemiks nimetavad valla ja VPK-de esindajad komandohoonete probleemi. Kohaliku omavalitsuse rahalist püsitoetust saavad viiest uuritavast komandost kolm, mida VPK-de esindajad peavad tegevuse ja arengu seisukohast väga oluliseks. KOV-ide esindajate arvamusel peaks vabatahtlikele päästjatele teenuse osutamiseks vajaliku muretsema riik.

Kuigi rahastamise üheks komponendiks ja jätkusuutlikkuse näitajaks on seatud vabatahtlike päästjate arv, peetakse olulisemaks liikmete aktiivsust ja valmisolekut osaleda päästetöö tegevustest. Suurima koosseisu arvuga komandode esindajad ei pea liikmete arvu suurendamist vajalikuks. Kui, siis ainult päästetöö tegemiseks. Väiksema koosseisuga komandod näevad küll vajadust, aga ei ole inimesi. Riik seevastu on eesmärgiks võtnud jätkuvalt vabatahtlike arvu suurendamise, mistõttu avaldub käesoleva töö raames uuritud komandode puhul vastuolu ühelt poolt tegelike vajaduste ja teiselt poolt võimalustega. Suurem vabatahtlike kaasamine eeldab lisaraha. Uurimuses selgunud infole tuginedes on tekkinud mõnedes piirkondades teenuste osas dubleerimine, mistõttu on vajalik välja selgitada uued võimalikud koostöövormid vabatahtlike ja PÄA vahel. PÄA ja KOV ootavad vabatahtlike endi suuremat aktiivsust, samas vabatahtlikud soovivad kaasamist sisulistesse teemadesse. Vallaga tehakse koostööd eelkõige vajaduspõhiselt ja rahastamisega seotud küsimustes. VPK koostöö nii vallaga kui ka PÄA-ga eeldab ühiste huvide selgepiirilistat määratlemist arvestades kohalikku keskkonda ja tingimusi.

Käesoleva töö tulemusel täideti püstitatud uurimisülesanded ja selgitati välja vabatahtlike päästekomandode roll kogukonnas osapoolte arusaamadel ning ühenduste jätkusuutlikku tegevust mõjutavad tegurid ja nende omavahelised seosed.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Adamson, T.-A.** (2000). Mittetulundusühingud võtavad endale vastutuse ja Eesti Riik jõuab osalusdemokraatiani? *Riigikogu Toimetised* (RiTo) 1/2000. [on-line] <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-1/> (20.03.2019).
- Adamson, T.-A.** (2001). Kodanikuühenduste koostöö 21. sajandil. – *Eesti Ühistegevuskonverents „Ühistegevus – kas väljasurev dinosaur või 21. sajandi ühiskonnamudel“*. Ühistegevusest Eesti Vabariigis 4. /Toim. K. Sülla. Tallinn: Eesti Ühistegelise Liit, lk 18–27. [on-line] http://www.eau.ee/~jleetsar/yhistegevusest_eesti_vabariigis_4.pdf (15.03.2019).
- Agu-Kruusmaa, Dagmar.** (2014). Vabatahtlike motivatsioon siseturvalisuse tagamisel politsei- ja päästevaldkonna näitel. Magistritöö. Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituut. Tallinn. 106 lk. [on-line] https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/35/2014_Agu-Kruusmaa%20.pdf?sequence=1 (16.03.2019).
- Annist, A.** (2011). Otsides kogukonda sotsialismijärgses keskuskülas. Arenguantropoloogiline uurimus. Tallinn: TLÜ Kirjastus. 408 lk.
- Aruanne „Siseturvalisuse arengukava 2015–2020“ täitmisest 2017. aastal. (2018). Tallinn: Siseministeerium. 18 lk. [veebileht] https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/STAK/2018/aruanne_arengukava_taitmisest_2017._aastal.pdf (06.10.2019).
- Civil Society Organization Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia.** (2018). 21st Edition. International Center for Not-for-Profit Law (ICNL) [on-line] <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-civil-society-organization-2017-regional-report.PDF> (05.10.2019).
- Clary, E. G., Snyder, M.** (2002). Community Involvement: Opportunities and Challenges in Socializing Adults to Participate in Society. – *Journal of Social Issues*. Vol. 58, No. 3, pp. 581–591.
- Cohen, A. P.** (1985). The Symbolic Construction of Community. /Ed. P. Hamilton. Taylor & Francis Group.
- Coleman, J., S.** (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94.
- Communication on EU Policies and Volunteering: Recognising and Promoting Crossborder Voluntary Activities in the EU. (2011). Brussels: European Commission. COM (2011) 568 final. [veebileht]

- http://ec.europa.eu/archives/volunteering/sites/default/files/comm_pdf_com_2011_0568_f_en_communication_0.pdf (23.03.2019).
- De Haan, E., Meier, S., Haartsen, T., Strijker, D.** (2017). Defining „Success“ of Local Citizens' Initiatives in Maintaining Public Services in Rural Areas: A Professional's Perspective. *Sociologia Ruralis* 58 (2), 312–330.
- Edwards, M.** (2011). *The Oxford Handbook of Civil Society*. Oxford: University Press. [on-line] http://www.mestradoprofissional.gov.br/sites/images/mestrado/Docs/EDWARDS_Michel_The-Oxford-Handbook-of-Civil-Society.pdf (20.03.2019).
- Eesti elanikud siseturvalisuse vabatahtlikus tegevuses – igäihe panus turvalise elukeskkonna loomisel ja tagamisel. Aruanne. (2016). Tallinn: Saar Poll OÜ. Tellija: Siseministeerium. 55 lk. [veebileht] https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Siseturvalisuse_vabatahtlikud/2016_eesti_elanikud_siseturvalisuse_vabatahtlikus_tegevuses.pdf (12.09.2019).
- „Eesti julgeolekupoliitika alused“ heakskiitmine (vastu võetud 31.05.2017). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/306062017002> (12.04.2019).
- Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni heakskiitmine. (vastu võetud 12.12.2002, jõustunud 17.12.2002). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/231276> (01.12.2018).
- Eesti säästva arengu riiklik strateegia Säästev Eesti 21. (2005). Tallinn: Eesti Keskkonnaministeerium. 72 lk. [veebileht] https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/saastev_eesti_21.pdf (17.03.2019).
- Enjolras R. B., Salamon, L. M., Sivesind K. H., Zimmer, A.** (2018). *The Third Sector AS A Renewable Resource for Europe*. Springer International Publishing; Palgrave Macmillan [e-book] (16.10.2019).
- Espenberg, K., Puolokainen, T., Varblane, U.** (2013). Abikaugetes piirkondades päästealase ennetustöö, ohutusjärelvalve ning päästetöö teenuste optimaalsete osakaalude määratlemine ja sellealase planeerimismudeli väljatöötamine: Lõppraport. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE. [on-line] https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Ennetus/2013_paas-teuuringu_loppraport_final.pdf (19.03.2019).
- Fraser, H.** (2005). Four different approaches to community participation. – *Community Development Journal*. Vol 40, No 3, July, pp. 286–300.
- Hackl, F., Halla, M., Pruckner, J. G.** (2010). Volunteering and the State. *Public Choice* (2012) 151: 465–495.
- Hager, A. M., Brudney, L. J.** (2011). Problems Recruiting Volunteers: Nature versus Nurture. – *Nonprofit Management and Leadership*, 22 (2), 137–157.

- Halvorsen, K., Almklov, G. P., Gjesund, G.** (2017) Fire safety for vulnerable groups: The challenges of cross-sector collaboration in Norwegian municipalities. *Fire Safety Journal* 92 (2017) 1–8.
- Manual on the Measurement of Volunteer Work. (2011). International Labour Organization. [veebileht] https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/--stat/documents/publication/wcms_162119.pdf (13.04.2019).
- Judgment of The Court (Fifth Chamber). (2018). Reports of Cases. Case C-518/15. Ville de Nivelles versus Rudy Matzak. [veebileht] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0518&from=ET> (12.04.2019).
- Julgeoleku ja turvalisuse tagamine. (2019). Eesti 2035 töömaterjal: arenguvajadused. Tööversioon. 4 lk. [veebileht] https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/Eesti2035/eesti_julgeoleku_ja_turvalisuse_tagamine.pdf (17.03.2019).
- Kaldma, K. K., Karu, M., Maasalu, K., Pajupuu, J., Sirkel, H., Weber, T.** (2017). ELU: mõju. Projekt. Tallinna Ülikool.
- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M.** (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Tartu Ülikool. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. [on-line] <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> (20.09.2019).
- Kiisel, M., Seljamaa, J.** (2017). Sotsiaalse sidustumise mustrid. Lk. 363-409. – *Eesti ühiskond kiirenevas ajas: Uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002–2014 tulemused.* /Toim. P. Vihalemm, M. Lauristin, V. Kalmus, T. Vihalemm. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 785 lk.
- Kiisel, M., Vihalemm, T.** (2014). Why the transformation of the risk message is a healthy sign: a model of the reception of warning messages. – *Health, Risk & Society*. 16:3, pp. 277-294.
- Kodanikuühiskonna arengukava 2015–2020. (2015). Kiidetud heaks Vabariigi Valitsuse 19.02.2015 istungil. Tallinn. [veebileht] <https://kysk.ee/failid/Upload/files/KODAR.pdf> (10.03.2019).
- Käger, M., Luring, M., Pertšjonok, A., Kaldur, K., Nahkur, O.** (2019). Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018. Aruanne. Tartu: Balti Uuringute Instituut. Tellija: Siseministeerium. 138 lk. [on-line] <https://vabatahtlikud.ee/wp-content/uploads/2015/04/Vabatahtlikus-tegevuses-osalemise-uuring-2018.pdf> (10.11.2019).
- Lagerspetz, M.** (2000). Kodanikuühiskonna rollid tänases Eestis. – Riigikogu Toimetised nr 2. [on-line] <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/04/Kodanikuühiskonna-rollid-tanases-Eestis.pdf> (13.04.2019)
- Lagerspetz, M.** (2007). Kodanikuühiskonna lühisõnastik. Väljaandja: Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit. Trükk: Triip. 20 lk. [on-line] <http://www.ngo.ee/sites/default/files/files/Kodanikuühiskonna%20lühisõnastik.pdf> (01.12.2018).

- Lagerspetz, M.** (2017). Ühiskonna uurimise meetodid: Sissejuhatus ja väljajuhatus. Tallinn: TLÜ Kirjastus. 328 lk.
- Lagerspetz, M., Ruutsoo, R., Rikmann, E.** (2000). Olelemisest osalemiseni? Eesti kodanikualgatuse hetkeseis ja arenguvõimalused. Akadeemia. [e-ajakiri] <http://www.akad.ee/2000/02/09/akadeemia-nr-2-2000/> (13.04.2019).
- Laine, J.** (2014). Debating Civil Society: Contested Conceptualizations and Development Trajectories. *International Journal of Not-for-Profit Law.* / vol. 16, no. 1, September 2014 / 59.
- Lauristin, M., Vihalemm, P.** (2017). Eesti tee stagnaajast tänapäeva: Sotsiaalteaduslik vaade kolme aastakümne arengutele. Lk. 60-95. – *Eesti ühiskond kiirenevas ajas: Uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002 – 2014 tulemused.* /Toim. P. Vihalemm, M. Lauristin, V. Kalmus, T. Vihalemm. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 785 lk.
- Lepa, R., Illing, E., Kasemets, A., Lepp, Ü., Kallaste, E.** (2004). Kaasamine otsustetegemise protsessi. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. 158 lk. [on-line] http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Publikatsioonid/Kaasamine_otsustetegemise_protsessi.pdf (01.10.2019).
- Ling, K.** (2009). Eesti riigi ja kodanikuühiskonna partnerlusest. Lk 174–179. *Riigikogu Toimetised* (RiTo) 20/2009. 231 lk. [on-line] <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/04/RiTo-20.pdf> (12.10.2018).
- ***Luhmann, N.** (1993). Risk: A Sociological Theory. Berlin: de Gruyter, viidatud: **Kiisel, M., Seppel, K.** (2017). Ootused maailma tuleviku ja riskide suhtes. Lk. 195–222. – *Eesti ühiskond kiirenevas ajas: Uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002–2014 tulemused.* /Toim. P. Vihalemm, M. Lauristin, V. Kalmus, T. Vihalemm. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 785 lk.
- Malinen, S., Mankkinen, T.** (2018). Finnish Firefighters' Barriers to Volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 1–19.
- Matt, J., Uus, M., Hinsberg, H., Kaarna, R.** (2013). Ühenduste rahastamise juhendmaterjal. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. 122 lk. [veebileht] <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2013-Uhenduste-rahastamise-juhendmaterjal.pdf> (30.03.2019).
- McLennan, J., Birch, A.** (2008). Why Would You Do It? Age and Motivation to Become a Fire Service Volunteer. *The Australian and New Zealand Journal Of Organisational Psychology*, 1, 7-11.
- McLennan, J., Birch, A., Cowlshaw, S., Hayes, P.** (2009). Maintaining volunteer firefighter numbers: Adding value to the retention coin. *Australian Journal of Emergency Management*, 24 (2), 40-47.
- Nesbit, R., Christensen, K. R., Brudney, L. J.** (2017). The Limits and Possibilities of Volunteering: A Framework for Explaining the Scope of Volunteer Involvement in Public and Nonprofit Organizations. *Public Administration Review*.

- OECD (2001). Citizens as Partners. Information, consultation and public participation in policy making. [on-line]
http://www.ecnl.org/dindocuments/214_OECD_Engaging%20Citizens%20in%20Policy-Making.pdf (01.10.2019).
- Paldam, M.** (2001). Social capital and sustainability.
<http://www.martin.paldam.dk/Papers/Gamle/Berlin.PDF> (13.04.2019).
- Parts, E.** (2000). Arenguökonomika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 267 lk.
- Parts, E.** (2003). Sotsiaalne kapital ja majandusareng Euroopa Liidu kandidaatmaades. Artikkel ETF grandi nr. 5369 toetusel
http://www.mattimar.ee/publikatsioonid/majanduspoliitika/2003/2003/3_Majanduskasvupol/24_Parts.pdf (12.04.2018).
- Puolokainen, T., Jaansoo, A., Klaos, M.** (2018). Providing rescue services in remote areas of Estonia. [on-line] <https://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/IJES-02-2017-0009> (10.11.2018).
- Putnam, R.** (1994). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press. 258 lk.
- Putnam (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster. pp 544.
- Puust, M. M.** (2009). Kodanikuühiskonna rollid ja nende rahastamine. Lk 167–173. *Riigikogu Toimetised* (RiTo) 20/2009. 231 lk. [on-line] <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/04/RiTo-20.pdf> (12.10.2019).
- Päästeamet. Päästeameti strateegiad. [veebileht] <https://www.rescue.ee/et/strateegia> (01.10.2019).
- Päästeamet. Vabatahtlikud päästjad. [veebileht] <https://www.rescue.ee/et/vabatahtlikud-paeastjad> (01.10.2019).
- Päästeamet. (2019). Vabatahtlike päästjate arv. Andmete väljavõte. 30.09.2019.
- Päästeamet. (2019). Vabatahtlike päästjate rahastamisandmed. Andmete väljavõte. 04.10.2019.
- Päästeameti peadirektori käskkiri „Pääste- ja ennetustööl osalevatele vabatahtlikele päästjatele ja juriidilistele isikutele kulude hüvitamise põhimõtete ja piirmäärade ning päästesündmustele kaasatavate vabatahtlike päästekomandode valmisoleku tasemete kinnitamine.“ (28.12.2018). Päästeamet.
- Päästeameti aastaraamat 2018. (2018). Tallinn: Päästeamet. 39 lk.
- Päästeamet – ohutuskultuuri eestvedaja. Aastaraamat 2017. (2017). Tallinn: Päästeamet. 48 lk.
- Päästeseadus. (vastu võetud 05.05.2010, jõustunud 01.09.2010). – *Riigi Teataja*
<https://www.riigiteataja.ee/akt/128122017053> (10.11.2019).

- Riiklikud suunad vabatahtliku pääste arengus 2013-2016. (2013). Tallinn: Siseministeerium. [veebileht]
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Vabatahtlikud/riiklikud_suunad_vabatahtliku_paaste_arengu.pdf (03.01.2019).
- Ruutsoo, R.** (2001). Kodanikeühiskond, kolmas sektor ja sotsiaalne kapital. *Riigikogu Toimetised* (RiTo) 3/2001. [on-line] <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-3/> (01.12.2018).
- Ruutsoo, R., Leif, K., Jakobson M.-L.** (2013). Kodanikeühiskond. /Jakobson M.-L., Leif, K., Lumi, O., Ruutsoo, R., Saarts, T., Sootla, G., Toots, A., Vetik, R. Poliitika ja valitsemise alused: Kõrgkooliõpik. Tallinn: Tallinna Ülikooli riigiteaduste instituut. 598 lk.
- RV0291U: Rahvaarv, pindala ja asustustihedus. (andmed uuendatud 15.05.2019) – *Eesti Statistika andmebaas*. <http://pub.stat.ee/> (01.10.2019).
- Salamon, L. M., Sokolowski, S. W., List, R.** (2003). Global Civil Society An Overview. Baltimore: The Johns Hopkins University. [on-line] http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/09/Book_GCSOverview_2003.pdf (21.03.2019).
- Siseturvalisuse arengukava 2015-2020. (2015). Vabariigi Valitsus. Arengukavad. [veebileht] https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/taiendatud_siseturvalisuse_arengukava_2015-2020.pdf (01.01.2019).
- Siseturvalisuse avaliku arvamuse uuring 2018. Uuringu aruanne. (2018). Tallinn: Kantar Emor. 65 lk. [veebileht] https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Avaliku_korra_tagamine/siseturvalisuse_avaliku_arvamuse_uuring_aruanne_2018_loplik.pdf (10.11.2019).
- Tammearu, K.** (2012). Riigi tegevus vabatahtlike päästekomandode jätkusuutlikkuse tagamisel. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Tehnikaülikool.
- Toots, A.** (2005). Demokraatia mudelid ja kodanikuõpetus üldhariduses: puuduva lüli otsinguil. *Riigikogu Toimetised* (RiTo) 12/2005. [on-line] <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-12/demokraatia-mudelid-ja-kodanikuopetus-uldhariduses-puuduva-luli-otsinguil/> (17.03.2019).
- Uus, M., Tatar, M., Vinni, R.** (2014). Avalike teenuste delegeerimine vabaühendustele 2014. Uuringuaruanne. Poliitikauuringute keskus Praxis. [on-line] <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/12/teenuste-delegeerimine.pdf> (01.12.2018).
- Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis 2013. Uuringuaruanne. (2013). Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. [veebileht] https://www.kysk.ee/failid/File/Uuringud/Uuringuaruanne_Vabatahtlikus_tegevuses_osalemine_2013.pdf (10.03.2019).
- Vabatahtliku päästja kutsesobivuse nõuded ja nendele vastavuse kontrollimise kord ning väljaõppe ja arvestuse läbiviimise kord. (vastu võetud 10.11.2010 nr 57, jõustunud 22.11.2010). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/118092018009> (01.10.2019).

- Vihma, P., Lippus, M.** (2014). Kogukonnauuring: Eesti kogukondade hetkeseis. Uuringuraport. [on-line] <https://www.kysk.ee/failid/Upload/files/Uuringud/Kogukonnauuring.pdf> (13.04.2019)
- Wallace, M.** (2009). Recruitment and retention of volunteers in emergency services. Australian Journal on Volunteering Volume 14, 2009. Number 5, pp 1-11.
- Wardell, F., Lishman, J., Whalley, L. J.** (2000). Who Volunteers? – British Journal of Social Work. 30, 227-248. [on-line] <https://academic.oup.com/bjsw/article/30/2/227/1699585> (01.12.2018).
- Wilson, J., Musick, M.** (1997). WHO CARES? TOWARD AN INTEGRATED THEORY OF VOLUNTEER WORK. American Sociological Review, 1997, Vol. 62 (October:694–713)
- Yaziji, M., Doh, J.** (2010). Classifying NGOs: definitions, typologies and networks. NGOs and Corporations, 3–14. New York: Cambridge University Press.

LISAD

Lisa 1. Intervjuu küsimustik vabatahtlike päästjate esindajatele

Sissejuhatus

1. Milline on Teie roll ühingu?

Tegevused

2. Millistel põhjustel ja eesmärkidel vabatahtlik päästekomando loodi?
3. Mis on Teie jaoks kogukond? Kes on need inimesed, kelle jaoks ühendus eelkõige vabatahtlikku tööd teeb?
4. Milliseid tegevusi teie organisatsioon teeb/ on teinud? Kuidas need tegevused on olulised kogukonna heaks?
5. Millised on need tegevused, milles te näete vabatahtlike päästjate tegevuse suurenemist?

Koostöö

6. Kirjeldage suhtlust ja koostööd kohaliku omavalistusega? Päästeametiga?
7. Millist tuge või koostööd te neilt ootate?

Jätkusuutlikkus

8. Kui palju on Teie hinnangul aktiivseid vabatahtlikke?
9. Millised on olulisimad tegevust ja arengut piiravad asjaolud?
10. Millised võimalused on rahastamisallikate suurendamiseks?

Lisa 2. Intervjuu küsimustik kohaliku omavalitsuse ja Päästeameti esindajale

Sissejuhatus

1. Kas Te ise olete vabatahtlik?

Tegevused

2. Millistel põhjustel ja eesmärkidel vabatahtlik päästekomando loodi? (*küsimus valla esindajale*)
3. Mis on Teie jaoks kogukond? Kes on need inimesed, kelle jaoks vabatahtlikud päästjad eelkõige olemas on?
4. Kirjeldage vabatahtlike päästjate olulisust kogukonnas.

Koostöö

5. Kirjeldage suhtlust ja koostööd vabatahtlike päästjatega? Tulevikuperspektiivis?
6. Milliseid tegevusi vald/ PÄA vabatahtlikelt päästjatelt ootab?
7. Kuidas vald/ PÄA toetab vabatahtlikke päästjaid?

Jätkusuutlikkus

8. Millised on Teie hinnangul olulisemad probleemkohad vabatahtlike päästjate jätkusuutlikuks tegevuseks?

Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Mina, Karin Sõrmus,
(*autori nimi*)
sünniaeg 30.08.1970,

1. annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda koostatud lõputöö
VABATAHTLIKE PÄÄSTJATE ROLL KOGUKONNAS JA JÄTKUSUUTLIKKUST
MÕJUTAVAD TEGURID,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Jaan Leetsar,

(*juhendaja(te) nimi*)

- 1.1. salvestamiseks säilitamise eesmärgil,
- 1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja
- 1.3. veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor _____
(*allkiri*)

Tartu, _____
(*kuupäev*)

Juhendaja kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Luban lõputöö kaitsmisele.

(*juhendaja nimi ja allkiri*)

(*kuupäev*)